

—Людзьмі звацца!

Янка Купала,

ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ

ПЯТНІЦА

25

СНЕЖНЯ
1992 г.
№ 52 (3670)

ВЫХОДЗІЦЬ
з 1932 г.

КОШТ — 1 рубель.
(Па падпісцы —
10 кап.)

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

КУЛЬТУРА, СВЯДОМАСЦЬ,
СУВЕРЭНІТЭТ,
або Якой быць
беларускай філасофіі?

Мікола КРУКОУСКІ: «Беларуская філасофія не можа быць філасофіяй нацыянальнага ізаляцыянізму і тым болей нацыяналізму ў адмоўным яго сэнсе».

СТАРОНКІ 5, 12

«У АРМЭНІІ, НА ВЯЛІКІ ЖАЛЬ,
ПЕРАМАГЛА РАМАНТЫКА...»

Гутарка Уладзіміра АХРОМЕНКІ з
Сільвай КАПУЦІКЯН.

СТАРОНКІ 6—7

ТЫ ХОЧАШ СЫСЦІ?

Апавяданне Стаха Дзедзіча.

СТАРОНКІ 8—9

«МАРА—ТЭАТР—ХРАМ»

З рэжысёрам спектакля Акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы «Звон — не малітва» Генадзем ДАВЫДЗЬКАМ і мастацкім кіраўніком пастаноўкі Валерыем РА-ЕУСКІМ гутарыць Жана ЛАШКЕВІЧ.

СТАРОНКІ 10—11

«ПАЖАДАЕМ НАДРУКАВАЦЬ
ДАДАТКОВЫЯ ТЛУМАЧЭННІ»

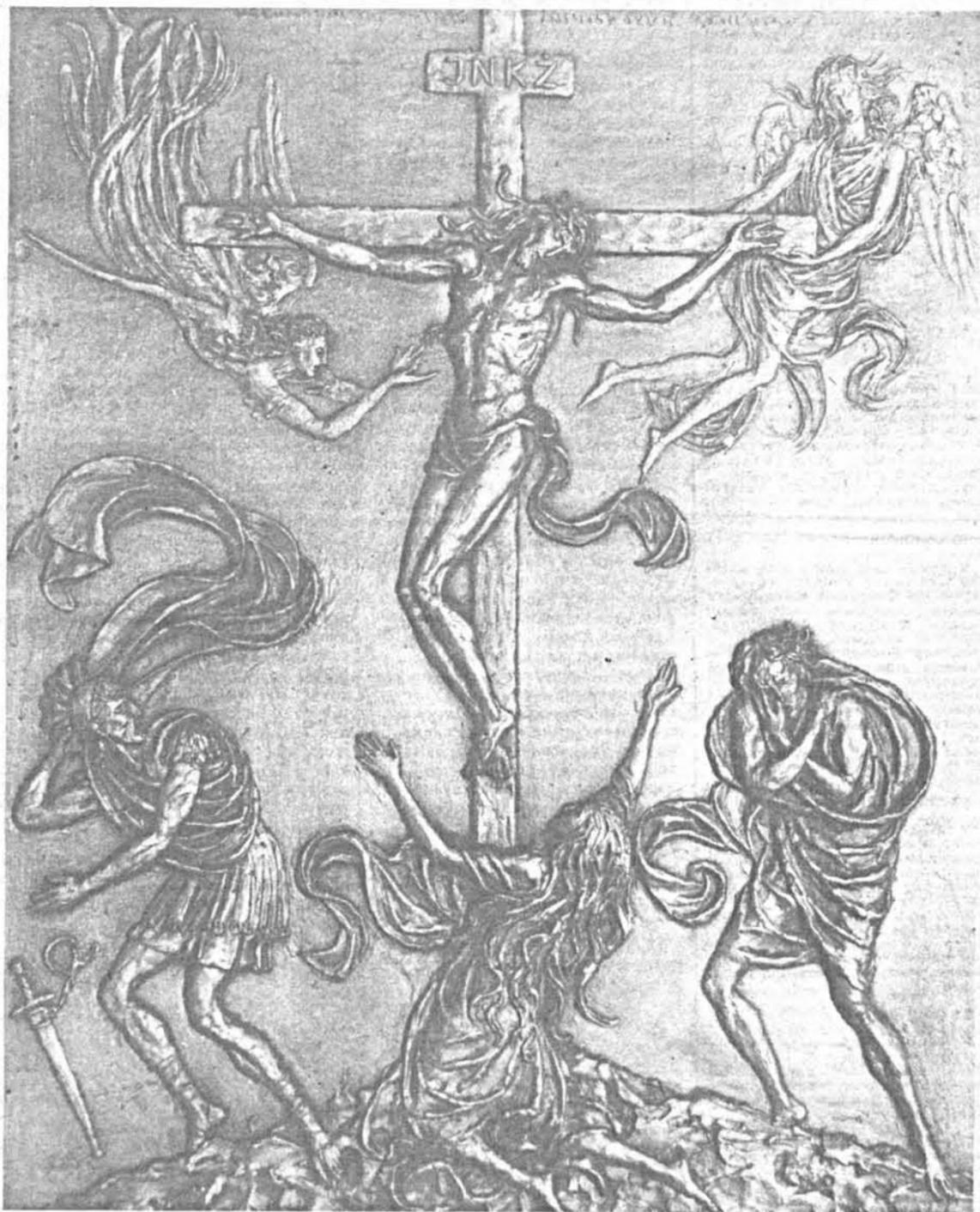
Ліст пісьменнікаў-маладнякоўцаў у
Бюро ЦК КП (б) Б з каментарыямі Расціс-
лава ПЛАТОНАВА.

СТАРОНКІ 14—15

ФРОНТ НЯНАВІСЦІ І ХЛУСНІ

Народны рух Беларусі — што гэта та-
кое!

СТАРОНКА 16

Муры насцёла св. Тройцы на Залатой Горцы ў Мінску ўпрыгожылі 14 бронзавых рэльефаў-стацыяў Крыжовай Дарогі, створаных скульптарам Валер'янам ЯНУШКЕВІЧАМ. Адліўка з бронзы была зроблена пры дапамозе мастацкай струнтуры Беларускай Католічнай Грамады за ахвяраванні парафіянаў насцёла.

АДКРЫТЫ ЛІСТ

Патрэбна Акадэмія мастацтваў Беларусі

Старшыні Вярхоўнага Савета Рэспублікі
Беларусь ШУШКЕВІЧУ С. С.,
Старшыні Савета Міністраў Рэспублікі
Беларусь КЕБІЧУ В. Ф.

Кожная эпоха застаецца ў гісторыі на-
рода перш за ўсё тым, што было створа-
на ў яе час. Непарушную гісторыю на-
цыі, яе спадчыну стварае культура. Ра-
зам з навукаю грамадскую свядомасць
фармуе мастацтва. І яго ролю ў гэтым
працэсе ніякая другая сіла выканаць не
можа. Мастацтва стварае традыцыйны
светапогляд народа, яго духоўны вобраз
і гістарычны твар. Толькі духоўная, гу-
манітарная культура і ў першую чаргу
літаратура і мастацтва здольныя выха-
ваць у чалавека цэласнае светаўспры-
манне, адносіны да жыцця, традыцыйнае
разуменне сэнсу свайго існавання і

свайго працы. Мастацтва вучыць творча-
му мысленню і ўводзіць чалавека ў свет
нацыянальнай і сусветнай культурнай
спадчыны. Выхоўвае самасвядомасць, ма-
раль і сумленне. Іншымі словамі, ма-
стацтва нясе чалавеку тое, што робіць
яго чалавекам. Так склаўся гістарычны
лёс нашай культуры, такая традыцый-
ная роля мастацтва ў жыцці.

Але ў стане занаданага заняпаду і
разбурання грамадскіх структураў ма-
стацтва пагражае вялікай небяспекай. Яно
можа панесці страты, якія немагчыма
будзе аднавіць. Знікненне традыцый
высокага мастацтва і літаратуры вядзе да
знішчэння значнай часткі культуры ўво-
гуле. Класічнае мастацтва, тансама як і
фундаментальная навука, акрэсліваюць
узровень духоўнага жыцця народа, яго
інтэлектуальную сталасць і самастой-

насць. Гібель духоўнай культуры закона-
паложна прывядзе да страты нацыяналь-
най самасвядомасці і духоўнага знікнен-
ня народа.

Каб культура магла процістаяць гэ-
таму працэсу, яна павінна мець пэўныя
структуры, здольныя захаваць яе трады-
цыі і набыткі. Ва ўсім свеце наштоўна-
сці, традыцыі і метады стварэння класі-
чнага мастацтва, фундаментальнай куль-
туры захоўваліся і развіваліся ў сценах
акадэміі.

Таму, у мэтах захавання і развіцця
культурнай спадчыны, творчых трады-
цый і ўзроўню класічнага мастацтва, па-
вінна быць створана Акадэмія мастац-
тваў Рэспублікі Беларусь. Дзяржаўная
шматпрофільная структура, якая будзе
здольна звесці ў адзіны цэнтр вопыт

творчасці і мыслення, жывую творчасць
пісьменнікаў, мастакоў, архітэктараў, му-
зыкантаў, дзеячаў тэатра і кіно, тэра-
тычнаў мастацтва. Толькі акадэмічная
структура здольна развіваць фундамен-
тальную культуру і традыцыі ў мастац-
тве, кіраваць працэсам мастацкай адука-
цыі. Дзяржаўная культурная палітыка,
культурна-асветніцкая і навукова-даслед-
чая дзейнасць будуць мець такім чынам
грунтоўны навуковы ўзровень.

У гэтым — адна з гарантый будучыні
нашай культуры, рэальнае магчымасць
захаваць для наступных пакаленняў твор-
чыя традыцыі і ўвесці людзей у свет на-
цыянальнай спадчыны. Гэта ўмова, без
якой немагчыма зберагчы на зямлі шмат
непаўторных рысаў беларускай культу-
ры і захоўваць духоўную самастойнасць
народа.

П. ПАНЧАНКА, З. АЗГУР, В. БЫКАУ,
Я. ГЛЕБАУ, А. КАШКURЭВІЧ, Л. ШЧА-
МЯЛЕУ, С. СТАНЮТА, М. САВІЦКІ,
М. ТАНК, Я. БРЫЛЬ, Г. СЫСОЕУ, В. ТУ-
РАУ, В. ЕЛІЗАР'ЕУ, Г. ПАПЛАУСКІ, Н. ГІ-
ЛЕВІЧ.

Кола Дзён

21 снежня ў 16 гадзін 43 хвіліны пачалася зіма. Зіма астранамічная. Сонца ў гэты момант дасягнула найбольшай аддаленасці ад небаснага экватара — кропкі зімовага сонцастаяння. З пачаткам астранамічнай зімы дзень пачынае большаць. Сонца ідзе ўгару.

А сёння Еўропа і ўсё каталіцкі свет святкуюць Нараджэнне Хрыстова — самае жаданае і самае ўнёслае свята ў хрысціянскай традыцыі. Беларусь таксама Еўропа, але што да ментальнасці, дык яна яшчэ толькі ўбіраецца на еўрапейскі кшталт. Асабліва гэта тычыцца ментальнасці ўлад. Другі раз каталіцы Каляды адзначаюць у рэспубліцы як дзяржаўнае свята, але ўчора, напрыклад, у менскім саборы св. Роха да позняга вечара ішоў філарманічны канцэрт, і толькі на 22-ю гадзіну была прызначана святочная імша — як Беларуска каталіцкая грамада не спрабавала вырашыць пытанне аб пераносе канцэрта на іншы дзень.

Еўропа, ментальнасць, Каляды...

17 СНЕЖНЯ

У Кіеве адбыліся міжрадавыя перагаворы паміж Беларусі і Украінай. Падчас іх падпісаны шэраг дакументаў аб эканамічным супрацоўніцтве двух рэспублік. Прэзідэнт Украіны Л. Краўчук заявіў на сустрэчы з журналістамі, што эфектыўнасць СНД аналялася нізкай, і двухбаковыя адносіны выходзяць на першы план.

18 СНЕЖНЯ

У друку змешчаны ліст дзеячай мастацтва і літаратуры Беларусі да Старшыні Вярхоўнага Савета рэспублікі і Старшыні Савета Міністраў — аб неабходнасці адрыцця Анадэміі мастацтваў Рэспублікі Беларусі. У лісце накіравана пра крызіс культуры, пра дзяржаўную шматпрофільную структуру як гарант зберажэння і развіцця культуры Беларусі. Падпісалі ліст П. Панчанка, З. Азгур, В. Быкаў, В. Тураў, А. Нашкурэвіч, М. Савіціч і інш.

19 СНЕЖНЯ

У менскім Доме літаратара пачаў работу Першы сход беларусаў бліжняга замежжа, сабраны ініцыятывай Згуртавання беларусаў свету «Бацькаўшчына».

Адбыліся два партыйныя з'езды — Аб'яднанай дэмакратычнай партыі Беларусі і Беларускай сацыял-дэмакратычнай Грамады.

20 СНЕЖНЯ

У Малдову адбыла дэлегацыя Беларусі на чале з С. Шушкевічам. Падпісаны дагавор аб дружбе і супрацоўніцтве паміж Рэспублікай Малдова і Рэспублікай Беларусь.

Прайшлі першыя заняткі ва ўкраінскай нядзельнай школе, што арганізавана на базе СШ № 73 г. Мінска.

21 СНЕЖНЯ

У гарадскім пасёлку Мір адбылася сустрэча Старшыні Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь В. Кебіча, кіраўнікоў некаторых міністэрстваў і ведамстваў, творчых саюзаў з дзеячамі мастацтва, пісьменнікамі. Сябра аглядаў адрэстаўраваную частку Мірскага замка і, спаміж іншага, абмеркавала праблемы культурынага адраджэння Бацькаўшчыны.

22 СНЕЖНЯ

Надзвычайны і Паўнамоцны Пасол Рэспублікі Карэя ў Рэспубліцы Беларусь Хонг Сун Енг уручыў доверчыя лісты Старшыні Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь С. Шушкевічу.

Згодна новаму Закону аб ваеннай прысязе, прынятыя яе змогуць толькі грамадзяне Беларусі. Дата прыняцця — 31 снежня г. г.

23 СНЕЖНЯ

Кіраўніцтва Таджыкістана аб'явіла аб стварэнні ўласнай нацыянальнай арміі.

ПАРЛАМЕНЦКІ ДЗЕННІК

ПЕРАД ФІНІШАМ

Заканчэнне мінулага рабочага тыдня на сесіі супала з візітам на Беларусь Старшыні Вярхоўнага Савета Літоўскай Рэспублікі А. Бразаўскаса, які выконвае абавязкі прэзідэнта краіны. Дарэчы, гэта быў першы замежны візіт нядаўна выбранага літоўскага кіраўніка.

Магу засведчыць, што выступленне Бразаўскаса ў беларускім парламенце вылікала непадробную цікавасць ва ўсіх, хто прысутнічаў у зале. У сваёй кароткай, але энергічнай і змястоўнай прамове ён зрабіў акцэнт на тым, што народы двух суседніх дзяржаў звязаныя не

толькі шматвяковая гісторыя, але і агульныя палітычныя і эканамічныя інтарэсы. Сёння як недарэчнасць успрымаецца той фант, што паміж Літвой і Беларуссю ўсё яшчэ няма афіцыйных дыпламатычных адносін. Няма, на жаль, і гандлёвых прадстаўніцтваў. Аднак, на думку літоўскага кіраўніка, паспяховыя перамовы з кіраўніцтвам Беларусі даюць падставы спадзявацца на хуткія змены да лепшага ў двухбаковым супрацоўніцтве.

Бразаўскас выказаў, між іншым, меркаванне, што Беларусь у эканамічным плане жыве за-

раз лепш, чым Літва. Але гэты камплімент, думаецца, не дае ніякіх падстаў беларускім дэпутатам для самазаспакаення. Тое, што на працягу двух месяцаў Вярхоўны Савет двойчы разглядаў пытанне аб павышэнні мінімальнай зарплаты (з Новага года яна будзе складаць 3 тысячы рублёў у месяц), наўрад ці гаворыць аб стабільнасці эканамічнай сітуацыі ў рэспубліцы. І хаця прафсаюзы адмянілі акцыю пратэсту, прызначаную на 22 снежня, гэта, хутчэй за ўсё — толькі перадышка. У дэпутатаў, якія раз'ехаліся на каляндныя канікулы, будзе магчымасць яшчэ раз паразважаць над сітуацыяй і над законамі аб уласнасці на зямлю і аб прыватызацыі, што будуць разглядацца ў студзені.

Па настайні ўрада парламент пад заслоны перад канікуламі прыняў змены ў падатковым законодаўстве. Пры гэтым кожная папраўка прымалася з боем, і гэта зразумела, бо пытанне карэнным чынам зра-

нае інтарэсы падатнаплацельшчыкаў...

У аўтарак стала вядома, што сустрэча ў Мінску кіраўнікоў незалежных дзяржаў зноў пераносіцца. Паводле афіцыйнай версіі прычына — нездароўе прэзідэнтаў Расіі і Казахстана. Праўда, Н. Назарбаеву на наступны дзень гату версію адклілі. Відэа, размову трэба весці не аб прастудзе той ці іншай асобы, але аб хваробе самой СНД. Перспектывы Садружжасці праз год пасля Алма-Аты выглядаюць яшчэ больш палематычнымі. Так ці інакш, пытанне аб статусе СНД, прапанаванае на разгляд сесіі, не выглядае самым актуальным на сённяшні дзень.

Не даводзіцца сумнявацца, што ў студзені мы станем сведкамі вельмі гарачых парламенцкіх дэбатаў. А вось якім атрымаецца фініш сесіі і хто будзе святкаваць перамогу — сёння не возьмецца прадказаць, бадай, ніхто.

Віталь ТАРАС.

КРОК НАСУСТРАЧ

Заміж рэпартажу са Сходу беларусаў бліжняга замежжа

У гісторыі посткамуністычных краін мусяць быць падзеі, што павінны адбыцца абавязкова. Гэта падзеі, якія ў міжчасе па-новаму з'ядноўваюць народ, вызвалены з-пад улады таталітарнага ідэі — ці то імперскай, ці то камуністычнай. Без прыгоднага духоўнага апірышча, якое паўзнікае праз паслядоўнасць такога роду падзей, — народ ізноў зажадае вярнуцца назад, у звыклую клетку, дзе «было ўсё», але адсутнічала свабода. Вязень, які вырываўся з астрага з кайданамі на целе, не заўсёды здольвае іх разбіць...

Такі вобраз прывёў у выступленні на Першым сходзе беларусаў бліжняга замежжа Старшыня Сойму Беларускага народнага фронту «Адраджэнне», лідэр парламенцкай апазіцыі Зянон Пазняк. На яго думку, беларускае адраджэнне яшчэ наперадзе, у перспектыве, у будучыні, якая поўная шанцаў на адбудову Беларускага дому. Але здзяйсненні будучыні — мы, цяперашнія. Станіслаў Шушкевіч, які ад імя Вярхоўнага Савета рэспублікі прывёў збор суайчыннікаў, акцэнт паставіў на сённяшніх, бягучых праблемах, сэнс якіх — паслядоўнае ўладкаванне суверэнітэту. Старшыня парламента ў чарговы раз паразважаў на конт дапушчальнага аб'ёму «беларускасці», тэмпах яе ўсталявання... Васіль Быкаў, вітаючы сход як прэзідэнт Згуртавання беларусаў свету «Бацькаўшчына», вызначыў цяперашні момант нацыянальнай гісторыі як момант сутыкнення нацыяналь-

най ідэі з імперскай. У прагнозе на будучае В. Быкаў вылучае на першае месца нацыянальную ідэю, як «апошнюю, што засталася для нас».

Такая ў абагуленым выглядзе ідэалогія сходу беларусаў бліжняга замежжа (прысутнічалі і прадстаўнікі з Канады, Якуціі, Казахстана — геаграфія сходу ўвогуле абшырная). Сход праходзіў вельмі насычана, дынамічна і, падаецца, стаўся якар з'ядноўваючай падзей, плён якое выявіцца з цягам часу. Упершыню, бадай, за пасляваецкія часы ў адной зале, за адным сталом сабраліся браты — дзеці аднаго корня, а ўжо затым — урадоўцы і нацыянальна інтэлігенцыя. Гэта быў крок насустрач адзін аднаму. Безумоўна, разглядалася шмат канкрэтных пытанняў, але, на маё меркаванне, галоўны плён сходу сканцэнтраваны ў заяве Старшыні Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь В. Кебіча да ўдзельнікаў сходу (яе зачытаў намеснік старшыні ўрада М. Дзямчук). УПЕРШЫНЮ ад імя кіраўніцтва рэспублікі была выказана гатоўнасць па меры магчымасцей дапамагчы суродзічам за мяжой, але таксама прагучаў заклік да дыяспары паспрыяць сваім інтэлектам, культурна-творчым патэнцыялам на карысць Бацькаўшчыны. Упершыню Бацькаўшчына выказала патрэбу ў паслугах сваіх сыноў і дочак па-за межамі.

У звязку з заявай Старшыні Савета Міністраў можна разглядаць праграму «Беларусы ў

свец», якую будзе рэалізоўваць выканаўчая ўлада (праграму абмяркоўвалі ўдзельнікі сходу). Трэба думаць, заява В. Кебіча і існаванне праграмы падводзяць вярхоўную ўладу рэспублікі да наступнага лагічнага кроку ў вызначэнні палітычнай пазіцыі адносна беларускай эміграцыі, менавіта: акту палітычнай рэабілітацыі (ці больш дакладна, — прымірэння) беларусаў-эмігрантаў, г. зн. размежавання такіх паняццяў, як палітычная эміграцыя і ваенныя злчынцы. Дасюль жа захоўваецца стэрэатып, паводле якога на эміграцыі ляжыць пачатка «зрадніцаў Радзімы» (Радзіма і камуністычны лед у таталітарнай сьведомасці атысамляюцца) і ваенных злчынцаў. Але ж злчынцы ці не ўсе ўжо заарыштаваны міжнароднай юстыцыяй... Што стэрэатып такі існуе, выявілася падчас прэс-канферэнцыі, калі сутыкнуліся ў палеміцы пісьменнік Барыс Сачанка і карэспандэнт радыё з Канады, удзельнік сходу.

Наспеў момант ад пераважна маральных (і небаяспрэчных) ацэнак перайсці да канкрэтных, узаконеных фармулёвак палітыкі Беларускай дзяржавы адносна замежнай дыяспары і эміграцыі. Сход беларусаў бліжняга замежжа стаўся важным, можна сказаць, ідэалагічным крокам у гэтым кірунку. Яго ўдзельнікі выказаліся за скліканне Сходу беларусаў свету ўлетку 1993 года.

Ю. З.

Перад пачаткам сходу (злева направа) Валентін Попель (Казахстан), муж і жонка Аляксандр і Ніна Баршчэўскія (Польшча), Аляксей Карпюк (Польшча), Пятро Прышчэпка (Польшча), Валяціна Ласкевіч (Польшча), Аляксандр Іванюк (Польшча) і Мікалай Васіліяк (Мінск). Фота Уладзіміра ВІТЧАНКІ, БЕЛІНФАРМ.

ЮБІЛЕІ

ПАЛЫМЯНСКАЯ ВЕЧАРЫНА

17 снежня ў вялікай канцэртнай зале Белдзяржфілармоніі адбыўся ўрачысты вечар, прысвечаны 70-годдзю часопіса «Полымя». Цэпла сустракалі гледачы выступленні старшыні Саюза пісьменнікаў Беларусі В. Зу-

бінка — вядучага вечарыны, іншых вядомых беларускіх паэтаў і празаікаў, якія ў розныя гадзі працавалі ў «Полымі», друкавалі тут свае творы: Максіма Танка, Н. Гілевіча, М. Аўрамчыка, І. Шамякіна, І. Чыгрынава,

А. Вярцінскага, а таксама міністра інфармацыі А. Бутэвіча, прадстаўнікоў Мядзельскага раёнага Упраўлення культуры, Р. Гарэцкага, Д. Міцкевіча. Былі зачытаны віншавальныя тэлеграмы Старшыні Вярхоўнага Савета Беларусі С. Шушкевіча, В. Быкава, рэдакцыяў часопісаў «Новы свет», «Вітчизна», Саюза пісьменнікаў Летувы, іншых

калентываў і асобных чытачоў. У заключным слове галоўны рэдактар часопіса «Полымя» С. Законнікаў падзякаваў выступоўцам і гасцям. На заканчэнне адбыўся канцэрт Дзяржаўнага народнага хору імя Г. Цітовіча і Дзяржаўнага акадэмічнага народнага арэстра імя І. Жыновіча.

А. Ф.

«ЛЕПШАЯ НАЦЫЯНАЛЬНАЯ ЭПІЧНАЯ ОПЕРА...»

19 і 20 снежня у Вялікім тэатры Беларусі прайшла прэм'ера спектакля «Князь Наваградскі»

...А назаўтра ў цесным коле крытыкаў ды выканаўцаў адбылося першае абмеркаванне новай працы тэатра. Менавіта там і прагучала выснова: «Самая лепшая нацыянальная эпічная опера з усіх, што былі...» Тычылася гэтая выснова самой партытуры «Князя Наваградскага», першага опернага твора маладзёга гарадзенскага кампазітара Аляксандра Бандарэнкі. Праўда, як усё першае, як усё новае, як зрэшты, услякі твор мастацтва, ягонага праца выклікала і палемічныя меркаванні, але й самыя заўзятыя палемісты пацвіта схілілі галовы перад высокім прафесійным майстэрствам кампазітара, самабытнасцю ды стыльнасцю яго аўтарскай мовы...

Грунтоўная ды памяркоўная гаворка пра «Князя Наваградскага» (а мо і не адна) адбудзецца на старонках «ЛіМа» ўжо ў новым годзе. Пакуль жа зноў і зноў згадваюцца па-сап-

раўднаму прэм'ерныя, святочныя, шчырыя ды унікальныя імгненні таго вечара, калі адбылася самая першая сустрэча новай оперы з публікай.

Прэм'ера? Падзея. Такого не памятаюць заўзятыя прыхільнікі оперы. У зале — аншлаг. У зале сталічны «бомонд» і знаёмыя твары беларусаў з блізкага замежжа, што з'ехаліся на свой сход. У зале — сябры БНФ разам са сваім лідэрам, на рэдкасць усмешлівым у той вечар Яўгенам Пазняком. У зале — гарадзенцы, што прыехалі падтрымаць свайго таленавітага земляка. Так-так, два аўтобусы, з Гародні ды з Ліды, прывезлі на прэм'еру некалькі дзесяткаў энтузіястаў.

Опера А. Бандарэнкі, створаная на лібрэта В. Іпатавай паводле п'есы Л. Пракопчыка, уваасобілася на сцэне дзякуючы зацікаўленай працы рэжысёра-пастаноўчыка С. Штэйна, мас-

така Д. Мохавы і, канечне, музычнага кіраўніка, дырыжора М. Калядкі, якому давялося асвойваць адну з найскладаных і загадкавых сучасных оперных партытур. Асабліва сур'ёзнага мастацкага працытанна вымагаў харавыя старонкі «Князя Наваградскага» (хормайстры А. Кагадзееў, Н. Ламановіч, Г. Луцэвіч). Спявалі ў першым спетаклі М. Майсеенка (Міндоўг, вялікі князь), У. Эйнадзісаў (Войшалі-Васіль сын Міндоўга, князь Наваградскі), Н. Руднева (Квета, жонка Міндоўга), Н. Кастэнка (Рута), А. Кеда (бацька Руты, барын Раман), Г. Чапінаў (Зіберт, рыцар-манах), Я. Пятроў (манах Елісей) ды іншыя. Усе яны — разам з публікай — былі ўдзельнікамі й сведкамі таго тэатральнага чуда, які здарэцца мо раз у жыцці...

С. ВЕТКА.

Фота У. ПАНАДЫ.

Пімен ПАНЧАНКА

ВЫРАТАВАННЕ

Ададайце зямлю сялянам,
Ададайце сялянам зямлю,
Тады і загоіце раны
Зямлі, якую люблю.

Колькі проліта поту!
Колькі ўздэрта дзёрну!
А вы балбочаце: «Потым...
Стане дарога зорнай».

Дзяцей адлучылі ад глебы,
Ад гною, ад баразён,

Зямля нібы ім не патрэбна,
Як летні пчаліны звон.

Шукаюць буракі і моркву,
Спяваюцца між ларкамі...
А людзі робяць і мокнуць,
Перабіраюць зямлю рукамі.

А можа, пачнецца вяртанне
Да працы, сучаснік мой!
І будзе выратаваннем
Радзімы маёй дарогай.

І будзе народ наш рады —
Абдыме вачыма палі...
То будзе пачатак праўды
І адраджэнне зямлі.

ДЗЯРЖАВА «СЭКАНОМІЛА» НА МУЗЫЦЫ?

Зварот да Вярхоўнага Савета і Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь

Удзельнікі III пленума праўлення Саюза музычных дзеячаў Беларусі ад імя музычнай грамадскай выказваюць крайнюю занепакоенасць перспектывай развіцця культуры ў рэспубліцы. Рынкавая стыхія ўжо дыктуюе свае ўмовы, свае патрабаванні да культуры, што робіць яе выжыванне пад прыгнётам «свабоднай» кан'юнктуры праблематычным. Пад пагрозай знішчэння апынулася музычная адукацыя: праз непамерна высокія цэны на музычныя інструменты большасць сем'яў не мае магчымасці іх набыць, бо гэта робіцца неадпаведна раскошай. У апошнія гады катастрофічна змянілася колькасць дзяцей, якія навучаюцца ў музычных школах. Працяг гэтых працэсаў прывядзе ў бліжэйшы час да разрыву адладжанай сістэмы пераёмнасці ў выхаванні музыканта-прафесіянала, нанясе непараўнальны ўрон нацыянальнай педагогічнай і выканальніцкай школе.

Адным з сацыяльна неабароненых пластоў насельніцтва паранейшаму застаюцца работнікі сферы культуры і мастацтва, прафесія музыканта пераходзіць у разрад малапрастэжных, адбываецца распыленне музычнага патэнцыялу рэспублікі.

Створаны ў 1991 г. Саюз музычных дзеячаў Беларусі закліканы быць адной з рэальных сіл, што процістаяла б у культуры націску камерцый, падзенню духоўных каштоўнасцяў у грамадстве. З самага пачатку свай дзейнасці СМДБ заявіў пра сябе як актыўны чынік адраджэння беларускай культуры.

Аднак падкрэслена зневажальныя адносіны ўрада рэспублікі да самага маладога творчага саюза зрываюць выкананне намечаных ім планаў і праграм. Так, па рашэнні Саўміна Рэспублікі Беларусь творчым саюзам нашай краіны ў 1992 г. была аказана адначасна фінансавая дапамога, і толькі Саюз музычных дзеячаў такой дапамогі не атрымаў. Да Старшыні Савета Міністраў В. Ф. Кебіча звярталіся старшыня Канфедэрацыі творчых

саюзаў і культурных фондаў, восем старшыняў творчых саюзаў рэспублікі і старшыня Беларускага фонду культуры — з просьбай аказаць такую дапамогу і СМДБ, але і гэты раз Саўмін даў адмоўны адказ.

Незразумела, з якой прычыны Савет Міністраў выключыў таксама СМДБ са спісу на безвызавае афармленне дакументаў у Міністэрстве замежных спраў РБ на замежныя паездкі, у той час, як іншым творчым саюзам гэтае права дадзена.

Паўгода працягваюцца ўзмацненыя захады Савета Міністраў і Міністэрства культуры, якія супярэчаць заканадаўству Рэспублікі Беларусь аб уласнасці, — па адчужэнні прыналежага да СМДБ камбіната па вырабе, рамонце ды рэстаўрацыі музычных інструментаў.

Усё гэта дае падставу зрабіць выснову наконт мэтанакіраванай работы па разбурэнні Саюза музыкантаў рэспублікі, які меў бы добрыя перспектывы для далейшага росту, пашырэння творча-вытворчай інфраструктуры, рэалізацыі свайго патэнцыялу ў пытаннях аховы сацыяльных і прававых гарантый прафесійных музыкантаў.

Улічваючы сітуацыю, якая стварылася, удзельнікі пленума заяўляюць, што ва ўмовах пераходнага перыяду ў эканоміцы, актыўнай камерцыйлізацыі мастацтва і ў выпадку адмовы дзяржавы ад далейшай падтрымкі і дапамогі Саюзу музычных дзеячаў, саюз, апынуўшыся сёння ў крытычным матэрыяльна-фінансавым становішчы, неўзабаве можа аказацца на грані самароспуску. Удзельнікі пленума выказваюць надзею, што голас дзеячаў музычнай культуры Беларусі будзе пачуты дэпутатамі Вярхоўнага Савета, Камісіяй Вярхоўнага Савета па адукацыі, культуры і захаванні гістарычнай спадчыны, Саветам Міністраў, і ліквідацыі Саюза музычных дзеячаў Беларусі не адбудзецца. Нельга пазбавіць самы шматлікі атрад творчай інтэлігенцыі рэспублікі свайго саюза, здатнага з'ядаць музыкантаў, злучыць іх намагаючы і зрабіць вартасны ўклад у адраджэнне і развіццё беларускай музычнай культуры.

ЗАХАВАЦЬ АДМЕТНАСЦЬ МОВЫ

З пастановы навуковай канферэнцыі «Праблемы беларускага правапісу»

Прызнаючы, што пастанова Савета Народных Камісараў «Аб зменах і спрашчэнні беларускага правапісу» ад 26 жніўня 1933 года і дадаткі да гэтай пастановы былі прынятыя ва ўмовах узятых кіраўніцтвам рэспублікі курсу на ліквідацыю нацыянальнай спецыфікі беларускай мовы і зліццё яе з рускай мовай і такім чынам не адлюстравалі многія характэрныя рысы беларускай мовы, удзельнікі канферэнцыі лічаць гэту пастанову фантам палітычнага ўмяшання ў моўную палітыку.

— Канферэнцыя лічыць мэтазгодным унесці адпаведныя ўдакладненні ў сучасны правапіс на аснове «Правіл беларус-

кай арфаграфіі і пунктуацыі», выдадзеных у 1959 г.

— Лічыць неабходным стварэнне правапіснай камісіі для распрацоўкі прапановы па ўдакладненні правапісу, якая павінна падрыхтаваць праект удакладненняў. Да прыняцця ўдакладненага правапісу карыстацца правапісам 1959 года, не дапускаючы адхіленняў ад іх у афіцыйных выданнях і школьнай практыцы. Канферэнцыя заклікае грамадскасць рэспублікі да кансалідацыі ў адносінах правапісных норм.

— Канферэнцыя рашуча выказваецца супраць увядзення другога дзяржаўнай мовы ў Рэспубліцы Беларусь.

У ЦВЁРДАЙ АПАЗІЦЫ

19—20 снежня ў Мінску прайшоў III з'езд Аб'яднанай дэмакратычнай партыі Беларусі. Галоўным вынікам дыскусій, якія часам прымалі даволі востры характар, можна лічыць прыняцце праграмы «Канцэпцыі эканамічных рэформ». У якасці канчатковай мэты ў гэтым дакуменце абвешчана фарміраванне сацыяльнай рынчнай эканомікі ў рэспубліцы. Але ілхя да мэты нялёгка і няблізка. Як падкрэсліў на прэс-канферэнцыі, адбылася наступным днём пасля заканчэння з'езда, старшыня АДПБ А. Дабравольскі, узровень правядзення рэформ на Беларусі (а дакладней — іх адсутнасць) сёння нікога не можа задаволіць. Партыя знаходзіцца зараз у цвёрдай апазіцыі да ўлады, эканамічнай палітыкі парламента і ўрада. Сярод галоўных сваіх задач на будучае АДПБ назвала падрыхтоўку да выбараў. Пры гэтым у свай дзейнасці яна імкнецца супрацоўнічаць з усімі партыямі і рухамі дэмакратычнага накірунку.

Гэтыя палажэнні, у прыватнасці, замацаваны ў рэзалюцыі «Аб палітычным становішчы на Беларусі і задачах партыі». Анрамя таго, прыняты рэзалюцыі «Аб развіцці рабочага і прафсаюзнага руху» і «Аб становішчы ва Узброеных Сілах РБ», у якой выказваецца пратэст супраць пераследавання вайскоўцаў па палітычных матывах.

Разам з кіраўнікамі АДПБ у Маскве-канферэнцыі прыняла ўдзел гасць з'езда, прадстаўнік Венгерскай свабодна-дэмакратычнай партыі Р. Далаш.

НАШ КАР.

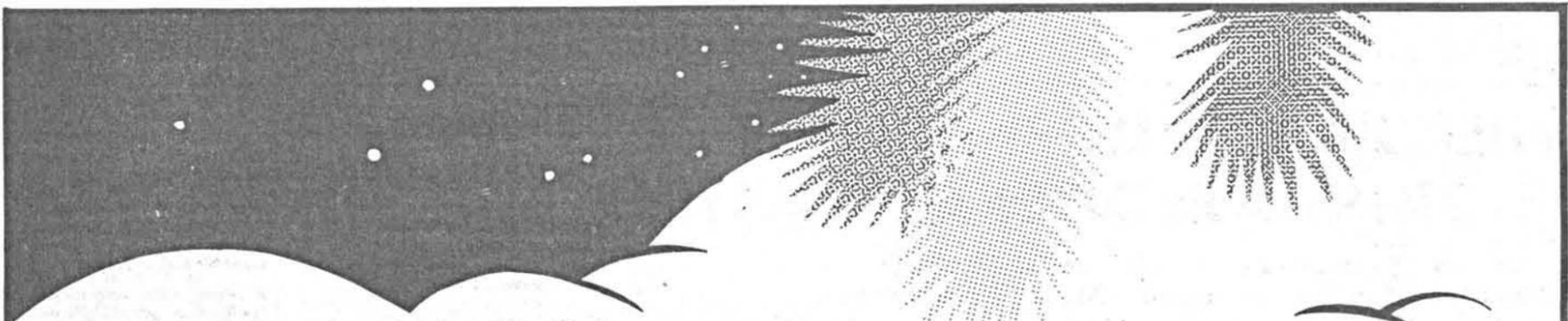

Вячаслаў КЕБІЧ у час наведання Мірскага замка.

У гарадскім пасёлку Мір адбылася сустрэча Старшыні Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь Вячаслава Кебіча, кіраўнікоў міністэрстваў і ведамстваў, творчых саюзаў з прадстаўнікамі інтэлігенцыі рэспублікі.

Фота Аркадзя НІКАЛАЕВА, БЕДНФАРМ.

Р. С. «ЛіМ» вымушаны абмежавацца паведамленнем БЕЛНФАРМА пра сустрэчу В. Кебіча з прадстаўнікамі творчай інтэлігенцыі, бо нашага карэспанданта ў Мір не запрасілі.

З дыямэнтаў калядных...

Як тысячы год, так і сёньня,
да надб'есяў і мкнеца пагляд. У дыя-
мэнтаў калядных прыбраўся ўвесь
белы сьвет. Нараджэньне Хрыстовае
сьвяткуе Зямля!

Карагоды, цыгдалы, гусьлі, жалеі-
кі - усе чыста ўслаўляюць любоў
Найвялікшага. "Бо так палюбіў
Бог сьвет, што аддаў Сына Сваго
Адзінароднага, каб усякі, хто веруе
ў Яго, ня згінэ, але меў жыцьцё
вечнае". (Ян, 3:16).

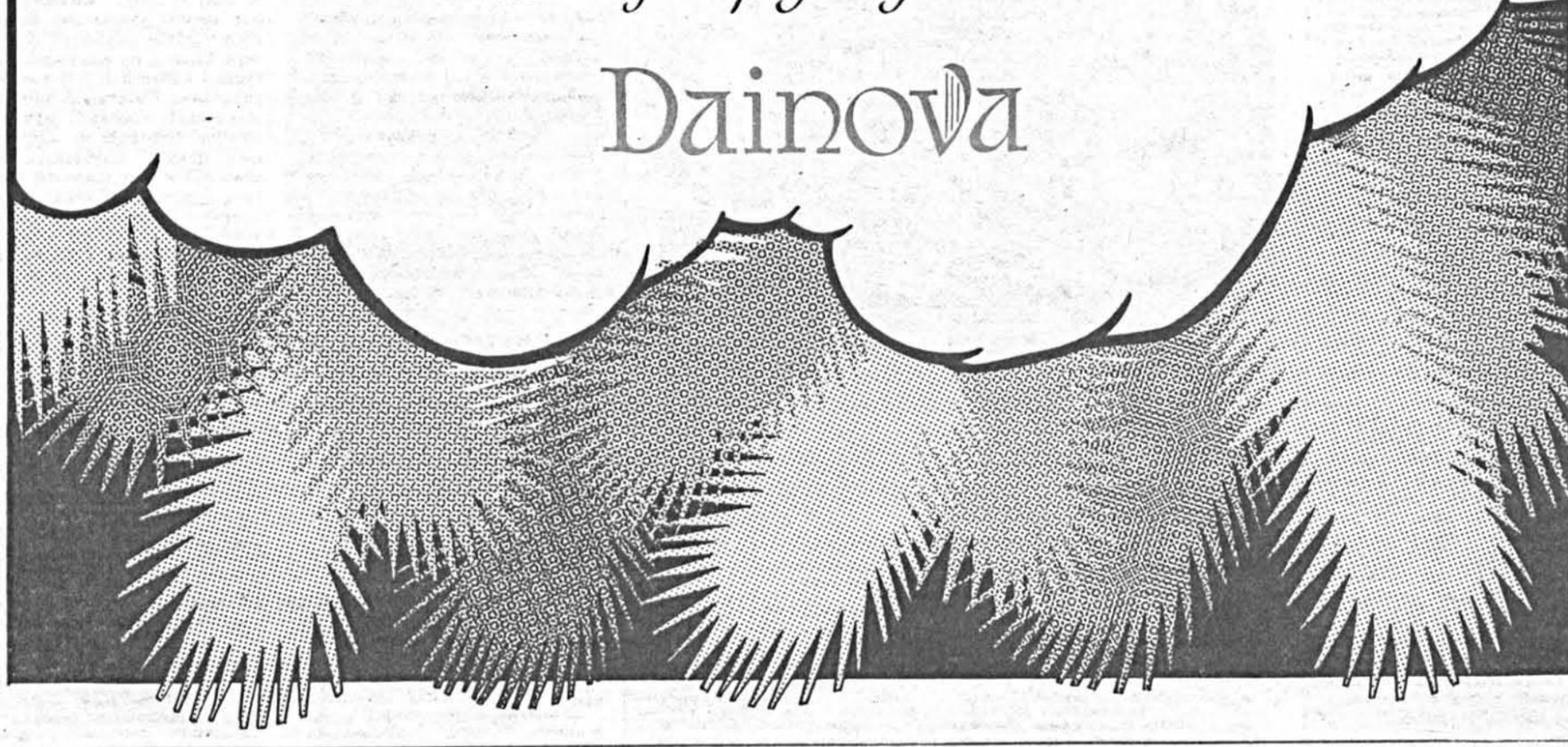
Зь сьвятаў любімае сьвята вяр-
нулася на Беларусь...

Хай кожнае сэрца напоўніць
надзея, суладзьдзе няхай заімануе
ў душы!

Зычым здзяйсненьня найменшых
жаданьняў. Каб кожны мог зьведаць
Божую ласку, мацнеючы ў веры
сваёй.

Шчасьця і радасьці Вам!

Dainova

ПЯРЛІНЫ ПРА ЗАЎТРА

Вопыт сацыяльнай перапрацоўкі нашага грамадства ад другой паловы 1980-х гадоў яскрава сведчыць, што прыход новай рэальнасці, новых, нечаканых і вытрызных рэаліяў залежыць, прынамсі, ад хуткасці прамаўлення новых слоў. У 1988—89 гг. ідэі 3. Пазняка аб незалежнасці і суверэнітэце нашай Бацькаўшчыны ўспрымаліся калі не ўтапічнымі, дык пражэкцёрскімі, дэкларацыйнымі; у праўдзінасці тых ідэй сумняваліся не толькі ачмураныя кампрагаўндэй рабочыя і сяляне, але і добрая частка прыкормленай камражым нацыянальнай інтэлігенцыі. (Іншыя з іх і па сёння выкрэслваюць са старонак сваіх выданняў імя Зянона — сьвядома не заўважаючы выразнага полюса нацыяналізму — фундаменталісцкай палітыкі, якую прэзентуе Беларускі народны фронт і яго старшыня.)

Сёння, аднак, нібыта ідэалістычныя ідэі незалежнасці і суверэнітэту Беларусі ёсць натуральнай складовай часткай грамадскай думкі — НОРМАЙ.

Змены рэчаіснасці, та-

нім чынам, пачынаюцца ад вымаўлення СЛОУ пра новую рэчаіснасць — у формах маніфесту, дэкларацыі, дэкламацыі, рыторыкі, трыбунай паззіі, філасофскага доследу і г. д. Словы самі па сабе ёсць часткаю тае, жаданае новае рэальнасці, лучаць у будучае рэчаіснасць і фармуюць новы крайвід.

Аблічча новай рэчаіснасці, аднак, не выпадае фармуляваць старымі словамі, на мове колішняй рэчаіснасці. Трэба шукаць, выліюваць новыя словы.

Гэта мусяць быць словы пра новую — ідэальную — Беларусь. Мы прарваліся да тае мяжы, на якой нам ніхто ўжо не можа закрыць рот, перашкодзіць вымавіць-прагаварыць унутрана-выпеставаныя пярыны — СЛОВЫ веры ў сваю Радзіму і свой народ, без якіх ты — ніхто і нішто, «голы чалавек на скразняках часу». Мы можам — нарэшце — дазволіць сабе сказаць, чаго мы прагнем у сваім народзе і на сваёй Радзіме — каб жылося нам нармальна і

лагодна. Мы вельмі сталіміся, адстойваючы права сказаць пра сабе свету самае важнае і — разумнае; нам вярэцца душы тая аналічнасць, што наш уласны голас дома чуваць слаба, невыразна, здушана.

Цяпер мы прагнем нармальнасці і лагоды ў сваім Доме, і самае галоўнае, інтымна-спракаветнае — у новым Доме мы летуценім сплаталіць духоўнага прытулку. Нідзе, хай і пад Небам блакітна-боскім — але без свайго Дому, — нельга займець духоўна-душэўны прытулак. Без Дому народы спасцігае доля Агасфера, і іх словы сніраваны не ў непамяданую прышласць, але ў ідэалізаванае мінулае. Такім народам не хочацца будаваць новую рэчаіснасць.

Словы пра будучае павінны сублимаваць вобраз Дому, у якім беларусы змогуць існаваць насампраўдзе, без супярэчнасці між рэальным і ідэальным, сапраўдным і жадаемым, — быць самімі сабой.

Але пачнем з МАУЛЕННЯ — новых слоў...

У апошнім нумары года «ЛіМ» анасуе новую рубрыку — творчы праект на новы год: культуралагічную раду «Беларусь ідэальная». На працягу зыходзячага года выбарыяныя намі аўтары (на каго не патрапілі — просім прабачэння, але запрашаем далучацца да рады па азнамленні з пытаннямі) у розных формах спрабавалі асэнсавана наступныя, змадэляваныя ў рэданцыі праблемы:

1. У чым, на вашу думку, заключаецца нацыянальная сутнасць чалавека: у мове, самасвадомасці, крэўнасці («гены»), вонкавых праявах псіхікі... [іншае]? Які з гэтых фактараў, на ваш погляд, можа адыграць вырашальную ролю дзеля самаідэнтыфікацыі беларусаў у сучасных варунках! [Як сталі беларусам Вы!]
2. Беларуская ідэя [шлях, традыцыя]: у чым яна для вас заключаецца! Паспрабуйце, калі ласка, даць вызначэнне БЕЛАРУСКАГА.
3. Прысутнасць «беларускага» ў свеце напры-

канцы ХХ ст.: рэальнасць, прывіднасць, намінальнасць [...]! Наколькі значна адрозніваюцца ваша рэальнае, знешняе жыццё і вашыя нацыянальныя ідэалы; якім чынам Вы дасягнулі [і ці дасягнулі] кампрамісу між рэальнасцю і ідэаламі!

4. Параўнайце, калі магчыма, існуючае «беларускае» [і існаваўшае да нядаўняга часу ад 1917 года] з ТРАДЫЦЫЯЙ. Якімі шляхамі беларуская культура можа ўзбагачацца надалей і пашырыцца ў агульначалавечы кантэкст [варыянты: а) праз беларускі месіянізм; б), в), г]... — вашыя варыянты!]

Ва ўмовах рады былі пазначаны, акрамя анкетнага, іншыя спосабы удзелу — напісанне артыкула, эса ці іншага тэксту калі не па непасрэдным пытанні рады, дык па ўскосна датычнай тэме, праблематыцы.

Такое сцяиво было ўкнінута ў пэўным чынам ўжо стомленае, здэваленае назаным раней нацыянальна-інтэлектуаль-

нае асяроддзе (на жаль, не на ўсёй дзясяспары — але да гутаркі могуць, натуральна, далучыцца і яе аўтары). Рэданцыйная тэчка на тэму рады выявілася, аднак жа, не такой і беднай, і, відаць, з сабраных матэрыялаў выйдзе неаблагод чытво. Нас, напярэдзі, не зусім задавальняе па большасці артыкулы, а не анкетныя спілы рады; у апошнім выпадку аўтары разважаюць хоць і пра свае, але на сваёй жа, часам цяжкай для ўспрымання іншым — мове. Было б лепш, каб удзельнікі паспрабавалі даць напачатку вызначаныя-зурывыстымы па пытанні рады — тады мо адрэспліліся б крытэрыі культуралогіі новай, ідэальнай Беларусі, — узнікла б мова новай рэчаіснасці.

Аднак, не звачаючы на звышуплетнасць і суб'ектыўнасць вызначванняў, мы мусям гэтаю — футуралагічную — гутарку пачаць.

Адрывае культуралагічную раду «ЛіМа» артыкул дктара філасофскіх навук Міколы Крукоўскага пра магчымае аблічча беларускай філасофіі. Наступная публікацыя — артыкул Эдуарда Дубянецкага пра менталітэт беларусаў.

Юрась ЗАЛОСНА, вядучы рады.

Мікола КРУКОЎСКІ, дктар філасофскіх навук, прафесар БДУ, прэзідэнт Беларускай эстэтычнай асацыяцыі

КУЛЬТУРА, СВЯДОМАСЦЬ, СУВЕРЭНІТЭТ, або Якой быць беларускай філасофіі?

Што нам патрэбна свая, нацыянальная філасофія — гэта, напэўна, ужо не патрабуе вытлумачэння. Заканамерна ўзнікае другое пытанне: якой жа ёй быць? Тут натыкаемса на спецыфічныя, нават небяспечныя ў пэўным сэнсе цяжкасці. Небяспека тая крыецца ў самой пастаноўцы пытання: якой жа ёй быць? Я ледзь не напісаў «павінна быць», але тут жа адмовіўся ад гэтых «каварных» слоў: з імі мы амаль штодзённа і штогадзінна сутыкаліся ў недалёкім мінулым, як толькі ўсчыналася размова пра філасофію і духоўна-гуманітарную праблематыку ўвогуле. «Марксісцка-ленінская філасофія павінна захоўваць сваю ідэалагічную чысціню»; «мы павінны прытрымлівацца прынцыпаў марксізму-ленінізму»; «мастацтва павінна кіравацца»; «філасофія павінна...» і г. д. Пра гэта бясконца далдонілі нам ідэалагічныя аддзельцы ЦК, абкамаў, райкамаў, парткамаў, за гэтым уважліва сачыла «нядрэмнае вока» пятага ўпраўлення КДБ, афіцэры якога нават чыталі лекцыі філасофам — на тэму, якую павінна быць наша філасофія!

Зразумела таму, чаму пасля такіх «абдымкаў» мы кінуліся — зараз — у процілеглую крайнасць, у гэтак жа абсалютызаваны пюралізм, пры якім філасофія ўвогуле падвяргаецца анафеме і сучаснаму абмяяненню. Самі ж філасофы, якім ужо няма куды падзецца і якія ўсё ж такі не хочуць здраджаваць сваёй прафесіі, шукаюць ратунку на Захадзе, то на Усходзе, ці ў Хайдзгера, ці ў Салаўёва, забываючыся пра асноўную сваю функцыю, асноўны свой грамадзянскі, маральны і, калі заўгодна, палітычны абавязак: служыць свайму народу і сваёй культуры. Словы гэтыя таксама былі вельмі зязезджаныя ў недалёкім мінулым, але тым не менш яны павінны (тут ужо і я смею ўжыць тое сакрамэнтальнае слова) і зараз застацца для нас святымі, — можа быць, менавіта зараз.

Абсалютны пюралізм, як вядома, ёсць стан атамарнага распаду грамадства ва ўсіх яго формах, у тым ліку і нацыянальнай. Мы гэты стан цяпер і перажываем. Але каб адрэдацыя, нам трэба спярша аб'яднацца. І не ў таталітарным сэнсе слова, калі адзінае душыла сабою многае, дзяржава растоптвала асобу, саюзная імперыя—нацыянальную рэспубліку. Тут трэба захоўваць дыялектычны падыход, згодна якому адзінае

можа існаваць толькі ў спалучэнні з многім, як гэта было вядома філасофам, пачынаючы з Платона і канчаючы Гегелем. De pluribus ad unum — «ад многіх да адзінага» — так лаканічна і ёмка выражалі гэтую думку старажытныя рымляне. Афарызм той быў сказаны быццам пра цяперашні нас, бо для нас зараз якраз і патрэбна нацыянальнае адзінства, змацаванае знешне дзяржаўным суверэнітэтам, а знутры — нацыянальнай самасвадомасцю, самай інтымнай і тонкай душою якой з'яўляецца, як ужо некалі было сказана, беларуская філасофія (гл. артыкул М. К. у «ЛіМе», 31.07.92 г.— Рэд.).

Наша агульная цяпер мэта — нацыянальнае адраджэнне, да якога як да храма павінны весці ўсе індывідуальныя дарогі. ДА АДЗІНСТВА ПРАЗ МНОГАСЦЬ — вось тая першая істотная рыса, што магла б характарызаваць нашу філасофію, і нічыю, спадзяюся, творчую індывідуальнасць яна не абмяжуе, а, наадварот, толькі ўзбагачыць яе, надаўшы ёй нейкі агульны, істотны, пераходзячы сэнс.

Акрэсліўшы першую рысу, якую хачэлася б бачыць у якасці самай характэрнай рысы беларускай філасофіі, мы тут амаль што вызначылі і другую, не менш істотную яе рысу — дыялектычнасць. Слова гэтае таксама вельмі скампраметавана большавікамі ад філасофіі, якія на словах кляліся ў вернасці дыялектыцы, а на справе былі самімі тупымі і жорсткімі «метафізікамі» (у марксісцкім сэнсе гэтага слова). Чорнабелая логіка тыпу «або — або» — прамая супрацьлегласць дыялектычнай логіцы тыпу «і — і», з'яўлялася рэальнай логікай камуністаў, што прынесла нам столькі бед не толькі ў духоўнай, але і ў матэрыяльнай культуры. Усё наша жыццё пры таталітарызме будавалася па гэтай логіцы. Ды і ў ранейшай расійскай гісторыі было фактычна тое ж самае: успомнім маскоўскую дзяржаву яшчэ з часоў Івана III і асабліва Івана Жалівага. Калі Дастаеўскага паякельна мучыла пытанне, ці можна ахвяраваць жыццём нявіннага дзіцяці дзеля грамадства, то большавізм ахвяраваў тут цэлыя пакаленні, не спыняючыся нават перад генацыдам. Злосная і помслівая нецярпімасць да іншадумства — ягада з таго ж поля.

Нецярпімасць гэтая была асабліва характэрнай у філасофіі, дзе дыктатура

партыйнай ідэалогіі была абсалютнай. Дыялектыкай толькі прыкрывалі зейрачыя супярэчнасці і нахабныя падманы народа.

На справе дыялектыка — гэта мысленне па тыпу «і — і» ці, інакш кажучы, па тыпу «я — і не я» і «я — і другія». Згодна ёй ісціна не ў крайнасцях, а — у адзінстве. Гэта вельмі цяжкае, талерантнае мысленне, якое паважае і процілеглую думку, шукаючы ісціну з яе ўлікам. Можна было б сказаць, што такая дыялектычнасць наогул з'яўляецца тыповою рысай беларускай нацыянальнай ментальнасці, якая існавала ў ёй з часоў Вялікага Княства Літоўскага. Тады яна вызначалася пэўным дэмакратызмам беларуска-літоўскай дзяржавы (успомнім хача б магдэбургскае права тадышніх гарадоў) і вялікай талерантнасцю ў духоўна-рэлігійным і нацыянальным жыцці. Рыса гэтая захавалася ў беларускім нацыянальным характары і ў пазнейшыя цяжкія часы, калі беларуская культура змушана была «адлежвацца» на вясковай глебе, дзякуючы чаму (няма дрэннага без добра!) яна змагла зберагчы ад балючых супярэчнасцяў «капіталістычна-сацыялістычнага» горада сваю першапачатковую цэласнасць і своеасаблівую гарманічнасць.

Азначаная дыялектычная рыса выразна выступае ў беларускай ментальнасці як у адносінах да агульначалавечых ідэалаў, якія кожны беларус заўсёды паважаў, хоць яму самому не заўсёды дазвалялі чалавекам звацца, так і да іншых людзей, што здаўна насялялі краіну побач з беларусамі. Таму гэтая дыялектычнасць з сваіх каранёў не можа не быць уласцівай і беларускай філасофіі; яе можна было б акрэсліць як другую яе рысу.

З гэтай рысы лагічна выцякае наступная, гэтак жа важная і істотная яе асаблівасць. Зыходзячы з прынцыпу «мы — і другія», БЕЛАРУСКАЯ ФІЛАСОФІЯ НЕ МОЖА БЫЦЬ ФІЛАСОФІЯЙ НАЦЫЯНАЛЬНАГА ІЗАЛЯЦЫЯНАЛІЗМУ і тым болей нацыяналізму ў тым яго адмоўным сэнсе, што прыпісвалі яму большавікі. Зразумела, рашаючую ролю ў яе фармаванні павінны адыграць гістарычныя і вяскова-народныя яе карані, што акрэслілі сабой, як толькі што было сказана, і агульную ментальнасць беларускага народа. Аб ніякай tabula rasa тут не можа быць і размовы: беларуская філасофія несумненна мае свае

ўласныя карані і вытокі. Тут і багатае культурна-гістарычнае мінулае, і фальклор, і выдатная мастацкая літаратура, што неслі ў сабе і яскрава выражалі глыбокія, хоць і ў вобразнай яшчэ форме філасофскія ідэі. Гэта з дастатковай перакананасцю было паказана гісторыкамі беларускай культуры і філасофіі.

Але тое зусім не выключае ўважлівага вывучэння філасофіі іншых народаў і рэгіёнаў, вывучэння не толькі акадэмічнага, але і такога, каб можна было выбраць і скарыстаць усё карыснае менавіта для нас. І тут нашыя пагляды міжвольна зварочваюцца на Захад і Усход.

Што датычыць апошняга, то зразумела, што пра маскоўскі марксізм-ленінізм тут не можа быць і гаворкі, настолькі ён сябе скампраметавуў. Ён нянаскі двойчы: і ў нацыянальным, і ў класавым сэнсе. У сялянскай краіне з сялянскай ментальнасцю і культурай прынцыпова не магло прывіцца вучэнне, адзін са стваральнікаў якога з агідай пісаў пра «ідэалізм сельскага жыцця». Ды і наогул яно добра нідзе не магло прывіцца, бо ў любой нармальнай краіне, у любога сацыяльна здаровага народа сялянства і яго праца з'яўляюцца асновай народнага дабрабыту. Гэта толькі ў большавікоў яно лічылася вярочым класам, які хоць і вырошчвае хлеб (ён лічыўся ў іх вельмі важнаю стратэгічнаю сыравінай), але спараджае капіталізм «ежечасно, ежедзённа, ежэгодна і в масавым маштабе».

Сама філасофія марксізму-ленінізму вельмі характэрная і павучальная пасвойму з'ява. Калі класічны марксізм займае ўсё-такі пэўнае месца ў гісторыі філасофіі, то ланінізм паўстаў яго скажонай і спрымтызаванай формай, а сталінізм — увогуле карыкатурай на марксізм. Усё гэта заслугавае спецыяльнага крытычнага разбору. Тут скажам толькі, што ў самой назве крыецца нейкая зусім не дыялектычна супярэчлівасць: дыялектычны матэрыялізм. Калі ён дыялектычны, то павінен уключаць у сябе і сваю процілегласць — ідэалізм, бо адзінства процілегласці ёсць асноўная рыса дыялектыкі. Калі ж ён толькі матэрыялізм, то гэта ўжо ніяка не дыялектыка. Тым не менш такі дзіўны філасофскі аксюмарон прэтэндаваў на поўнае тлумачэнне свету і на ролю ідэйнага інструмента для карэннай яго перапрацоўкі. І што самае сумнае, доўгі час у яго мы верылі...

Што да філасофіі рускай, асабліва рэлігійнага яе крыла, то гэта была сапраўды вялікая і цікавая філасофія, якая ў рэлігійна-славянафільскім і захадніцкім кірунках распрацавала шмат плённых ідэй, што несумненна маглі б быць карыснымі і для распрацоўкі філасофіі беларускай, як, напрыклад, паняцце культурна-гістарычных тыпаў у М. Данілеўскага або філасофія ўсеадзінства У. Салаўёва. Аднак уся яна заставалася пранікнутай так ці гэтак імперска-шавіністычным духам, што з асаблівай сілай праявілася, напрыклад, у кнізе таго ж Данілеўскага «Россия и Европа», і таму нам з ёю трэба быць вельмі асцярожнымі. Гэта важна помніць

(Працяг на стар. 12).

ПЕСНЯ ЯГО ЖЫВЕ

Да 75-годдзя з дня нараджэння
Міколы СУРНАЧОВА

Сёлетняя восенню наведзе прыгожы гарадок — на Гомельшчыне — Рагачоў. Екнула сэрца, калі ступіў на вуліцу, на дамах якой бялелі шыльды — вуліца М. Сурначова. Памяць адразу перанесла мяне ў далёкі даваенны 1938 год. Я — студэнт другога курса Гомельскага педінстытута. Чацвёра нас жыло ў інтэрнацім пакоі на вуліцы Песіна. Разам з намі — і Мікола Сурначоў.

Аднойчы, вярнуўшыся з заняткаў, селі мы падсілкавацца. Раптам пачулі стук у дзверы. Ubачылі пажылога чалавека, які спакойна паклаў на крэсла сялянскую торбу і накіраваўся да Сурначова.

— Прышоў павітаць цябе з днём нараджэння, сыноч, — абдымаючы Міколу, гаварыў ён. — Табе ўжо дваццаць другі год пойдзе.

На стол леглі яблык і ладны шмат сала, колца кілбасы.

Крыўдна, што не запомніў, які тады быў дзень. Памятаю адно — была позняя восень. А дзень — забыўся. Шкада, бо ні ў адным даведніку дзень нараджэння М. Сурначова не пазначаны.

Сустраўліся мы з ім у жніўні 1937 года, калі паступілі ў Гомельскі педінстытут. Два гады я жыў з Міколам у адным пакоі, разам да позняй ночы ў бібліятэцы сядзелі над падручнікамі, гутарылі аб літаратуры. Часта М. Сурначоў успамінаў сваю Рагачоўшчыну, вёску Слабаду, дзе нарадзіўся ў 1917 годзе. Ён вылучаўся сярод аднагодкаў сур'ёзнасцю, начытанасцю. У ягонай бібліятэцы былі кнігі Ціханова, Святлова, Уткіна, Купалы, Коласа.

Два гады правучыўся М. Сурначоў у Гомельскім педінстытуце. Потым пераехаў у Мінск. Ужо на старонках «Чырвонай змены» мы чыталі яго вершы і нарысы. Памятаю нізку твораў «Барвовая зара» ў часопісе «Полымя рэвалюцыі» з эпіграфам Аляксея Суркова: «Вот и кончилось детство, Колька». Гэтыя словы любіў паўтараць Мікола.

Калі па справах рэдакцыі ён прыязджаў у Гомель, заходзіў у інстытут. Цікавіўся, хто піша вершы, дзе друкуецца. А тут падавалі пэтычныя галасы Кастуся Кірзенка, Леаніда Гаўрылаў, Міхаіла Корнеў.

Праз некаторы час Мікола Сурначоў перайшоў працаваць у «Звязду».

А неўзабаве пачалася Вялікая Айчынная вайна. Яна раскідала нас па розных суровых дарогах. У лісце ад 28.VIII.42 года Мікола пісаў мне на Бранскі фронт: «Разбудзіла мяне бамбэжка. Бягу ў рэдакцыю. У горадзе пажар... Адзінае рашэнне — ісці ў Чырвоную Армію, ішоў са мной М.

Аўрамчык. Развітаўся з Аўрамчыкам у Бабруйску. Сам паехаў да Магілёва. Там працаваў у «Звяздзе», а потым пайшоў у Чырвоную Армію».

Першыя ўражанні вайны выліліся ў вершы «У стопаным жыцце». Цяпер гэты верш вядомы шырокаму чытачу, ён хрэстаматычны, перакладзены на рускую мову А. Твардоўскім. Не вярнуцца ніколі Хлопцу маладому і ЗАРОСШАМУ МОХАМ ЗАБЫТАМУ ДОМУ. Над ім асыпаюцца Случыня краскі. Абсмалены колас Схіліўся да каскі. Ляжыць ён ЗАБІТЫ У стопаным жыцце. Маці спаткаеце. — ЛЕПШ не кажыце!».

Многа суровых дарог прайшоў пэзт. Яны вялі яго праз дымныя пуцявіны Украіны, Беларусі, Польшчы, Германіі. Дзе ён ні быў, перад ім паўставаў вобраз роднага краю — Беларусь. Не забываў ён і роднага слова. Яно было для яго гаючым паветрам.

Восенню 1942 года з Масквы ад Кузьмы Чорнага я атрымаў пакет. У ім быў яго зборнік фельетонаў «Кат у белай манішчы», газета «Савецкая Беларусь» і газета-плакат «Раздавім фашысцкую гадзіну», і ўсё гэта я выслаў Міколу Сурначоў. Ён з радасцю пісаў мне, што атрымаў падарунак. Лістапад 1944 года. Нечакана М. Сурначоў спаткаў каля Дома друку. Ён, як і я, прыбыў з фронту на кароткую пабыўку. Моцныя абдымкі. Роспыты. Успаміны. Я не пазнаў голасу сябра — суровы, крыху прастуджаны. Ён працягаў мне верш «Зямлянка», які аддаў у «Чырвоную змену».

Хутка цягнікі павезлі нас у розныя бакі, і больш мы не сустракаліся. У апошнім лісце ад 31.XII.44 г. мой сябар пісаў: «...Ведай, Паўлюк, многа мне давялося перажыць. Сем з паловай месяцаў ляжаў у шпіталі... Я зараз на Вісла. Хутка ўдарыць вялікі гром, і я буду удзельнікам».

Ужо вымалёўваўся воблік чаканай Перамогі. Баі былі жорсткія, упартыя. У адным з іх недалёка ад варажэй сталіцы Берліна загінуў Мікола Сурначоў — не даспяваўшы сваёй мужнай песні, прапахлай пажарамі вайны.

Літаратурная спадчына яго сабрана ў зборніках «На сурнах баравых» (1946). «Барвовая зара» (1959), на рускай мове — «Одна любовь» (1959) у перакладзе Д. Кавалёва і І. Бурсава. У 1986 годзе выдадзены зборнік «Акопны спеў», складзены мною, куды ўвайшлі вершы пэзта, лісты да яго сяброў, успаміны аб ім.

Паўлюк ПРАНУЗА.

1 Так напісана ў лісце, які захоўваю.

ПРАЗ СТО ГАДОЎ

Пры жыцці Францішка Багушэвічу удалося выдаць тры кніжачкі. Гэта «Дудка Беларускай» і «Смык Беларускай», а таксама кніжку — апавяданне «Тралялёначка». Першыя дзве беларускія чытачы ведаюць добра. А вось «Тралялёначку» выдадзенаю ў 1892 годзе ў Кракаве, бачылі толькі адзінкі. І не дзіўна, у кніжачкі гэтай загадкавай лёс. Яна ананімная, у бібліятэках свету ацалелі толькі два яе асобнікі: у Ягелонскай — у Кракаве і нацыянальнай — у Варшаве.

На Беларусі пра «Тралялёначку» загаварылі толькі ў пачатку шасцідзсятых гадоў. З тае пры Багушэвічава апавяданне стала хрэстаматычным творам нашай літаратуры. Але друкавалася яно ўжо кірыліцай і не давала чытачам уяўлення ні пра саму кніжачку, ні пра Багушэвічава пісьмо, бо не скарт: кірыліца не перадае ўсіх нюансаў пісьма лацінкаю.

І вось нарэшце беларусы атрымалі магчымасць паглядзець, як выглядала Багушэвічава кніжачка — апавяданне, пазнаёміцца з усімі асаблівасцямі яго пісьма. Літаральна дзямі сама-

ахварнымі энтузіястамі выдавецкай супольнасці «Адраджэнне» Алесем і Святланай Жынікінымі «Тралялёначка» пушчана ў свет фансімільным выданнем. Гэта, трэба шчыра сказаць, добры гасцінец усім сімпатынам Багушэвічавага таленту: літаратарам, настаўнікам, аматарам беларушчыны.

Наклад кніжкі пануль усяго пяцьсот асобнікаў. Але я ўпэўнены, выдаўцам давядзецца не адзін раз паўтарыць наклад. Паспрыялі выхадзі згаданай кніжкі донтар філалагічных навук Адам Мальдзіс і Здзіслаў Нядзеля з Кракава, які з клопатаў беларускага вучонага прыслаў нашым выдаўцам мікрафільм «Тралялёначка».

З гэтага мікрафільма якраз і зроблена фансіміле Багушэвічавай кніжкі — апавяданне. Кошт яе беларускімі грашмыма — два рублі. Набыць кніжку можна ў нісках Таварыства беларускай мовы.

Выдавецкая руплівасць Алеся і Святланы Жынікіных заслугувае самай шчырай падтрымкі і ўхвалы.

Уладзімір СОДАЛЬ.

Што мы ведаем пра Арменію? Масавая свядомасць паслужліва выдае набор стэрэатыпаў: Арарат, Карабах, землятрус 1988 года, гандляры садавінаю з Камароўкі. Амаатар анекдотаў можа дадаць байкі ды поназкі «армянскага раднё», амаатар міліцэйскіх пратокаў — таксама літаратурны жанр! — жахлівыя гісторыі з удзелам крымінальных «лиц навказской націанальнасці». Вось, бадай, і ўсё.

Будзем шчырыя: за шматгадовую сумесную гісторыю мы так і не дазналіся пра мінуўшчыну і культуру далёкіх і не вельмі далёкіх суседзяў, з якімі так доўга жылі ў адной імперыі. «Пралетарскі інтэрнацыяналізм» прадугледжваў хіба што ветлівыя словы з трыбун ды на афіцыйных застоллях; на побытавым узроўні мы былі адзін для аднаго «хахламі», «бульбашамі», «лабусамі», «чуркамі»... Зрэшты, традыцыі тагачаснага інтэрнацыяналізму, відаць, неўміручыя... Імёны, напрыклад, Месропа Маштоца ці Грыгора Лусаварыча скажучь беларусу гэтак жа нямаюга, як і армяніну імёны

Францішка Скарыны і Сымона Буднага. Мала хто з нас ведае, што адна з найстарэйшых найшчэйшых дзяржаў свету, царства Урарту — армянскага паходжання, і што Арменія — першая ў свеце краіна, у якой хрысціянства стала дзяржаўнай рэлігіяй. Сведкі тае мінуўшчыны раскіданыя па ўсім Аястане — шматлікія храмы, манастыры, капліцы і замкі. Нават геаграфічныя назовы сваёй непаўторнай своеасабліваасцю адроджаюць у памяці каменныя арнаменты і старэжытных базальтавых крыжах — хачкарах: Цахкадзор, Маіраванк, Гехарт, Вагаршапет...

Арменія, як і ўсе мы, перажывае сёння не лепшыя часы. У крызісным стане грамадскае жыццё, эканоміка, навука, мастацтва і літаратура. Прапаную некалькі развагі пра літаратуру (і не толькі пра яе) самай, бадай, вядомай нашаму чытачу армянскай пісьменніцы Сільвы Капуцікян.

У. А.

Сільва КАПУЦІКЯН:

«У Арменіі, на вялікі жаль, перамагла рамантыка...»

— Тэрмін «шматнацыянальная савецкая літаратура», такі папулярны яшчэ некалькі гадоў таму, цяпер, безумоўна, належыць гісторыі. Ані беларусія, ані армянская літаратура не далучаюць сябе да «нацыянальных атрадаў пісьменніцкага цэха СССР». Сёння для кожнага з літаратурнай былой імперыі ўласцівы свой модуль развіцця. Што найбольш характэрна для літаратурных працесаў сённяшняй Арменіі?

— Не будзе перабольшваннем сказаць, што ў Арменіі літаратуры ў звыклым разуменні слова ўжо гадоў пяць не існуе. Час не спрыяе лірыцы, пэзіі «чыстае красы»: праблема нумар адзін — Арцах (армянскі назой Карабах). — У. А.), адсюль — безумоўна перавага публіцыстыкі. Здала нядаўна ў армянскую «Літаратурную газету» нізку вершаў — лірыкі там няма. Не атрымаваецца яна сёння. Нават Грант Матэвасян — прызнаны майстар лірычнага слова — займаецца сёння пераважна палітычнай публіцыстыкай. Думаю, што калі назбіраць артыкулы, інтэрв'ю, нарысы, а таксама шматлікія лісты, тэлеграмы пратэсту ды іншыя эпістэлярыі, накіраваныя ў свой час у маскоўскія дзяржаўныя ўстановы армянскай літаратуры, атрымаўся б шматтомны збор.

Памятаю, мы з публіцыстам Зорыем Балаянам былі на аўдыенцыі ў Гарбачова. Спадзяваліся, што канфлікт паміж Арменіяй і Азербайджанам можна вырашыць невайсковымі сродкамі. На вялікі жаль, нашыя спадзяванні былі дарэзнымі... Менавіта пасля тае

сустрэчы і давялося заняцца пераважна публіцыстыкай.

— Значыцца, літаратура не можа існаваць па-за часам?

— Безумоўна, не. А ў сучаснай Арменіі гэта выяўляецца асабліва выразна: падобнай аднасці ўсёй нацыі мне не даводзілася бачыць ані ў адной з рэспублік былога СССР. Добра памятаю падзеі ў Арменіі пасля Сумгаіта — з трохмільённага насельніцтва рэспублікі на сталічнай плошчы сабраўся мільён людзей на мітынг! І хаця незадаволенасць маскоўскімі палітыкамі была ўсеагульная, мы яшчэ верылі падсвядома, што нам дапамогуць, верылі Гарбачова. Армяне, як то ні дзіўна гучыць, у большай ступені рамантыкі, чым прагматыкі і, на вялікі жаль, у Арменіі на той час перамагла рамантыка, а не цвярозы рэалізм. Мы рабілі памылку за памылкай, і, можа, каб не наш прыроджаны рамантызм, падзеі разгорталіся б іншым чынам...

— А калі вярнуцца не пасрэдна да літаратуры?

— Таго, што крытыка называе «літаратурным працэсам», у нас на сённяшні дзень няма ці амаль няма. Выдаецца чыста літаратурны часопіс «Норк» армянскага СП, штотыднёвікі «Гарун» і «Літаратурная газета», рускамоўнае выданне «Літаратурная Арменія». Але ж,

паўтараю, безумоўна перавага аддаецца публіцыстычным творам. Апроч вышэйзгаданых, ёсць недзе трыццаць-сорак незалежных выданняў, якія функцыююць камерцыйнымі структурамі і раз-пораз друкуць літаратурныя творы, пераважна аўтараў-пачаткоўцаў, — выданні гэтыя звычайна існуюць колькі месяцаў і знікаюць гэтак жа раптоўна, як і з'яўляюцца. Газета ў Арменіі каштуе ад рубля да пяці, а сярэдні заробак у рэспубліцы — тысяча-паўтары тысячы (прэзідэнт Тэр-Петрасян мае аклад тры тысячы пяцьсот рублёў); натуральна, любое чыста літаратурнае выданне гсуджана на банкруцтва...

— Любая з літаратур не маналіт; кожная мае нейкія ўнутраныя размежаванні, водападзелы, «дэмаркацыйныя межы» ці нават «берлінскія сцены»; кожная мае свой канфлікт. Расейскай літаратуры ўласціва справядчая «разборка» паміж «почвеннікамі» і «западнянікамі», у беларускай літаратуры мяжа пралагае хутчэй паміж пакаленнямі...

— У сучаснай армянскай літаратуры ніколі не было вострых канфліктаў — аднасць нацыі ў пэўнай ступені вызначыла і аднасць літаратуры. Натуральна, былі дробныя сутычкі, характару больш фармальнага, чым літаратурнага. Напрыклад, у сярэдзіне васьмідзсятых гадоў маладыя аўтары спрабавалі адсыць ад традыцыйнага пісьменніцтва з мэтай

ЛЯ КНІЖНАЙ ПАЛІЦЫ

Які храм будуюць?

У кнігарнях з'явіўся новы гістарычны беларускі раман. Яго аўтар Вітаўт Чаропка нарадзіўся ў 1961 г. у Мінску, служыў у войску, працаваў рабочым. Калі працуе ў ліцейным цэху Мінскага трактарнага, не так лёгка пасля змены ісці ў бібліятэку, шукаць матэрыялы па гісторыі XVI стагоддзя, рабіць запісы. Але малыя чалавек здолеў напісаць вялікі мастацкі твор, заявіў сваё імя ў літаратуры.

У рамане «Храм без бога» паўстае Беларусь пачатку XVI ст. Здаецца, пра той час мы ведаем шмат, бо нядаўна святкавалі 500-годдзе Франціска Скарыны. Калі адбываліся падзеі твора, Скарыну было 16—17 гадоў. Якраз у 1506 г. будучы асветнік атрымаў вучоную ступень бакалаўра ў Кракаўскім універсітэце. А Беларусь (Літва, як называлі тады) цярпела нахэсце татарай. Была асада Слуцка, Менска, Наўгарадка, якія ўсё ж вытры-

малі яе. У рамане падрабязна апісана абарона Слуцка, якой кіравала жанчына — княгіня Настасся Амелькавіч.

Жнівень 1506 года. Адзін з самых слаўных момантаў айчыннай гісторыі. Пад Клецкам згуртаваныя вайсковыя харугвы беларусаў і літоўцаў ушчэнт разбілі крымскае войска. Як занатаваў летапісец, усе палі ад Клецка да вайтокаў Лані былі пакрытыя забітымі наездцамі, вызвалена з татарскага палону сорак тысяч вязняў. Пасля гэтай бойкі буйных наездаў на Беларусь крымчакі ўжо не рабілі. Дарэчы, у гэтай бітве ўдзельнічалі і ваяры з Берасця на чале з Васілём Львовічам. А сам горад быў разрабаваны татарамі ў 1500 г., хоць замак узяць яны не змоглі.

Сюжэт твора складаны. Тут і каханне, і здрада, і палітычны галюні, і цудоўны выратунак галоўнага персанажа, шляхціца Мацея Кузьмінча. Кра-

нута тэма адносін Літвы з усходнім суседам — Масковіяй. Школьныя падручнікі неак замоўчвалі факты шматлікіх войнаў з Масковіяй. Менавіта ў той перыяд там фарміруецца імперскія амбіцыі. Маскоўскі князь абвясчае: «Вся Русская земля Божию волею из старины наша вотчина». Маскоўскі князь ужо забыўся, што «из старины» яго вотчынаю быў невялікі маскоўскі ўдзел. Змаганне за «вотчыну» цягнуцца каля 150 год. Перамога перакідаецца то на той, то на другі бок, пакуль яна зусім не прыойдзе на бок Масквы. Такія гарады, як Полацк, Мсціслаў, Магілёў, Ворша, Рагачоў, Гомель, Віцебск, Смаленск і іншыя, руйнуюцца па некалькі разоў. Найбольшы мірны перапынак цягнуўся ўсяго 25 год.

В. Чаропка ўводзіць у раман эпізод з пасольствам да рускага цара Васіля Трэцяга. Удала паказана праз успрыманне шляхты Масква, Крэмл, звычайна царскім двары. Паслы прывезлі ад караля польскага, вялікага князя літоўскага Жыгімонта патрабаванне вярнуць Літве землі, якія захапіў раней бацька Васіля Іван Трэці, выдаць палонных і пакараць

засваення літаратурных кшталтаў сучаснага еўрапейскага мадэрна. Але сёння можна з упэўненасцю сказаць, што кшталты гэтыя ў армянскай літаратуры не прыжыліся.

Літаратарам майго пакалення даводзілася чуць у свой адрас ад маладзейшых калег абвінавачванні нахштальт такога: «Вы былі рабамі, вы пісалі ў часы камуністычнага рэжыму»... Але нядзіва, ці варта ўспрымаць падобныя заявы ўсрэдзі: многія творцы пісалі за часам самых жудасных тыраній, і напісанае імі не стала горшым адно з гэтых прычыны. Крытэрыі вызначэння павінен быць іншы. Што тычыцца аўтару падобных заяў, дык асабіста я схільная бачыць у гэтым правую юнацкага максімалізму, які, магчыма, мае вытокаў рамантычнасць армянскага нацыянальнага характару, а не цяжары рэалізму, каторага нам усім так бракуе.

— У якой ступені, на ваш погляд, спалучаюцца тэрміны «мастацтва» і «камерцыя»? Ды і ўвогуле, што вы можаце сказаць пра стан сучаснай армянскай літаратуры ў новых эканамічных умовах?

— Пасля апошняй вандроўкі па краінах, дзе жыве армянская дыяспара, напісала кнігу «Спюрк» (вытворчае ад слова «спрэжл» — «рассяленне», «спюрк» — раскіданае па ўсім свеце армянства. — У. А.). Два гады не магу яе выдаць. Дзяржаўнае выдавецтва «Натры» адмаўляецца яе друкаваць, бо вельмі дарагі, па іх словах, сабекошт; затое ўсялякія «Фантамасы», «Тарзаны» ды секс-гараскопы друкуюцца бесперапынна. Камерцыйныя выдавецкія структуры таксама не надта заахвочаны друкаваць сур'ёзную літаратуру, бо прыбыткі з яе, калі і будуць, атрымаюцца мінімальныя. Дзяржава даўно ўжо не дае грошай ні на навуку, ні на мастацтва, ні на літаратуру. Ільвіную долю бюджэту забіраюць вайна, уладкаванне ўцекачоў з Азербайджана, ліквідацыя паследстваў землятруса. Што тычыцца «новых эканамічных умоў», у якіх апынулася сучасная армянская літаратура, дык скажу адно: тутэйшыя пісьменнікі вядуць амаль жабрацкі лад жыцця, а тая літаратура, што з'яўляецца сёння, ствараецца хіба што на адным энтузіязме. А што тычыцца практыкі мецэнацтва, спонсарства — наш новы капіталізм знаходзіцца яшчэ на той ступені, калі галоўнае любімымі сродкамі зарабіць капітал. Тут ужо не да

добрачынасці. Магчыма, з цягам часу становішча і палепшыцца, але не сёння і не заўтра.

— І апошняе пытанне, можа быць, не столькі да Капуціян-пісьменніцы, колькі да Капуціян-армянінкі: што вы можаце сказаць з нагоды некаторых антыармянскіх выступленняў у Расіі? Дзякуй Богу, на Беларусі да гэтага яшчэ не дайшло...

— Мне вельмі хочацца памыліцца, але, здаецца, расізм у расейцаў у крыві — маю на ўвазе расейскіх люмпенаў. Люмпену ўсё адно, каго біць, усё адно, які пагром учыніць — яўрэйскі, армянскі ці які-небудзь іншы. Галоўнае — прага беспакarana біць і знішчаць, аб'ект бойкі і знішчэння можа быць які заўгодна. Большасць антыармянскіх выступленняў, безумоўна, справакавана. На тым жа Паўночным Каўказе некалькі разоў з'яўляліся ўлёткі, напісаныя нібыта армянамі, у якіх заклікалася да стварэння «Вялікай Арменіі», у каторую павінны ўвайсці і паўночна-каўказскія раёны. Відавочна, гэта — правакацыя! Значыцца, камусьці выгодныя падобныя рэчы, выгодна нестабільнасць. Ёсць яшчэ адзін фактар — зайздрасць: многія армяне (асабліва тыя, што жывуць па-за межамі Арменіі) задоўга да цяперашніх эканамічных рэформ добра, на практыцы засвоілі механіку рынкавай эканомікі; натуральна, многія з іх у матэрыяльным плане жывуць лепш за мясцовыя жыхарства. Але ж яны не лайдачаць і не п'юць гарэлку з ранку да вечара, як многія расейцы, а працуюць па-чорнаму: наладжваюць дробную вытворчасць, гандлююць... І калі праз колькі гадоў мясцовыя абібок бачыць, што ў прышлага суседа і дом лепшы, і магчымасцяў больш, гэта, натуральна, выклікае зайздрасць і жаданне зраўняць яго матэрыяльны ўзровень са сваім — зруйнаваць, паламаць, пабіць, каб усе былі роўнымі. Дастаткова каму-небудзь справакаваць люмпена — вось і атрымаецца пагром.

Баюся, што ў бліжэйшыя часы, калі ўцекачоў-армянаў усё большае, сітуацыя будзе пагаршацца. Але я веру ў свой народ — мы перажылі і рымскія, і парфянскія, і мангольскія нашэсці, перажылі жудасныя генацыды 1915—16 гг., рана ці позна перажывем і сённяшнія праблемы.

— Дзякуй за размову. Сільва Барунакаўна.

Гутарку вёў Уладзіслаў АХРОМЕНКА.

тых, хто нападаў на Смаленшчыну.

У рамана працягу няма, але гісторыя ведае, як у 1508 г. маскоўскія войскі ўварваліся на Беларусь. Жыгімонт сабраў моцнае войска і выйшаў ім на сустрэчу. Васіль Трэці павінен быў прасіць згоды. Падпісалі «вечны мір», але праз пяць год маскоўская армія зноў увайшла на тэрыторыю Беларусі. Адбываюцца адна за другой вялікія бойкі пад Смаленскам і Воршаю. Перамаглі тады беларусы, хоць армія гетмана Астрожскага была меншай за маскоўскую ў два разы.

Далей перад чытачом адкрываецца трагічная старонка — паўстанне беларускай шляхты на чале з князем Міхалам Глінскім супраць караля Жыгімонта. Вось да гэтай сюжэтнай лініі і адносіцца назва рамана.

Тэма грамадзянскай вайны актуальная і цяпер, хоць, дзякуй Богу, Беларусь яна не кранула. Такі знаёмы для нас дыялог адбыўся паміж Сяргеем і Глінскім: «—Калі трэба быць грэшнікам — будзь ім. Калі трэба быць святым — будзь. Калі трэба хітрыць —

хітры, падманвай. Дзеля Радзімы ўсё дазволена». «—Ты прапануваеш будаваць храм без Бога?». Гэтае пытанне якраз тычыцца сённяшняга дня. Мы ўсё яшчэ жывем на вуліцах Леніна, Дзяржынскага, Суварова.

Кніга «Храм без бога» — першая ў маладога празаіка. Але друкуецца В. Чаропка ўжо даўно — у часопісах «Крыніца», «Маладосць», «Беларусь», іншых перыядычных выданнях. Запомнілася фантастычнае апавяданне «Няхай жыве горад шчасця!» («Маладосць», 1989, № 11). З горкай іроніяй Чаропка малюе гіпербалізаваны лад развіцця сацыялізму: «Гісторыя пачалася з таго гістарычнага моманту, калі адчыніліся дзверы ў светлае будучае, а дэгэтуль у горадзе панавала цемра жабрацтва».

Мы доўгі час думалі, што наша гісторыя пачалася з «кастрычніка семнацатага». Цяпер адкрываем для сябе ўсё новае яе старонкі. І адну з іх раскрыў для нас Вітаўт Чаропка.

У. СУХАПАР,
бібліяграф Брэсцкай абласной бібліятэкі.

ДЗЕ ВЫ, РАЙСКІЯ ДРЭВЫ?

Калі не знаёмліся яшчэ з лістападаўскімі нумарамі нашых літаратурна-мастацкіх часопісаў, пастарайцеся пачаць гэта з «Польмя». З другой паловы яго. Дзе змешчаны публіцыстычныя і літаратурна-аглядавыя матэрыялы і сярод іх — артыкул Я. Саламевіча «Праз гадзі» (як гаворыць сам аўтар — «спроба бібліяграфічнага агляду «Польмя»). Не ведаю, магчыма, будзе і працяг публікацыі, бо завяршаецца яна словамі: «Польмя» ўступала ў 1930-я гады». Тым самым, як бачна, Я. Саламевіч перагортвае камплекты часопіса за першыя восем гадоў, уважліва перачытвае найбольш значныя матэрыялы, запіныючы на іх і нашу ўвагу. Гэта дае добрую спажыву для роздуму, аналізу і проста для інфармацыі. Не забудзем, што гадавыя камплекты, пра якія вядзецца гаворка, у нашых бібліятэках поўнацю не захаваліся. Агляд дае выразную карціну таго, у якіх умовах развівалася нацыянальная літаратура ў дваццатыя гады, як паступова пачынаў закручвацца махавік партыйна-кіраўніцтва ёю, які ад «класавай крытыкі» пераходзілі да «класавай» ліквідацыі тых, з кім было не па шляху. А яшчэ агляд дае мажлівасць зразумець, што, нягледзячы ні на што, пісьменнікі стварылі шмат твораў, якія і сёння належаць да залатога фонду.

Каб зацікавіцца артыкулам С. Скаруліса «Лістападаўская справа» і Якуб Колас», дастаткова кінуць позірк на яго пачатак: «У апошнія дні жніўня 1925 года ў ДПУ Беларусі паступілі звесткі пра тое, што ў Слуцкай акрузе ў раёне вёсак Селішча, Еўлічы, Дарасіно (за 10—20 кіламетраў ад Слуцка) на тэлеграфных слупах былі расклеены контррэвалюцыйныя адозвы, пісаныя на беларускай мове друкаванымі літарамі. Адозвы гэтыя заклікалі сялян скінуць уладу «прышэльцаў-камуністаў», «жыдоў», не плаціць падаткаў і нават да паўстання за «вольную, незалежную Беларусь. Усіх адозваў было каля пятнаццаці».

Аказваецца, Слуцчына «бунтавала» і пасля знакамітага Слуцкага паўстання, угодкі якога адзначаліся нядаўна. Хто ж ён, Юрый Лістапад, якога зрабілі ў гэтай справе галоўным, з кім хаўрусавалі, даючы аб незалежнасці Беларусі? Які далейшы лёс «бунтаўшчыкоў» і якое дачыненне да ўсяго гэтага меў Якуб Колас, які некаторы час выкладаў на Слуцкіх настаўніцкіх курсах? Пра гэта гаворка ў артыкуле. С. Скаруліс уводзіць у шырокі ўжытак малавядомыя, а то і зусім невядомыя матэрыялы, асабліва тыя, што не адно дзесяцігоддзе замоўчваліся.

Увогуле, коласаўскія публікацыі ў нумары займаюць вялікае месца. У лістападзе ж, як вядома, споўнілася 110 гадоў з дня нараджэння народнага песняра. Грунтоўнае аналіз, навізнай яго, адыход ад стэрэатыпаў у ацэнцы здзейсненага Я. Коласам вылучаюцца артыкулы У. Конана «Беларускі музыка-арфей» і В. Жураўлёва «Відущая сіла сумнення». Д. Міцкевіч запрашае прайсці мясцінамі, дзе жыві паэт («Родны кут песня-

ра»). М. Жыгоцкі («Чуцен быў голас паэта») вяртае ў гады Вялікай Айчыннай вайны, калі Я. Колас жыві у Ташкенце. Стасуецца да ўсіх гэтых матэрыялаў і артыкул М. Міцкевіча «Забывае імя» — ці не ўпершыню так падрабязна расказана пра Міхала Міхайлавіча Міцкевіча, маладшага брата песняра, які ў свой час выступаў у друку пад псеўданімам Антось Галіна і яшчэ ў 1944 годзе выехаў за мяжу, жыві у Злучаных Штатах Амерыкі. Дарэчы, у «Маладосці» апублікаваны яго ўспаміны «Якуб Колас. Жыццёвы шлях і творчасць», таксама досыць пазнаваўчыя.

Друкуецца пачатак нарыса С. Законнікава «Вячэра пад райскім дрэвам». Уражання маленства і згадкі ад паездкі ў Германію, асабіста і агульначалавечае — захаванне міру, экалагічнага раўнавага на планеце, а калі глядзець шырэй — захаванне самога жыцця, лірычны адступленні і публіцыстычны роздум... Ці не з гэтага лірычна-засяроджанага і назва нарыса? «Асабліва памяцця з таго часу (яшчэ са школьных гадоў).—А. Ан-евіч» нашы вячэры пад райскім дрэвам. Гучыць, можа, трохі напышліва, дык я растлумачу. Звычайна яблыню, якая ўвесну (кожны год без адгулу!) адчайна, безаглядна шчодрыцца густою квеценню, а ўлетку дорыць маленькія чырвоныя плады — спачатку чакавітыя, пасля, як паспеюць, — сопкія, нібы рассыпчатая бульбачка, — у нас называюць райскаю. Ды тую бухматую прыгажуню ля школы, якая сёння састарэла, усохла, але ўсё ж жыве, я заўсёды ўяўляю райскім дрэвам на беразе «ракі вады жыцця», што цячэ ад прастола Бога. Ці не адсюль і туга па тым, што мінулае, і адначасова не меншая, а большая — як жа будзе там, наперадзе? Нарыс запрашае да роздуму, аналізу, да пашырэння гаворкі, пачатай аўтарам. Пра наш няўпэўнены свет і пра нас саміх, хто мы ёсць на грэшнай зямлі, на якой, на жаль, усё меней застаецца і райскіх дрэў, і райскіх мясцін...

Ды і самі мы не вечныя. Хочаш не хочаш, а з гэтым трэба пагаджацца:

І я сяду, як сходзіць талы снег
З пагоркаў ручаінамі ў даліну.
І праведнасць, з якою жыву, і грэх —
Нічога не вазьму, я ўсё пакіну.

Пагаджацца, але не мірыцца, не апускаць рук долу, чакаючы незваротнага. Згаданы верш — з «Палымянскай» нізкі У. Паўлава. Каторы раз разважае над гэтым паэт, сядносічы тое, што было, з тым, што ёсць. Заклікаючы: «Край наш, спіну разгані, родны вярні к сьвядомасці!», канстатуе: «Прыстойнасць сёння проста не ў ціне. Другое шчасце сілу набірае». Ды не проста дэкларацыйнасць гэта, а не магчымасць маўчаць, калі меней на зямлі добра, адыходзіць на другі план духоўнасць, народная маральнасць: «Хіба мы аглухлі, хіба мы ўсе разам паслулі? Жаўронка над полем не чум, а ў лесе зязюлі».

Не можа маўчаць і А. Траяноўскі. Ведаў яго (ды і ўсе мы таксама ведалі), як пе-

ракладчыка, публіцыста, але, аказваецца, Алесь Пятровіч і вершы піша... Па-зямному проста і гэтак патрэбныя, як усё зямное:

Малюся я сонцу, малюся я зорам,
Агно, бліскавіцам і грому,
Пяруну, Ярылу, Дажбогу і Жытню —
Паганскаму боству старому.

«Палымянская» паэзія — гэта яшчэ і творы В. Ракава і В. Аксак — з тым жа вяртаннем да першаасноў. В. Макарэвіч і «Маладосць» згадвае воблікі памерлых сяброў («Міхась Стральцоў», «Сымон Блатун»); адзін з вершаў — «Арляня» — прысвячае Міколу Аўрамчыку. «Ніколі яшчэ не цягнула так моцна да роднае зямлі», — прызнаецца маладосцеўскі дэбютант Л. Крывецкі. Моцная маральная падсветка ў вершах М. Пазнякова, у якому сарэнаетаў З. Марозава «Азарэнне».

У апавесцях М. Лук'янава «Яго боль» і А. Асіпенкі «Цыркачка і маёр» (змешчаны пачатак) на першым плане драматычны людскія лёсы, складаныя сітуацыі. Аўтары як бы нагадваюць: у жыцці ўсё бывае, часам вельмі цяжка выкараскацца з варункаў, у якія трапляеш. Новая апавесць А. Асіпенкі вылучаецца не толькі псіхалагізмам (чаго заўсёды чакаеш ад гэтага вопытнага аўтара), а і ўменнем пісьменніка заінтрыгаваць чытача.

Што тычыцца апавяданняў маладога аўтара А. Шаўцова-Базука «Абдурый» і «Спрэчка», дык, па-мойму, узяўшы за аснову «прыманлівы» факт, ён не стварае адпаведнага моманту, тым самым, па сутнасці, далей звычайнай канстатацыі не ідзе. Ёсць выпадак і — няма належнага аналізу, асэнсавання яго. Праўда, тое, што А. Шаўцоў-Базук выбірае не заезджаныя сюжэты, абнадзейвае.

«Нёман» застаецца нястомным прапагандыстам лепшых дасягненняў сучаснай беларускай літаратуры сярод рускамоўнага чытача. Адзінаццаты нумар — не выключэнне. Пералік імёнаў, як кажуць, гаворыць сам за сябе: празаікі — Я. Скрыган, У. Караткевіч, А. Жук, А. Масарэнка, М. Адамчык, М. Клімковіч, паэты — К. Камейша, В. Лукша, К. Цвірка... Напісанае імі пазначана роздумам аб хуткаплынным часе, прасякнута ўважлівым стаўленнем да чалавека.

А ў «Беларусі» (не адмаўляючы значнасці іншых матэрыялаў) вылучыў бы эсэ А. Лойкі «Мая правінцыя» і артыкул В. Нікіфаровіча «Тут жыве яго душа». Прызнацца, абедзве гэтыя публікацыі цесна прымыкаюць адна да другой. А. Лойка расказвае пра свой Слонім. В. Нікіфаровіч жа разважае аб Шагалаўскіх днях у Віцебску, таксама ідучы ад прывязнасці сусветна вядомага мастака да родных мясцін. Матэрыялы выклікаюць жаданне і надалей чытаць у часопісе нешта падобнае. Хаця — ці не рубрыка «Мой родны кут» гадоў з пятнаццаць назад рэгулярна расказвала ў «Беларусі» пра пэўныя гарады Бацькаўшчыны?

А. АН-ЕВІЧ.

ВЕРУ, ЯК І ВЕРЫЎ, Ў СВЯТОЕ

А што мы лічым родным домам,
Калі бацькоў няма даўно!
Ці хату бацькаву пад іл'ёнам,
Ці студні светлае вакно;

Ці сцэжку, што у лес вадзіла,
Ці той крынічкі халадок,
Якая смагу наталіла,
Ці гаю блізкага шнурок;

Ці той дымок, пахучы, востры,
Што дакранаецца душы,
Калі яшчэ братам і сёстрам
Ты, адыходнік, не чужы;

Ці мову, родную спрадвеку,
Хто не адрокся ад яе,
Яна, як праўда чалавеку,
На ёй ён плача і пяе;

Ці вёску, што даўно пакінуў,
Жаданы край, маленства кут,
Дзе болей згадак-успамінаў
І меней тых, з кім бегаў тут;

Ці момант той на скрыжаванні,
Калі стаіш ты на шашы
І адчуваеш пры расстанні
Прысутнасць матчынай душы!

Усё смышлося ў родным доме.
І гэта як не адчуваць,
Калі пара жыццё самому
Не для сябе ўжо абнаўляць!..

Свет помніць песню рускую—«Кацюшу»,
І да вайны спявалі і пасля.
Дзявочай вернасцю кранала душы,
Даходзіла і зблізку, і здаля.

І вершы Ісакоўскага гучалі.
Нібыта свой, той успрымалі спеў:
«Мы так Вам верили, товарищ Сталин,
Как, может быть, не верили себе».

О не, паэт не варты наракання,
Не выдумляў ён ухваляльных слоў:
Засведчыў ён народнае прызнанне,
Хоць і не ўсю — народную любоў.

Няўжо народ свайго не бачыў шчасця,
Няўжо ён неразборлівы такі!
«Мы так Вам верили...» — чуто ў
радку пракляцце,
Народнае пракляцце навякі!

Пра час былы салодка я не мрою,
Там муза акрылялася мая:
«Мы так Вам верили...» І той парою
Я шкадаваў, што так сказаў не я.

О, божа мой! Не здарыцца б такому,
Каб зноў свой час і спеў свой дакараць,
Каб слоў «Мы так Вам верили...» нікому
З пракляццем і хвалай не прамаўляць.

Бяроза і Вілля

Да геральдыкі Докшыц

Тут самыя чысцейшыя крыніцы.
Пясчаныя палі сярод лясоў.
Тут суджана было ім нарадзіцца.
І бегчы з незапамятных часоў.

Нібыта з гарлачоў двух крутабок
Бяруць яны пачатак, дзве ракі.
Як выплеснуты ўдалеч два патокі
Ці дзве бруі у розныя бакі.

На поўдзень і на захад іх пучыны.
Зямля ім скарбы чыстыя дае.
Нясучы Дняпру і Нёману даніну,
Пароўну раздзяляючы яе.

Дзвюх рэк пачатак у лясных прасторах.
Бягуць, адной народжаны зямлэй.
Бяроза—на спатканне з Чорным морам,
А шлях Віллі — да Балтыкі сівай.

Яны патрэбны полю, лугу, лозам,
Без іх — як анямелая зямля.
Імя у першай светлае — Бяроза.
Імя ў другой віхлявае — Вілля.

Нашто мне іншы свет

Нашто мне іншы свет,
Чым той, што ёсць.
Я не хачу ў мінулы час вяртацца,
Хоць знаю,
Там квітнее маладосць,
Там песні, там спатканні,
Віхры танцаў.

Вяртацца не хачу да тых гадоў,
Дзе светлага і змрочнага хапала.
Там
Зябка мне было ад халадоў,

Там
Колькі год калечыла навала.

Нашто мне без цябе мінулы час
І без дзяцей.
Без іх я, як без сэрца.
Там я адзін.
І як мне жыць без вас!
Там Ганначка-унучка не смеяцца.

Не храм душа пустая, не дарадца,
Такая для пакут альбо забаў.
Душа павінна Богам засяляцца,
Адціснуўшы цярдлівага раба.

Няхай даруюць вернікі за тое,
Што не запомніў я усіх святых.
Ды веру, як і верыў, у святое—
Народ, Радзіму і бясмерце іх.

Не кленчыў прад царквою і капліцай.
Свято ідзе не толькі ад ікон.
На прыгажосць душэўную маліцца
Не перастану я да скону дзён.

Хрышчоны я, мне каецца не трэба.
Ніколі і ні ў чым я не грашыў.
Я — за адсутнасць Бога дзесьці ў небе,
Я — за прысутнасць Бога у душы!

Запозная размова з ручаём

Дарма, што ў мяккім булькатанні
Не разабраў ягоных слоў,
Ды свеціць мне і на змярканні
Яго святлейшае чало.

Над ім схіляюся. Не плачу.
Мяне ён помніць не такім.

У ЗОЛКАЙ шэрані раніцы глыба
аэрапорта здавалася цёмнай і
змрочнай. Толькі слаба асвет-
лення шыбы першага паверха
трохі ажыўлялі цёмрадз жы-
вой жаўцізнай. За жоўтымі вокнамі бы-
лі касы і залы чакання, дзе, мусіць, доб-
рая тысяча чалавек ляжала, сядзела,
без справы бадззялася паміж наваленых
клункаў, распухлых валізак і непад'ём-
ных куфраў. Два разы на дзень прыбі-
ральшчыцы мокрымі анучамі ўсю гэ-
тую размякшую чалавечую масу перага-
нялі з кута ў кут разам з бруднай ва-
дой, што плюхала на падлогу з памя-
тых вёдраў. Але гэтыя спробы навесці
чысціню ні кроплі не заміналі людзям
есці, піць, плявацца, псаваць паветра
і лузгаць семкі проста там, дзе яны
знайшлі часовы прытулак.

Рэйсы адмянялі і адмянялі. Аўгіяш не
заўважаў, каб гэтыя адмены і пераносы
неяк бянтэжылі чалавечую масу, што
ўжо даўно жыла сваімі, ні на што не
падобнымі, законамі. У законах нічога
не было сказана наконт страляніны і
грукату танкаў на вуліцы, нечаканых аб-
лаваў і спісаў на слухах. Таму ніхто з
гэтай масы і не звяртаў увагі на вайско-
выя патрулі, што цокалі падбітымі абца-
самі па асфальце, на грувакціях БМП і
БТРы, што няўклонна ездзілі на гарба-
тых вулачках, нібыта незнарок чапляю-
чы гнілыя парканы. У законах было
здранцвонне і абьякавасць, імкненне
быць як усе і не рыпацца. У гэтай аб-
ьякавасці толькі зрэдка бліскалі ў ва-
чах агеньчыкі помсты. Такія агеньчыкі
Аўгіяш ужо аднойчы бачыў, калі са
шваграм выбраўся на паляванне. Трэ-
цяга дня ў лесе абцягнулі сцяжкам
адзін мысок, спрэс парослы дробным
хмызам і маладымі елачкамі. Зараз
сюды збіраліся паляўнічыя з усяго на-
ваколя. У хмызняку хаваліся ваўкі, ца-
лая зграя — самка, мацеры самец, трое
гагодкаў. Аўгіяш стаяў на адным з ну-
мароў, там якраз хмызняк лагчынай
уклінаваўся ў празрысты, звонкі зімовы
бор і выходзіў на гала. І якраз на яго-
ны нумар выйшаў самец, яны сутыкну-
ліся літаральна нос да носу, воўк спы-
ніўся і паглядзеў на Аўгіяша доўгім,
цяжкім паглядом, дзе пад нянавісцю ў
зрэчках хаваўся жах і разуменне не-
пэзбежнасці. Воўк падышоў да лініі
сцяжкоў, спыніўся, як шукаючы бяс-
печнага праходу, потым нібыта нязграб-
на, але нечакана далёка скочыў за чыр-
воную лінію. Ад неспадзеўкі Аўгіяш
разгубіўся. Разгубленасць хутка прай-
шла. Аўгіяш падняў стрэльбу, старанна
прыцэліўся і націснуў курок. Грымнуў
стрэл, руля тузанулася ўбок, а воўк,
нібы нічога не здарылася, рытмічна ма-
хаў галам да далёкага блакітнага лесу.
Аўгіяш, поўны азарту, зноў падняў
стрэльбу, стрэліў наўздагон, у белы
свет. Шэры нечакана кульнуўся праз

галаву і ўпаў. Наўкола імгненна зрабі-
лася ціха, у вушах зазвінела, а з патур-
баванай яліны марудна церусіў уніз
дробны снежавы пыл.

Воўчыя позірккі бліскалі і згасалі, зму-
чаныя людзі тыкаліся невядушчым по-
зіркам у прастору і дранцвелі. Ужо тры
дні аэрапорт быў закрыты і дагэтуль
ніхто не ведаў, калі грувакці, увесь у
разводах маскіроўкі, грузавік, што стаяў
упоерак паласы, нарэшце вызваліць
яе. Няўнасць прымушала людзей не

ён якраз быў унізе, калі скрозь трэск
і хрыпы з дынаміка, прарваўся чысты
дзёвочы голас і абаясціў пасаду неку-
ды ў Цьмутаракань. Уся зала адразу
прышла ў рух. Доўгія хвасты чэргаў
імгненна павырасталі каля ваконца да-
ведкі, каля касаў і стоек рэгістрацыі.

Насцярожыўся і Аўгіяш. Калі абвяс-
цілі пасаду на ўнутраны рэйс, неўза-
баве магл адкрыць і знешні. А там
канец усім пакутам і ваганням — ста-
ранны лобыск, з галавы да пят, багаж і

нарэшце расслабіўся на цвёрдай лаве,
непруга, што трымала яго апошнія дні,
патроху адышла. Ён неяк адключыўся і
ачаломкаўся толькі, калі нешта закрычаў
над вухам гучнагаварыльнік. Ён не ад-
разу зразумеў, што да чаго, — цяжкія
ўспаміны і думкі адпускалі неахвотна.
Гучнагаварыльнік не сунімаўся, нешта
абвешчаў ужо па-ангельску. Аўгіяш
падняўся, паставіў дыпламат, зрабіў не-
калькі прысяданняў і ўзмахаў рукамі.
У зале, покуль ён сядзеў, зрабілася пра-

Стах ДЗЕДЗІЧ

ТЫ ХОЧАШ СЫСЦІ?

Стах Дзедзіч (Міклашэвіч Ігар Аляксандравіч) нарадзіўся ў 1963 годзе ў Мінску. Скончыў
фізічны факультэт БДУ. Друкаваўся ў часопісах «Маладосць», «Беларусь». Аўтар кніжкі про-
зы, якая выйшла ў бібліятэцы «Маладосці». У штотднёвіку друкуецца ўпершыню.

Апазданне

шукаць жога сталага прытулку, але
шытанай масай сядзець на падлозе і ла-
вах і ўздрыгаць, калі на іх натыкаўся
калючы позірк міліцэйскага патруля,
што з ганарлівым выглядам шпацыра-
ваў па зале, раз-пораз наступаючы на
нечыя ногі, якія альбо проста не спа-
дабаліся, альбо сапраўды надта ўжо
шырока раскінуліся на падлозе.

Калі паветра рабілася невыносна цяж-
кім, Аўгіяш выходзіў у парк, дзе чэз-
ляга, скарлючаныя дрэўцы быццам хапалі
ягоныя рукі і ногі сваім веццем. Тут
найбольш пахла газай ад самалётаў і
старой махой ад прыбіральных, але ча-
сам, з подыхам неадчульнага ветру,
патыхала вільготнай восенскай зям-
лэй, і сапрэлым лісцем клёнаў і бяроз.

Кожны раз па вяртанні з парку Аўгіяш
трэба было шукаць новае месца, дзе
прытуліцца, бо любы вольны куточак
адразу займаўся альбо стомленым ча-
лавецым целам, альбо мяккай і неаб-
дымнай валізкай, усёй у тлустых плямах
і слядах колішніх кампотаў. У гэтым
тлуме ўсе былі амаль роўныя — і ён
са сваім сціплым дыпламатам у ру-
ках і апошнім капейкам ў кішэнні, і
неабдымнай цыганскай мама, вакол
якой дробнымі мухамі круцілася з дзе-
сятак закарэла-басаногіх белазубых
дзяцей. І яму нават падабалася, пася-
дзеўшы імгненна, каб троху супачылі
чатруджаныя ногі, зноў падхапіцца і
бязмэтна сноўдацца па зале.

сам праз рэнтген і мытню — і далей
шырокай і нязведзенай прастора, новае
жыццё.

Зала патроху ажызала, абвешчалі ўсё
новыя і новыя пасады і напрамкі; стом-
леныя людзі з памятымі тварамі важы-
лі багаж і доўгімі ланцугамі выстрой-
валіся на пасаду. Ажывіліся і міліцы-
янты. Патрулі раз-пораз абыходзілі бу-
феты і прыбіральні, шукаючы падазро-
ных; калі міліцыянты спыніліся, гама-
на сцішвалася, а тыя, хто спаў ці толькі
прыдрэмваў, насцярожана падымаліся
на сваіх месцах. У гэтай імгненнай ці-
шыні рабілася добра чутна, як выноць
турбіны самалётаў на паласе і як гру-
кочуць гусеніцы на асфальце. Уночы,
калі стаяў туман, грукат тракаў глухнуў
у ім, як у ваце, а зараз нават самалёты
не магл заглушыць іх. Неўзабаве пад-
ехалі і машыны з салдатамі — яны з'я-
ляліся кожную раніцу, да іх таксама
прызвычаліся. Доўгія прыземістыя гру-
завікі, з кузавамі, абцягнутымі плямі-
стым брызентам, спыніліся там, дзе ра-
ней разварочваліся аўтобусы. Вайскоў-
цы, нязграбныя ў бронезылетах і цяжкіх
касках, засяроджана преходжваліся
ўздоўж агароджы аэрапорта, палілі цы-
гаркі на верхняй тэрасе, часам па двое-
трое некуды подбегам знікалі.

Самалёты пачалі падымацца ў паветра,
у зале адразу зрабілася вальней. Праз
адчыненыя дзверы свежы ветрык па-
троху выганяў начны смурод. Аўгіяш

халодна, у лёгкім сьведры было трохи
ніякавата.

Гучнагаварыльнік замочыў, крыху
пахрыпеў і мілагучным жаночым гола-
сам абвясціў: «Да ведама пасажыраў.
Рэгістрацыя пасажыраў рэйса 48192 на
Берлін пачынаецца праз дваццаць хві-
лін ад стойкі нумар 5». Аўгіяшу трэба
было ісці, ён падхапіў дыпламат, рас-
правіў плечы і пачаў спускацца. З дру-
гога канца залы раптам данёсся амаль
зварыны рык. Аўгіяш употайкі пагля-
дзеў туды — два міліцыянты цягнулі
дзяўчыну, з якой ён надоечы сутыкнуў-
ся ў парку, калі ў прыцемках шпацыра-
ваў па прысадах. Аўгіяш заўважыў цём-
ны цень пад дрэвам, падышоў бліжэй,
ледзь разабраў, што гэта дзяўчына.
Яна глуха, як бывае ад вялікага гора,
стагнала-плакала, схаваўшы твар у да-
лонях. Ён нерашуча спыніўся — ці па-
дысці? Дзяўчына, мабыць, адчула яго-
ную маўклівую прысутнасць, рэзка па-
вярнула. Аўгіяш нават не паспеў ні-
чога спытаць, дзяўчына злосна бліснула
вачыма: «Ненавіджу ўсіх! Будзь пракля-
тая гэтая зямля!» — і кінулася да бу-
дынка.

Цяпер дзяўчыну цягнулі паўз яго,
бачны быў белы твар, глыбока запалыя
вочы. Аўгіяш спусціўся прыступкай ні-
жэй, зрабіў выгляд, што закашляўся,
прыкрыўся насоўкай. Цяжка сказаць,
ці пазнала дзяўчына Аўгіяша — але
погляд апёк агнём. З закушаных вуснаў

У ім сябе самога бачу,
Я адлюстроўваюся ў ім.

Сюды не так сабе прыйшоў я
Я свой у гэтай старане,
Сінечай звільні з-пад надброўя
Глядзіць ён гнеўна на мяне.

Я не спытаў, чаму суровы
І незгаворлівы чаму.
Відаць, што звільні ручаёвых
Так не стае чалу майму.

Ёсць сувязь крэўная між намі.
Чыя даўжэйшая, чыя!
Чыя заглыбленая памяць,
Мая ці, можа, ручая.

У чым віна мая! Не цяжка
Сказаць. Нагадае струмок:
Мог, ды не лёг я ў час распашкі
Пад мацэпураўскі плужок.

Тады не крыкнуў: «Людзі, стойце!
Вы да апошняга дайшлі.
Адумайцеся: вы — забойцы,
Вы кроў пускаеце зямлі».

Гнятлівай, змрочнай цішынёй
Час пахавальны адгукнецца,
Калі стаім мы над труной,
Калі ад жалю плача сэрца.

Стаім і горасна маўчым.
Стаім, прыгорбленыя крукам.

Як вінаваты перад ім.
Тады мы апусцілі рукі,

Калі ён падаў. Не ўзляцець!
Не ўбачылі ў жыццёвым гуле,

Калі бяда, а там і смерць
Яднанне наша расштурхнулі.

І дамаглася смерць свайго —
Ударыла знішчальнай хваляй.
І лёгка вырвала таго,
Каго мы моцна не трымалі.

Адразу знік бы недавер,
Ён светлымі б убачыў высі,
Каб і тады, як і цяпер,
Плячо ў плячо рады сышліся.

А мы адно: быў залаты,
Сяброўскі, шчыры і талковы...
Ды ён не зможа з нематы
Аспрэчыць: «Я не веру словам»...

Нібы віноўных не знайсці
Ні сярод нас, ні дзесьці вышай.
І як тады, як пры жыцці,
Стаім мы, рукі апусціўшы.

Маці вучыць сына

Па складах паўтарае: «Кры-ні-ца,
Пе-ра-пё-лач-ка, жы-та, ду-бок,
Не-ба, сон-ца, па-ля-ка, су-ні-цы...»
Ён глядзіць на малюнк, што ў кніжцы,
Сінявокі цікаўны сыноч.

Касмадром, спадарожнік, ракета —
Тут не ўсё зразумела яму.
«А што гэта! — пытае. — Што гэта...
Чаму конь не ляціць. А чаму!»...

Паўтарае маленькі за маці:
«Бе-ла-русь, Пе-ра-мо-га, сяб-ры»...
Невядома нічога дзіцяці
Пра вайну і пра свет наш стары.

Гэта ўрок яго першы — букварны,
Не нацешыцца маці малым.
Па зямлі пойдзе ён уладарна,
Будзе мірнае неба над ім.

Родным зробіцца кожнае слова
І спеў птушак, і подых вятроў,
Свет вялікі адкрыецца ў мове,
А пакуль што ён, светлагаловы,
У палоне матуліных слоў.

Мне не здаецца, гэта ўжо не снег,
Не майская пялёсткавая замець, —
А часу бег, нястрымны часу бег,
З якім не справіцца ў пагоні памяць.

Былі яны, мяцеліцы, былі.
І бель садоў таксама ападала.
Хоць больш яны аселі на зямлі,
Але ж іх і на скроні пападала.

Прымаеш кветкі, добрых слоў цяпло
І, можа, забываеш на хвіліну,
Што ўсіх тваіх гадоў і не было,
Што не яны стаіліся ў маршчынах.

Жадаюць прыгажэць мае сябры,
Твае сяброўкі расцвітаць жадаюць,
А я маўчу: дажыў да той пары,
Калі хлуснёй-маной не сццяшаюць.

Пра тое добра ведаю і сам:
Тваю красу і я, на жаль, убавіў.
Тваёй душы я сум не перадам,
Гляджу на юбілей, як на забаву.

І шчырасць захмялелых, мілых слоў
Лагодзіць, як сяброўская вясэра.
Згаджаюся з красой тваіх гадоў
І, любячы, ў цвіценне іх — не веру.

зляцеў глухі стог: «Усяго паўгадзіны!»
Аўгіяш адварнуўся. Ён нарэшце згадаў,
дзе бачыў гэтую дзяўчыну дагэтуль. На
плошчы перад Домам урада выраваў
чарговы мітынг — да надзвычайнага
становішча гэта было магчыма. Ён, не
любіцель прылюдных і бязглуздых дэ-
батаў, тым разам таксама адбрахаўся
ад запрашэння выступіць. Калі міліцыян-
ты пайшлі ў наступ, ён разам з іншымі
ад трыбуны прадыраўся праз іхнія
шчыльныя шэрагі. Міліцыянты раз-
лютавана махалі дубінкамі, не шкадую-
чы ні плеч, ні галоў. Яму трапілі па га-
лаве, праз чырвоны туман ён бачыў лю-
дзеў з таго боку лацуга. Сярод іх бы-
ла і дзяўчына. Яна штомоці дубасіла
меленькімі кулачкамі ў шэрыя шынялі,
потым яе закруціў натоўп, і яна знікла.

Да пятай стойкі ўжо цягнуўся тонень-
кі лацужок людзей. У гэтай чарзе не
было вялізных валізак і чамаданаў, лю-
дзі не гаманілі і не жартавалі адзін з
адным. Здавалася, яны нават не бачылі
адзін аднаго, быццам углядаліся самі ў
сябе. Аўгіяш прыстроіўся за высокім
хударлявым мужчынам, мабыць, моцна
блізарукім — у тоўстых акуларах з то-
ненькай драцянай аправай. На Аўгіяша
пытанне ён моўчкі хітнуў галавой і на-
пружана застыў, паглядаючы некуды
ў прастору.

Аўгіяш аддаў дыпламат у багаж і ўжо
адыходзіў ад стойкі, калі з-за няшчыль-
на зачыненых дзвярэй, куды пацягнулі
дзяўчыну — а яны былі літаральна за
тры крокі — данёсся дзікі энк:

— Гады, пусціце, за што вы так!

Хударлявы, што ўжо паспеў адчыніць,
спыніўся і бязвольна апусціў рукі. Аўгі-
яш падышоў, спыніўся побач. Хударля-
вы падняў вочы, на ягонае запытанне па-
ціснуў плячыма, з лёгкім шкадаваннем
адказаў:

— Так, трохі знаёмая, — і зняў акулара-
ры. Без іх хударлявы адразу зрабіўся
слепа-боздапаможны і нявінны. Ён стаяў,
старанна чысціў насоўкай і без таго
чыстыя шыльцы, а Аўгіяш хутчэй ады-
шоўся ўбок.

Да пасадкі яшчэ заставалася колькі
часу. Зараз лепей было не трапляцца
нікому на вочы, а яму ж яшчэ трэба
ўзяць зямлі.

На вуліцы было добра. Хаця сонца
хевалася, але хмары трохі прыўзняліся
над зямлёй і нібыта пасвятлела. Груза-
вікі з салдатамі некуды з'ехалі, ад іх
засталіся толькі пацёкі масла ці бензіну
на асфальце. Замест іх цяпер стаяў
танк і павольна вадзіў гарматай з боку
ў бок. Было добра чутно, як у ягонай
вантробе высока і тонка спявалі элект-
раматоры. Аўгіяш сцяўся і адмыслова
спаконным крокам, каб ніхто нічога не
падумаў, рушыў у парк. Прысады тут
былі зусім пустыя, толькі лаўкі, сям-там
паламаня, ажыўлялі аднастайнасць
старых дрэў. Ён прысеў на адну з ла-

вак, засяродзіўся. Заставалася яшчэ
толькі дробязь, і тады можна лічыць,
што ўсё скончылася паспяхова. Ён аг-
ледзеўся — паблізу нікога не было,
прысеў на кукішкі і пачаў скрэбці ру-
камі зямлю. Але тут яна была ўбітая як
ток, грэба было шукаць мякчайшай мяс-
ціны. Ён адышоў метры на тры ўбок.
Тут, пад клёнам, цяпер спрэс расфар-
баваным чырвоным ды жоўтым лісцем,
зямля паддалася. Аўгіяш набраў у пры-
гаршчы, потым зняў туплі, сыпануў ту-
ды адну, другую жменю, прамармытаў:
ну вось. Зараз паўсюль буду хадзіць па
сваёй зямлі, — і падняў вочы. Побач
стаялі двое ў плямыстых камбінезонах,
высокіх зашнураваных чаравіках і кап-
турах-афінках. Яны стаялі, пастуквалі
тоўстымі гумовымі кіямі па далонях. На-
рэшце адзін, з сяржанцкімі лычкамі, па-
кпіў:

— Што, інтэлігент, ветрам здувае? Ці
рэактыўная цяга моцная?

Другі таксама ашчэрэй зубы:

— У яго пуза слабое, гароху ў стра-
ве не пераварвае. Яму асталопа па-вен-
ску падавай... — і яны зарагаталі.

Аўгіяш ліхаманкава думаў, што адка-
заць, потым хрыпатым голасам — у гор-
ле перасела — сказаў першае, што
прышлося:

— Ды не, проста ногі пацеюць.

— Далікатны. Табе б кірзачы на но-
гі, ды марш наперад кіламетраў тры-
ццаць.

Старшы раптам зрабіўся сур'ёзны.

— Хопіць жартаў. Ты зараз усё
начальніку растлумачыш. А я чалавек ма-
ленькі, мне мазгі не трэба кампасціра-
ваць.

Аўгіяш не ведаў, як адбрахацца.

— Хлопцы, дык у мяне ж самалёт
вось-вось адлятае, а ж на яго не паспею.
Я ж не кучу пад дрэвам налажыў.

Гэтым разам адгукнуўся малодшы:

— За кучу сто рублёў штрафу і мо-
жаш яшчэ раз рабіць. А тут разбірацца
трэба.

Аўгіяш падышоў бліжэй, машынальна
выціраючы рукі адна аб адну. Тут ён
адчуў на пальцы халадок, хвіліну павя-
гаўся, але выбару не было. Фамільны
сыгнет злазіў кепска, на суставе нават
да крыві здэёр скуру. Нарэшце пярсцё-
нак злез, Аўгіяш выйшаў на сцэжку, пра-
цягнуў руку да сяржанта: «Ну але ж я
сапраўды нічога не парушыў» — і з па-
лёгкай адчуў, як ягоная рука зрабілася
пустой. Сяржант з разуменнем кінуў,
паляпаў па плячы:

— Ну гэта так, закон ёсць закон. Ін-
шым разам думай лепей. — Яны павяр-
нуліся і нібы растварыліся сярод дрэў,
а Аўгіяш трушком пабег на рэгістрацыю.

У накапляльнік ён трапіў ці не апош-
нім, неўзабаве дзверы за ім зачыніліся,

і яны засталіся адрэзаныя ад іншых па-
сажыраў і ўсяго свету. Падкаціў аўто-
бус, усе пачалі пужліва рассяджвацца.
Гайшоў і Аўгіяш. У дзвярах ён злавіў на
сабе свінцова-абьякавы позірк тоўстага
рудого ахоўніка, што закінуў карацён-
кі АКМ за спіну і разглядаў пасажыраў.
Як трус на ўдава, Аўгіяш глядзеў на
ахоўніка і нясмела ўсміхаўся, а той, як
сабеку, пальцам паклікаў яго да сябе.
Ногі адразу зрабіліся ватныя і неслух-
мяныя. Аўгіяш спыніўся — што сказаць?
Руды падышоў бліжэй, пачаў навістваць
нейкую песеньку, потым цыкнуў сліной
і пачаў абыходзіць вакол Аўгіяша. Слі-
на трапіла проста на тупель, іншым раз-
зам гэта выклікала б бурэнне, а зараз
Аўгіяш стаяў змарцвелы і толькі бяз-
гучна маліў бога. Гаўстун абышоў ззаду,
прафесійнымі спрактыкаванымі рухамі
абмацаў — ці не схавана што дзе. Яго-
ных рукі, з кароткімі пальцамі, пакры-
тыя залацістым пушком і халодна-мок-
рыя, выклікалі пачуццё гідлівасці, быц-
цам хто закінуў жабу за каўнер. Але
Аўгіяш стрымліваўся. Гаўстун скончыў
вобыск, злёгка піхнуў у карак:

— Ну пайшоў...

Аўгіяш урадаваны павярнуўся да
аўтобуса. Усе ўжо сядзелі, але кіроўца
не зачыняў дзверы, чакаў яго. Але ён
не зрабіў нават кроку, моцны ўдар у
каршнёў ледзь не зваліў з ног.

— Табе не туды. Табе назад. Мне
здаецца, з табой добра пагаварыць трэ-
ба.

Аўгіяш запырэчыў:

— Але ж там мой самалёт. Мне ля-
цець трэба...

Убачыў, як кулак апісаў дугу і ўліп
яму ў зубы.

Аўгіяш таропка падняўся, сплюнуў
чырвоную сліну, абвёў языком вусны.
У адным месцы засмылела. «Так і ёсць,
рассек», — вяла падумаў і рушыў на-
перад.

Яны зноў выйшлі ў залу, падышлі да
дзвярэй, куды зацягнулі дзяўчыну. Дзе-
ры адчыніліся. Ён увайшоў у нечакана
вялікае памяшканне, з белымі сценамі
і высокай столлю. Збоку, справа ад яго
адчыніліся яшчэ дзверы, краем вока
Аўгіяш паспеў заўважыць нешта на ка-
напцы, прыкрытае скрываўленай прас-
ціной. Увайшоў чалавек. Ён не меў нія-
кіх знакаў адрознення, але ў ім упэўне-
на выдаваўся начальнік. Аўгіяш пачаў
першы:

— Я ж павінен ляцець. Там самалёт
вось-вось...

Начальнік абарваў яго:

— Вы павінны? А што вы раней пра-
родную зямлю казалі?

За сцяной раптам вухнула танкая
гармата, тонка завінелі шыбы, і цяж-
кі снарад са святлам паляцеў некуды за
прысады.

УПЕРШЫНЮ У «Ліме»

На адкрыцці філіяла музея Янкі
Купалы ў Акапах я сустрэўся з абя-
яльным і кліпатлівым маладым чала-
векам. Нас пазнаёмлі работнікі му-
зея: «Гэта загадчык аддзела культуры
Лігойскага райвыканкама Антось На-
віцкі. Ён прыйшоў на сябе вялікія кло-
паты па ўзаскрасненні Купалавага
гнязда на Лагойшчыне».

Пазнаёмліся, пагаварылі. Я адчуў
натхнёную газетчыную натуру, чала-
века, улюбёнага ў родную гісторыю і
літаратуру. Пацікавіўся, ці не піша
часам вершы. Замлуся, памаўчаў і
прызнаўся: «Часам грашу». Папрасіў
некалькі дзясяткаў, вось яны —
перад вамі.

Біяграфія Антоса Аляксандравіча
кароткая і прыгожая. Нарадзіўся на
Валожышчыне, пасля школы быў
трактарыстам, два гады адслужыў у
войску, потым скончыў Інстытут куль-
туры, следам — філфак Мінскага пед-
інстытута, працаваў дырэктарам ра-
ённага Дома культуры.

Як было б добра, каб такія носьбіты
культуры былі ў кожным раёне.
З гэтай першай лімаўскай прыступ-
ка жадаю Антосю Навіцкаму шчаслі-
вай дарогі ў пазію.

Сяргей ГРАХОУСКІ.

Антось НАВИЦКІ

«І ПЕСНІ ВЫРВУЦА НА ВОЛЮ...»

Прарвала неба пасля летняй спёкі,
Шуміць і пеніцца нябесны вадаспад.
Каму цяпер адрасаваць папрокі
За слабасць, абьякаваць, разлад!

І гаспадарыць восенская хмара
З нервовым ветрам ва ўнісон,
Здаецца, над усім абшарам —
У кожнай кроплі скарга і праклён

За чэрствасць, ганарліваць і бяздушша
Бязбожнага натоўпу крыкуноў,
Увільных, прагных і двуручных
Прыслужнікаў, падпанкаў і паноў.

Зямлю напоць восенскія воды
Пад гоман надакучлівых вятроў.
Калі ж прарве цяргенне у народзе!
Няўжо ён з мовай страціў змагароў!

А мы аслеплены святлом,
Што нам нутро наскрозь праменіць,
Жыццё імкнецца напрамом,
А цеплыні ўсё меней, меней...

Губляем зрок усё хутчэй,
Шукаем ісціну у пене...
Хай свеціць Месяц няярчэй,
А сонца смаліць да кіпення!

Перакіпіць, перабаліць,
І песні вырвуцца на волю,
Каб цела сілаю наліць.
Душы — і зерняка даволі.

Ад болю, жалю і тугі
За казкамі знікаюць песні...
Такія сінія снігі
Усё ж растануць напрудвесні.

За марай мары праплылі,
Як хмары у начным тумане,
І непрыкметныя сышлі
У горкай слодычы падману.

А неба расчыніла дзень,
І першы жаўранак спявае.
Відаць далёку — дзе-нідзе
Курцыца багна веснавая.

Ж. ЛАШКЕВІЧ. З якіх мернаванняў, шанюных спадары, узьяліся менавіта за п'есу Івана Чыгрынава? У мяне сцілася ўражанне, што яна прызначана, хутэй, для чытання, а не для сцэны.

В. Раеўскі. Не згодны. Дзеянне распачынаецца адразу. Драматургія жорсткая. Увогуле слабасць крытыкаў у тым, што яны заўсёды глядзяць першы, у лепшым выпадку — пяты спектакль і робяць высновы пра яго на ўсё астатняе жыццё. З чаго пачынаецца спектакль? З таго, што Анзя прапонуе зразумець княжычу Ізяславу, сыну Рагнеды, што яна — закланніца. Што ёй, невысакароднай, дачцэ злотніка,

шчылі падзейны шэраг ды графічныя постаці герояў. Зрэшты, мабыць, гэта ваша работа...

В. Раеўскі. Маеце рацыю. Тое самае я колісь рабіў з п'есаю Васіля Быкава «Апошні шанец», — са ста старонак засталася трыццаць шэсць. У нашым выпадку Генадзь моцна і хораша папрацаваў, — але вы прызнайце ды зразумейце і наша хваляванне. Колісь Васіль Уладзіміравіч сказаў мне: маўляў, не ведаю, каго віншаваць пасля спектакля, цябе ці мяне, — і ў даным выпадку можна віншаваць як драматурга і Генадзя. Ён выступіў сааўтарам Чыгрынава. Пры ўсёй маёй павазе да нашых цудоў-

ных катэгорыі не насычаны чалавечымі характарамі ды эмоцыямі. Трэцяя плынь — так бы мовіць, малады беларускі авангард, які, па маім назіраннях, намагаецца выйсці на высокі ўзровень асэнсавання матэрыялу, — ці праз атмасферу, ці праз незвычайны сюжэт. Але часцяком паводле методы «калі б нос Івана Пятровіча ды падбароддзе Пятра Іванавіча»... Як на маю думку, дык трэцяя плынь — найперспектыўная, толькі з ёю, па-мойму, ніхто сур'ёзна не працуе...

Ж. ЛАШКЕВІЧ. Але, вяртаючыся да прадмета нашай гутаркі, звачу на тое, што, па маім мернаванні, ваш спектакль

ўяўленне пра іх. Адсюль — жанравая размытасць, няпэўнасць.

Ж. ЛАШКЕВІЧ. Я б сказала — сціпласць. Але ж «фон» веры, якую трэба прыняць альбо не прымаць, праз колькі часу пачынае проста назаліць. Бо вера, натуральна, была не адзіным пытаннем жыцця нашых продкаў, хоць на нейкі час рабілася найважным.

Г. Давыдзька. Лічы, што менавіта гэтую часіну мы і «заспелі»...

Ж. ЛАШКЕВІЧ. Але ж у спектаклі змена веры выглядае, мякка кажучы, смешна: да тэго хадзілі нечасаныя ў зрэбным, пасля — адзеліся ў бялюткае белле ды памылі галовы...

Г. Давыдзька. Ну, культура Візантыі, — культура золата. Бляск, абумоўлены гістарычна. Памятаеш, што пасланцоў Уладзіміра так уразіла ў Царградзе? Адзёны, ззянне, вытанчаныя пахі... Абраз на шкуру — выпакутаваны вобраз спектакля, — як татуіроўка на скуры...

Ж. ЛАШКЕВІЧ. Мо і да гэтага часу Боскае аблічча на шкуру (мастак — Герлаван) Барыс усабляе рэлігійную сутнасць нацыі, якая, хрысціянства ды жагнаючыся, скача праз вогнішчы на Купалле ды пакідае святых Дзядам Герлачку... Каштоўнасці гэтай знаходцы ў спектаклі надае эпізод, пры якім Боскае аблічча з'яўляецца: прапаведнік, ратуючы ад ахвярапрынашэння Анзю, ухахаўся ў дзяўчыну, кіліца, прагне яе, змагаецца са сваёй жадобай, і ў гэты момант яго з Анзёй перастрэлі служкі ды памочнікі ведуна. Анзё мусіць ісці ў ахвяры, а прасвітара, як прадстаўніка варожга лагера вернікаў, ахвяруюць яго на новаму адзінаму богу, — ён валіцца, чапляецца рукамі за ўсё, на што патрапіць і, злізаючы са шкуры звера нейкі покрыві, літаральна адшкрабае новага Бога на старым, так бы мовіць, матэрыяле, — на тых самых дупках ды характарах... Хрысціянства праз кроў, праз гвалт, праз ахвяры ды мячы... Не прыміну звачыць і на шматфункцыянальнасць матэрыялу — на гэтай самай шкуры прасвітэр ледзь утаймаваў сваю жалобу — сам ледзь не парушыў усё святое, што так зацята прапагандаваў.

Г. Давыдзька. На мой погляд, артыст якраз тут не дабірае ў ступені пераканаўчасці. З яго мусіць лезці беспад уздзеяннем, так бы мовіць, харошых намаганняў і сімвалічна-святога месца дзеяння...

Ж. ЛАШКЕВІЧ. А мне якраз здалася, што ён далікатна спавядае стыль спектакля, працуючы эскізна, не на поўны голас. Не на побытавую іканапіснасць. Самыя рухі, хістанне шкуры, якую паводле мізансцэны злёгку раскачаваюць служкі — здані, — нібыта бес яго падбухтоўвае, падначвае, на маўляў, але адзіны Бог аказваецца мацнейшым — і выдае на Бога ў душы... Выдатны вобраз утварае сама фактура матэрыялу!...

Г. Давыдзька. Але ж пачынала ты з таго, што ледзь не вінаваціла нас у кан'юктурнасці.

Ж. ЛАШКЕВІЧ. І чаму ў Купалавым тэатры так іпсіка ставіцца да кан'юктурнасці? Яна — нішто іншае, як пэўнае патрапленне ў сённяшняе запатрабаванні глядача. Між іншым, дзесьці не ў нас, каб гэтыя запатрабаванні выявіць і зрабіць пэўнымі, працуе шмат людзей і адчувае сваю значнасць, — кан'юктурна ў натуральным значэнні — гэта недарэмна вынінутыя, прабач, выдаткаваныя грошы.

Г. Давыдзька. Ну тады я сумленна прызнаюся ў сваёй... неадукаванасці. Нічога не ведаў пра тысячагоддзе Полацкай епархіі (дакладней, пра тое, што гэтую дату будучы так шырока адзначаць); спектакль жа спецыяльна не рыхтаваўся да тысячагоддзя хрысціянства на Беларусі. Але Рагнеда — не трывалая кан'юктурна хоць бы таму, што ўсе, хто пра яе хоць радок колісь напісаў, ад пачатку засталіся незадаволенымі спектаклем. Столькі гісторыкаў дачынялася да яе імя (праўда, нямногім я давяраю), столькі пісьменнікаў зажадалі б паправіць тэатр і драматурга!... Шэкспір марыў пра такіх герояў, як Рагнеда. І таму, беручыся за гэты матэ-

рыял, я рыхтаваўся наклікаць на сябе калі не бяду, дык непрыязнае стаўленне шмат каго. Адзіная кан'юктурна, якую я спавядаю — гэта праца на нацыю. Дарэчы, на карысць п'есы было б тое, каб я скараціў гэты рэлігійны дэбят, але ззянне гістарычнага фону адразу б пацямняла і канфлікт між Кіевам ды Полацкам успрымаўся б звычайным сямейным вэрхалам.

В. Раеўскі. Не думаю, што ты рабіў спектакль, зацікаўлены толькі рэлігіяй. Не думаю толькі таму, што мы ўсе аднолькава рэлігійна недасведчаныя і духоўнасць з рэлігіяй не атажамляем. А з духоўнасцю атажамляем не толькі рэлігію. Але ж рэлігія ды царква — рэчы розныя.

Ж. ЛАШКЕВІЧ. Носячы Бога ў душы, мо і не так востра адчуваецца патрэба хадзіць у царкву?

Г. Давыдзька. А навошта табе патрэбны пасрэднікі ў зносінах? Час пасрэдніцтва, час зводняў... Табе патрэбны зводні?

Ж. ЛАШКЕВІЧ. Але ж я ведаю, што з нагоды вялікае даты тутэйшае духавенства навадала твай спекталь... Нлужо ніякіх меркаванняў ты не пацуу?

Г. Давыдзька. Ніякіх. Мо яны змоўчалі таму, што кананізаваны Уладзімір трактаваўся ў тэатры паводле летапісаў, а не паводле царкоўных кніг? У гісторыі святы Уладзімір застаўся крываваым мнагажэнцам, жорсткім, крывадушным. Ён першы паставіў ідала, ён першы яго скінуў. Ён прыняў хрысціянства, але ж і першы прынёс у ахвяру ідалу чалавека. Праз два гады ідал патагнуў у Дзвіне, а князь узяўся будаваць храмы.

Ж. ЛАШКЕВІЧ. У самым спектаклі ёсць цудоўная рэпліка Рагнеды пра тое, што няма адразу павярчы ў новых багоў — хіба толькі, калі і ў старых не верыў.

Г. Давыдзька. Рагнеду чамусьці цяпер актыўна робяць мнішкаю, але мастыяр напрыканцы жыцця — толькі адна з версій, і няма пэўнасці менавіта ў ёй. Натуральна, пдслух Рагнеды ніяк не адлюстраваліся ў нашым спектаклі. Магу падазраваць, што яе манаства проста выгодна царкве, маўляў, смірэнне і рай за смірэнне. Нічога падобнага. Яна абвясціла галадоўку пасля таго, як Ізяслаў пераступіў праз яе дзеля княскага стала. Дарэчы, дзіўным было гэтае каханне Уладзіміра да Рагнеды, — між іншым, яна больш за ўсіх жонка мела ад яго дзяцей. Магу меркаваць як рэжысёр, што Уладзімір, нягледзячы ні на што, усё жыццё пакутаваў на страшэнныя комплексы. Адным з іх, калі абалірацца на ўскосныя сведчанні летапісаў, быў комплекс раба, комплекс пастаяннага пачування ніжэй за ганарыстую й годную Рагнеду.

Ж. ЛАШКЕВІЧ. Па шчырасці, я меркала, што твой спектакль менш за ўсё абаліраўся на вывераныя гістарычныя факты (мо таму, што сама ведаю іх небагата і па большыні — агульнавядомыя)...

Г. Давыдзька. Ты ведаеш, я сабраў усё, што мо, пераправерыў крыніцы ды факты, і калі нешта трактавалася ў розных крыніцах па-рознаму, я даваў, так бы мовіць: «усярэдневаную» трактоўку, альбо, часцей, стараўся зусім абысці гэткае ў спектаклі... Ніводнае гістарычнае недакладнасці ў спектаклі няма. Я звяртаўся да ўсіх магчымых крыніц, у тым ліку — да гістарычных, гэтаксама — 10—11 стст. Не схаваю, што папершапачатку мне хацелася, каб у фінале Рагнеда казала: «Госпадзі...» Гэта было б цудоўнае кропка ў нашым расповядзе: Рагнеда здзейсніла хрысціянскі ўчынак, — намагалася ўратаваць Анзю ад ахвяравання (не яе віна ў тым, што Холад такі даваў справу

«МАРА—ТЕАТР—ХРАМ...»

З рэжысёрам спектакля Акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы «Звон — не малітва» Генадзем ДАВЫДЗЬКАМ і мастацкім кіраўніком пастаноўкі Валерыем РАЕЎСКІМ гутарыць наш карэспандэнт Жана ЛАШКЕВІЧ.

дазволена быць ім толькі таму, што яна абрана ў ахвяру багам і вядун Холад, які дазволіў ёй гэтую вольнасць, прысутнічае падчас спаткання неаўважным, але Анзя ведае, што ён назірае... Што мы чым праз дваццаць хвілін дзеяння? Холад кажа, што ахвяра — Анзя... Драматургія абсалютна выпрастаная, пэўная. Анзя не можа сказаць Ізяславу пра тое, што з'яўляецца ахвярай. Што яна сама дала згоду пайсці ў ахвяру толькі дзеля таго, каб спатыкацца з ім. На пачатку спектакля — сцэна аплошняга спаткання! Згодны, што артысты адпаведна сыгралі яе толькі на шостым спектаклі. Правільна колісь Меерхольд казаў: прыходзіць да мяне на дзесяты спектакль...

Ж. ЛАШКЕВІЧ. Як жа ў такім выпадку не паспачуваць глядачам першых дзевяці...

В. Раеўскі. Якія могуць быць сумненні, што трэба хоць з пяццацца гадамі, але — каб атрымалася! Гэта — гістарычная драма, якой нам бракавала шмат гадоў. Нацыя не займалася сама сабою нават у сцэнах акадэмічнага тэатра!

Г. Давыдзька. А я звачу на вялікую папулярнасць меладрамы. Што, як той казаў, цяпер трэба глядачу? Гледачу трэба паразважаць ды панаракаць на лёс канкрэтнай асобы. Пасля рэпрэсій, афганістану ды чарнобыляў нас задушылі мільёнамі ахвяраў. Зрэшты, натуральнае жаданне — наплакаць за канкрэтны лёс канкрэтнага чалавека — таму нашы гледачы і плачучы перад тэлевізарам разам з «багатымі...» І я свядома шукаў меладраму. Вельмі хацелі знайсці меладраму на гістарычным фоне, — каб адначасова даць гледачу яшчэ і такую неабходную сёння інфармацыю пра нацыянальную гісторыю.

Ж. ЛАШКЕВІЧ. На маёй памяці ёсць толькі «Расніданае гняздо» Купалы ды «Напісанае — застаецца» А. Петрашкевіча...

В. Раеўскі. Апошні спектакль быў вельмі слабы. Заўважу, што і прывазная драматургія цешыла нас нядоўга. Але цяпер трэба было б крытыкам звярнуць самую пільную ўвагу на тое, што мы ставім, звяніць ва ўсе званы: такая тэма нарэшце «раскаркавана», а, прабачце, не лавіць блошак...

Г. Давыдзька. Жана, звярні ўвагу, як слухаюць. Незвычайнасць самой інфармацыі са сцэны ўрававае. Сваё гісторыя.

Ж. ЛАШКЕВІЧ. Заўважу ў сваё апраўданне толькі тое, што з вялікай п'есы з велізарнай колькасцю дзейных асоб вы, рэжысёры спектакля, вылу-

ных пісьменнікаў я б не адважыўся назваць іх драматургамі. Але тэатр яны адчуваюць, і задача рэжысёра — адабраць, альбо, паводле Чыгрынава — адсарбіраваць (ягонае ўлюбёнае слоўца) не патрэбнае, пакінуць голы сюжэт ды падсілкаваць яго, калі хочаце, абрадам, чым займаўся ў нас Людміла Новік.

Г. Давыдзька. Драматургі чамусьці не надта давяраюць артыстам. Навошта яны пішучы тое, што акцёр у стане прыдумець ды зрабіць сам? Напрыклад, некаторыя пачуцці лепш выказаць праз паўзу, а не праз тэкст... У народны тэатр, якім нейкі час займаўся, я прынёс п'есу беларускага аўтара. І адзін са студыйцаў, смеючыся, пачаў адмаўляцца гэта ставіць, матывуючы тым, што «ў беларускіх п'есах увесь час румзаюць ды есці хочучы». Я абурўся ды пераканаў грамаду, што хоць пачытаць яе трэба. Чытаю. Першая фраза: «Мама, хачу есці, ці няма там у нас чаго». Рэмарка: плача. Памятаю рогат сваіх самадзейнікаў. Памятаю свой сарэм. «Плача ды есці хоча» — у гэтым па-свойму адбіўся лёс народа. Але, перапаўтараны, растыражаваны без разумення гісторыі, ён зрабіўся кічам...

Ж. ЛАШКЕВІЧ. Рэжысёрскія мернаванні пра беларускую драматургію хацелася б выслухаць больш падрабязна.

Г. Давыдзька. Літаратуру для сцэны з шафы ў кабінцеце загіта Купалавага тэатра я падзяліў бы на тры вялікія... плыні. Першая — плынь гэтых звыклых камедый-лубкоў. У цэнтры яе — які-небудзь дзівак. Ён альбо вежу будзе, альбо яму капае, альбо возера ажоўвае, альбо сонцу спавядаецца. Такі трохі дурылка; пажадана, каб ён быў у гадах ды меў ваенную біяграфію. Супраць яго выступае якісь старшыня калгаса, альбо меляратар, альбо проста несумленнік. Другая плынь — гістарычная. Як правіла, падобныя п'есы пішучы пісьменнікі, але ні ў драматургіі, ні ў рэжысуры не абазначаны. Зрэшты, не грэх вучыцца і на падмоствах... Як правіла, п'есы, напісаныя добрымі пісьменнікамі, тэкстам вабяць, але, на жаль, гэты тэкст таксама амаль не прызначаны для сцэны. Што да развіцця сюжэта, характараў, добрай інтрыгі — іх няма. Майстэрствам драмы авалодаць цяжка (любая драма, зрэшты, гэта амаль дэтэктыв), але ж мала хто намагаецца авалодаць. Чаму за другую плынь не бярэцца тэатр? Таму што пададзеныя ў ім магут-

выдае не столькі на гістарычную меладраму, колькі на эскізы гістарычных постацяў у адпаведных абставінах. Не маглі вы абысціся і без «ліквідавання ўсеагульнай гістарычнай неписьменнасці». Гэта не значыць, што давалася нанова ператлумачваць, хто такія Рагнеда, Ізяслаў, Уладзімір, але ж абставіны выбару між паганствам ды хрысціянствам міжволі ўзбуйнілі сам гістарычны фон, перарабілі яго ледзь не на назоўлівае пытанне ўсяго спектакля: маўляў, «з якім богам жыць». Пры гэтым Бог у спектаклі відавочна не тоесніца з мараллю альбо законам (хоць «не забі», «не скрадзі» гаворыць ледзь не кожны персанаж). Адвечныя пытанні не даюць супакаення і Рагнедзе, якую чарговы прапаведнік спавядае праўдзівасцю новага веравызнання і далучэннем да Еўропы; гэтыя самыя праклятыя пытанні сур'ёзна цікавяць Ізяслава; праз сутык паганства ды хрысціянства падаюцца ў спектаклі самыя інтымныя чалавечыя пачуцці, калі бацькоўская (Уладзімірава) зацікаўленасць сына перадусім выдае на зацікаўленасць у новым верніку — васале... Прынамсі, трактванне вобраза Уладзіміра ніяк не выдае на святога, кананізаванага царквою. Дык вось, паўтараю, эскізы на тэмы гістарычных вобразаў і на «скураным фоне» (сцэна завешана шкурамі) паганства, вядоўства і г. д. утвараюць моцныя візуальныя вобразы спектакля: на шкуры паганскага звера — абраз Багародзіцы...

Г. Давыдзька. Ты разумееш, у мяне дастаткова фантазіі, каб прыдумаць падрабязны побыт Рагнедынага асяродку: мычанне каровы, крыві пеўняў, бразганне зброі... Можна было б прыдумаць цэлую партытуру прадчуванняў Рагнеды, ад хворага сэрца да пастаянных хаджэнняў па капішчах, альбо якогась смаркатага служку... І гэта магло б быць пасярод побытавых дэкарацый, — дай веры, шмат каму б напэўна спадабалася. Але дзесятае стагоддзе — гэта дужа далёка. І датыкацца да яго пажадана не рукамі, а мякенькім пэндзлем археолага, — мы ж ідзём па першым пласце, па самых касцях, яшчэ не адноўленых паводле знакамітай методы ў абліччы... Мы назіраем нашу гісторыю, — рыхтуемца да асэнсавання. Таму і думка ў мяне была — падаць яе ў спектаклі эскізна, альбо — графічна, крыву падтаніраваць, адсюль — сціпласць выяўленчых сродкаў, выпрастанасць (не проста лінейнасць) выяў характараў ды абліччяў, — гэта ж, натуральна, на сцэне не Рагнеда і не Ізяслаў, а (як мне хацелася падаць) — наша ўвасобленае

да лагічнага фіналу), яна, явочыцца, учыняе хрысціянскае дабро! Потым, падумаўшы, адмовіўся: перадусім таму, што яна проста па-чалавечы робіць, дый жа пэўная рэлігія тут зусім ні да чаго. Несуперак сваім багам яна ўчыняе нешта зусім незразумелае, але я зыходзіў з пераканання, што перадусім прыняцце хрысціянства — гэта палітычны акт. Я звачаю на тое, што «культура хрысціянства, ягоныя выгоды ды дабрачынны ўзвыскілі зямлю продкаў, але адначасова пацвердзілі выснову: культура не насаджаецца гвалтам. Ніякая. Мова, як выразнік, складнік культуры, таксама, — гэта што да сённяшніх нашых варункаў. Ламанне чалавека, здзіранне язычніцкай «шкуркі» было надта небяспечным ды хваравітым...

Ж. ЛАШКЕВІЧ. У фінале спектакля тая самая шкура з выявай Бога-маці з немаўляткам падмаецца на задніку, і аблічча яе цвёрда... напалоханае, нібы яна сама яшчэ баіцца вялікіх змен — сніланання ў чалавечай душы... Але хто падказаў вам гэтыя ануці анучавыя, гэтае зрэб'е невымоўнае ў якасці характарыстыкі эпохі паганства?

Г. Давыдзька. Над касцюмамі мы працавалі ўтрох: Новік, Герлаван ды я. Ануці належыць персанажам бесцялесным, здымам, — лепшага нічога не прыдумалася.

Ж. ЛАШКЕВІЧ. І таму часам іх можна палічыць то служнякамі Холада (я так лічыла да трыцяга прагляду), то якімісь няяснымі выведніцамі — памагачкамі (гэтую фантазію расказвала напрыканцы першага прагляду). Рабіць занід акцёрам?

Г. Давыдзька. Мабыць, мне. Напачатку я думаю, што гэта павінны былі быць аголеныя людзі, не ўратавала б нас нават трыко (не тая фактура). Яны мусілі мазацца сажаю, пасыпацца пер'ем, пер'е мусіла падаць з вялікіх гнёздаў, як снег... Але мусіла і заставацца на сцэне, замінаць. Ад пер'я я адмовіўся. Ішло натуральнае рэдагаванне: задумана было шмат сімвалаў, шмат сцэнічных боек, ад якіх засталася толькі сёе-тое.

Ж. ЛАШКЕВІЧ. Баявыя практыкаванні напачатку задалі спектаклю рытм, падтрымалі танальнасць першай націны. Але па першым успрыманні неспакушанага глядача атрымліваецца, што паганцамі мы хадзілі непрыбраныя ды нячэсаныя, а хрысціянства — прыбраліся, прычаліся... Ці не надта проста? Аднак хораша, што нямашака звяклай слязіны шмадавання, ціснуць якую з гледзючой усё складанай ды складанай. Хораша, што ўсе рэлігійныя пытанні, хоць яны і робяць намаганне пасунуцца на першы план, усё-такі саступаюць дарогу, людзям, іхнім палітычным, грамадскім, інтымным дачыненням...

Г. Давыдзька. А я якраз хаджу ў царкву. Я хаджу ў царкву і бачу на твары царкоўнага чыноўніка, які вядзе службу, сляды толькі што перажытых пацуццяў, — я бачу ягонае мірскае аблічча. Ён кепскі акцёр. Ён мусіць адукоўваць, настаўляць паству, а ягоны голас не заўсёды добра пастаўлены, не заўсёды адрасаваная апрапаха, я бачу пыл, бруд, ягонае раўнадушша, абываваць. Аднаго разу бачыў, як дзяк пазыхаў падчас набажэнства... Хіба гэта ўмацоўвае веру? Нават зыходзячы з таго, што ўсе мы — рабы божыя? Мабыць, усе мы слугуем Госпаду, кожны па-свойму альбо кожны як умее, але мне гэтка па-срэднікі... не патрэбныя. Згадай канцэрт, прысвечаны тысячагоддзю хрысціянства на Беларусі. Такі самы апошнім разам, па-мойму, адбыўся з нагоды сямідзесяцігоддзя савецкай улады. Канцэрт з такімі самымі тварамі ў першых рэдах, толькі тыя былі ў гарнітурах, а гэтыя ў расах; гэтыя самы рэпертуар з абывавым стаўленнем да яго (рэжысура

проста пераўзышла самую сябе, дэманструючы нам завыванні акцёраў у «гістарычных строях»), такая самая пампезнасць... Я не ўбачыў, не адчуў духоўнасці, 'затое ўбачыў пячаць гардыні супраць якой казаў Ісус Хрыстос, а таксама задаволенасць ды сытасць... Ну навошта выкідаць грошы на арганізацыю такога «дзівоснага відовішча», калі на паперцах ды ў пераходах людзі, не хаваючыся, просяць міласціну? Колькі канкрэтных дзяцей можна было накарміць на тыя грошы ды купіць лекаў? Гэтае святкаванне дужа ўмацавала народны дух? Няшмат хто глядзеў святкаванне нават па тэлевізары...

Ж. ЛАШКЕВІЧ. Тое, што пра-дэманстраваў Купалаўскі тэатр, магло быць расцэнена, як выступ канкурэнтаў? Згадаю, як на спектакль «Служанкі» Жана Жэнэ, які паставіў у Аўстрыі Руд Таліпаў, сярод першых дала водгук уплывовая газета аўстрыйскай царквы — спектакль, маўляў, проста і паслядоўна распавядае пра страчванне маральнасці, але і пра тое, як яе не страціць...

Г. Давыдзька. За царквой — аўтарытэт стагоддзяў. Вера людзей, хоць, магчыма, пакуль і нешматлікія. А што за намі? Маленькае фінансаванне пашкуманай незалежнасцю ды застоем дзяржавы Беларусі?

Ж. ЛАШКЕВІЧ. У адным са спектакляў, з лепшых спектакляў тэатра, у «Тутэйшых», між насцёлам і царквою Барыс Герлаван з Мікалаем Пінігіным змясцілі батлейку, — вынайшлі сімвал веры беларускай паганска-хрысціянскай нацыі: мастацтва. Мастацтва, гэтага антылёсу нацыі, якое, нягледзячы ні на што, уздымала нацыю да вяршынь пазнання і пакуль, на жаль, не самое сьле. Выява Багамаці на звярнай шкурцы ў тваім спектаклі — як эклектычная мешаніна канца стагоддзя, калі паганства ды хрысціянства, можа быць, робяцца гістарычнымі пазначкамі пэўных эпох, а мастацтва даўно ўжо дало магутны зліў, магутны падмурок, на якім і грунтавацца новаму тэатру, школе, жыццю. І толькі маральнасць, сведчыць твой спектакль, нязменная па сутнасці сваёй як малітва, Усё астатняе — ці ж не звон?

Г. Давыдзька. Як ні дзіўна, але ў сваіх наступных работах я б хацеў між іншага давесці, што тэатр — гэта адвечнае. Хацеў бы ўзняць яго над кіно, вышукваючы, дамагаючыся найтэатральных эфектаў, тэатральнай сімволікі, алегарычнасці... Людзі зацятыя, як правіла, штучна абмяжоўваюць самі сябе, яны размаўляюць ісцінамі... Але ж канца пазнання няма, шлях да пазнання — вечны. Той, хто наладжоны ў прапісных ісцінах, сам сябе аддзяляе ад пазнання. Любы нацыяналіст прамаўляе ісцінамі. Не будзем казаць нацыяналіст, скажам — фундаменталіст, але чалавек, які не бачыць шмат якіх шляхоў да ісціны, — сляпы. А тэатр — ставіць пытанні, у гэтым ягонае накіраванне. Падкрэслію, што пакуль адроджана толькі мода на царкву. Толькі мода. Хай сабе. Хай праз моду людзі прыйдуць да іншага, але толькі з тымі правадзірамі, якія здатныя весці. Есць правадзіры царквы, якіх я не проста паважваю. Я схіляюся перад імі. Але ж чалавек мусіць ісці не да ксяндза ці бацюшкі, — ён мусіць ісці ў царкву да Бога... Таму служкі Богавы мусяць схавацца. Сцішыцца. Бо, зрэшты, не бацюшка ж мы молімся... Менавіта таму царква нагадвае мне кепскі тэатр. Але тэатр, нават самы добры, зрабіў непапраўную памылку. Ён пусціў да сябе за кулісы. Царква захоўвае патаемнасць абраду. Як ні дзіўна, але задачы царквы і тэатра... супадаюць; на як мага вышэйшым узроўні падтрымліваць маральнасць свайго народа. Толькі за царквой стаіць Спадар Бог, а за тэатрам?.. І мая мара — тэатр-храм, куды трэба вярнуць патаемнасць...

ФЕСТИВАЛІ

На працягу некалькіх вечароў тэлегледачы мелі магчымаць бачыць падрабязны рэпартаж з Міжнароднага фестывалю сучаснай харэаграфіі, што прайшоў у Віцебску. Кіднае відовішча; воплескі гледачоў; усмешкі вядучых, якія нястомна нагадвалі пра спонсараў фестывалю — СП «Белвест», акцыянернае таварыства «Страхавая кампанія «Ніва», страхавая кампанія «Аско» і інш.; выступленні «зорак» эстрады

Я. Паплаўскай ды А. Ціхановіча, Л. Долінай, С. Пенкіна... Свята, наладжанае ўпраўленнем культуры Віцебскага аблвыканкома, Палаца культуры прафсаюзаў, кампаніяй «Арт-марк», увабрала ў сябе і дух конкурснага спаборніцтва, і творчыя спрэчкі, і роздум аб крытэрыях прафесіяналізму... Дзелавы аспект фестывалю закранае і сённяшня публікацыя нашага няштатнага нарэспандэнта.

ТАНЦАВАЛЬНЫЯ РЫТМЫ ВІЦЕБСКА

Пэўна, Віцебск цвёрда вырашыў заваяваць пальму першынства сярод беларускіх гарадоў па колькасці фестывалю мастацтваў. З 18 па 22 лістапада горад прымаў у сябе танцавальныя калектывы Расіі, Беларусі, Украіны і краін Балтыі на Міжнародным фестывалі сучаснай харэаграфіі. У мінулыя гады ён быў вядомы віцеблянам і гасцям горада як фестываль папулярнага эстраднага танца «Белы сабак». Праўда, на гэты раз старога «знаёмца» цяжка было пазнаць і гледачам, і ранейшым

чаткоўцы, і ўжо вядомыя майстры сучаснага танца — такія, як «Свабодны балет» з Масквы, талінскі балет «Норд Стар». Таму перапады ўзроўняў выканаўчага майстэрства былі даволі значныя.

Пяць фестывальных дзён уразілі і нават збытжылі разнастайнасцю стыляў і жанраў. Глыбокае і цэласнае ўражанне выклікаў вечар аднаактовых балетаў, якім адкрыліся фестываль. Ну, а пра вынікі конкурсу і творчыя перспектывы фестывалю я папрасіла расказаць старшыню журы, мастац-

— Хто з харэографоў, якія паказалі свае работы на конкурсе, прыцягнуў вашу ўвагу?

— Гэта мастацкія кіраўнікі калектываў, якія я назваў. Яны як пастаноўшчыкі мысляць ярка, вобразна і, што самае галоўнае, сродкамі танца. Бо калі ісці ад назвы фестывалю, то на яго трэба ў першую чаргу везці цікавую харэаграфію. У многіх жа конкурсных кампазіцыях харэаграфічны пачатак быў прадстаўлены ў слабаразвітых формах ці адсутнічаў зусім.

— Наколькі прымяняльны тэрмін «канцэптуальная харэаграфія» да паказаных на фестывалі работ?

— Канцэптуальнымі могуць быць і мініяцюра, і вялікі спектакль. Але калі канцэпцыя існуе без харэаграфіі, то яна нецікавая. У творы неабавязкова павінна быць канкрэтных змест, але абавязкова — думка. Тое, што глядач бачыць на сцэне, не павінна пакідаць яго абываковым, бо акт мастацтва — гэта акт узрушэння.

Канцэптуальна думаючымі людзьмі паказалі сябе эстонцы. У іх кампазіцыі «Падарожнікі» адчуваўся глыбокі змест. У ёй была і харэаграфія, і ёмістая думка. Гэтая работа мяне ўсхвалявала.

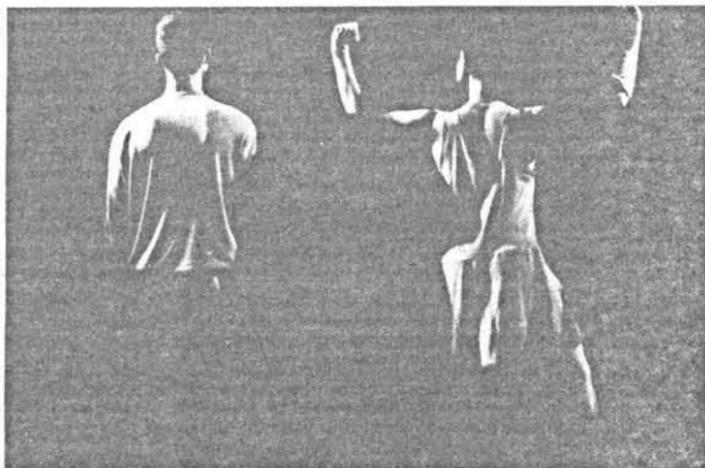
— Якія, на ваш погляд, творчыя перспектывы фестывалю?

— Сёлета мы ўбачылі, бадай, далёка не ўсе па-творчы цікавыя калектывы сучаснага танца, якія ёсць у былым Саюзе. Напрыклад, не змог прыехаць у Віцебск Тэатр танца мадэрн з Пермі, а ў ім жа працуюць вельмі моцныя прафесіяналы. Акрамя таго, традыцыйны танца мадэрн актывізаваўся ў нас у асноўным у апошнія гады. Пажадана, каб у фестывалі бралі ўдзел і калектывы з дальняга замежжа, якія маюць сфармаваныя традыцыі і выдатную школу танца мадэрн. Тады наперадзе будзе яшчэ нямала цікавых творчых адкрыццяў. Таму, я лічу, фестываль у Віцебску можа зрабіцца сапраўднай падзеяй.

На гэтай аптымістычнай ное я заканчваю аповяд пра пяць дзён фестывалю, які завяршыўся гала-канцэртам пераможцаў. Імі сталі: «Свабодны балет» (Масква, мастацкі кіраўнік і пастаноўшчык М. Агрызаў), 1-я прэмія — за кампазіцыю «Размова на траіх», 2-я прэмія — за «Кашэчую імпрывізацыю»; балет «Норд Стар» (Талін, мастацкі кіраўнік С. Краніг, пастаноўшчык Р. Нымік), 2-я прэмія за кампазіцыю «Падарожнікі». Кампазіцыя «Калі настане час і прыйдзе той. Хто...» («Правінцыйныя танцы»). Екацярынбург, мастацкі кіраўнік Л. Шульман, пастаноўшчык Т. Баганова атрымала 3-ю прэмію і 4-ю — «Пратопа ты мне баньку...» («Рытм і мы», Новакузнецкі, мастацкі кіраўнік Р. Мінгалева, пастаноўшчык Л. Цішчанка).

Будзем спадзявацца, што наступным разам і спіс удзельнікаў, і спіс пераможцаў фестывалю папоўніцца назвамі беларускіх калектываў...

Таццяна ВАЛАЧКОВІЧ.

«Правінцыйныя танцы» (Екацярынбург).

Маскоўскі «Свабодны балет».

Фота Ю. РАБРОВА.

удзельнікам, — так змянілася яго творчае аблічча. Сёлета на фестывалі можна было ўбачыць самыя розныя стылі сучаснага танца, пачынаючы ад забавляльных шоу-нумароў і заканчваючы сур'ёзнымі, глыбокімі па думцы харэаграфічнымі пастаноўкамі ў стылі мадэрн. Менавіта гэты кірунак пераважаў у праграме канкурэнтаў і колькасна, і якасна. Ён у канчатковым выніку, і вызначыў мастацкае аблічча фестывалю, надаўшы яму своеасаблівасць. Асаблівасць яшчэ і ў тым, што наша рэспубліка не мае традыцый і сталай школы танца мадэрн. Менавіта гэтым, на мой погляд, і тлумачыцца тое, што Беларусь была прадстаўлена ў Віцебску толькі адным калектывам.

Яшчэ адна вызначальная рыса гэтага фестывалю — адсутнасць падзелу калектываў на прафесійныя і самадзейныя. На агульных умовах у конкурсе ўдзельнічалі і артысты-па-

кага кіраўніка Акадэмічнага балета Беларусі В. Елізар'ева.

— Валянцін Мікалаевіч, якое ўражанне выклікалі ў вас канцэртныя праграмы?

— У іх былі прадстаўлены часцяком творчыя несумяшчальныя з'явы: самадзейнасць і прафесіяналізм, народны танец і складаны інтэлектуальныя вобразы кампазіцый у стылі мадэрн. Я думаю, што рамкі фестывалю неабходна звужыць і зрабіць яго імпрэзай прафесіяналаў. Магчыма, тады ён набудзе сваё сапраўднае аблічча і падорыць нам сустрэчу з сапраўды новым, таленавітым і цікавым. Бо задача лубога фестывалю, у першую чаргу, заключаецца ў творчых адкрыццях. З тых калектываў, якія былі прадстаўлены на фестывалі, я хачу адзначыць «Свабодны балет» з Масквы, літоўскую «Ауру» якая выступіла па-за конкурс, балет «Норд Стар» з Таліна. Адрозне адчуваецца, што гэта прафесіяналы: асабліва высокі ўзровень выканаўчага майстэрства ў маскоўскіх танцораў.

(Пачатак на стар. 5).

менавіта цяпер, калі пад прыкрыццём панславістычных ідэй на Беларусі ідзе актыўная прапаганда за вяртанне ў «шчаслівую сям'ю брацкіх народаў» — зноў пад эгідай старэйшага брата, толькі ўжо не пад зманлівым сімвалам сярпа і молата, а пад адкрыта кіпцюрас-тым і дзюбастым двухгаловым расейскім арлом.

Асцярожнымі нам трэба быць і з сучаснай заходняй філасофіяй, і, можа быць, нават у большай ступені, чым з рускай, бо многія па законах усё таго ж чорна-белага мыслення думаецца зараз знайсці паратунак менавіта ў ёй. Філасофія гэта, як ужо гаварылася, (гл. дыялог аўтара з Ю. Залоскам, «ЛіМ», 25.09.1992 г. — Рэд.) знаходзіцца зараз на зусім іншай, процілеглай па сутнасці, фазе свайго развіцця, чым тая, у якую толькі-толькі ўваходзіць беларуская філасофская думка, беларускі светапогляд. Аб тым пераканаўча пісалі ў свой час і Шлэнглер, і Тойнбі, і Піцірым Сарокін. Апошні, напрыклад, прама канстатаваў у сваёй кнізе пад красамойным заглаўкам «Крызіс нашага часу»: сонца заходняй культуры зайшло. Свет агарнуўся для сумленнага заходняга філосафа цёмраю абсурдызму, так званае некласічнае мысленне пачало сумнявацца ўвогуле ў рэальным існаванні гэтага свету як аб'ектыўнай з'явы. Француз Ж. Дэрыда не без горкай самаіроніі параўнаў нека сучаснага філосафа, прашу брабачэння, з мастурбантам, бо і для таго і для гэтага рэальны аб'ект не так ўжо і патрэбен. Усё гэта, вядома, не ад добра. І пачаўся той заход даўно, ужо з паяўленнем феэрбахаўскага матэрыялізму, якому аддалі доўг, як вядома, і Маркс з Энгельсам. Матэрыялізм, пазітывізм і, нарэшце, «некласічнае безаб'ектнае мысленне» з яго ўсеагульным скепсісам і адмаўленнем свайго ўласнай асновы, розуму — вось тыповая лінія развіцця філасофіі на яе зыходзячай фазе. І няхай тут не кажуць нам пра прагрэс і сучаснасць: старасць таксама прагрэсіруе, пераходзячы ў delirium senex («старэчы мараз»), і гэта адносіцца, на жаль, не толькі да асобнага індывіда, але і да цэлых цывілізацый.

Усё сказанае зусім не значыць, што я схіляюся тут да прапагандысцкага тэзісу кампартыйнай ідэалогіі аб загіваванні буржуазнага Захаду, пра што, дарэчы, гаварылі задоўга да камуністаў расейскія славянафілы, і, напрыклад, у прыгаданай кнізе Данілеўскага маецца нават раздзел пад красамойным заглаўкам «Гніёт ли Запад?». Справа тут

значна складаней. Азначаны крызіс ёсць ужо крызіс на ўзроўні не паасобнай фармацыі, а ўсяго чалавецтва ў цэлым, аб чым сведчыць хоць бы грознае наступленне экалагічных праблем.

Усё сказанае не дае нам, аднак, падставы ўпадаць у нігілістычны песімізм. Наадварот, гэта варта было б успрымаць як своеасаблівы выклік гісторыі ў тым сэнсе, які ўкладаў у гэтыя словы Арнольд Тойнбі. Менавіта падобныя выклікі, згодна Тойнбі, і мабілізуюць маладыя культуры на гістарычны ўзлёт. За выклікам заўсёды мусяць ісці адказ. (Гэтак А. Тойнбі тлумачыў росквіт Вялікага Княства Літоўскага — менавіта як адказ на выклік з боку тэўтонскага ордэна й Масквы).

Са сказанага не вынікае таксама, што нам трэба адварнуцца ад знешняга свету, замкнуўшыся толькі ў сабе і ўласным сваім светаадчуванні. Беларусы ўжо з часоў Вялікага Княства Літоўскага лічылі сябе еўрапейскім народам і ніколі Еўропе не процістаяліся, не чулі сябе скіфамі «с раскосымі і жаднымі очамі». Скарына і яго многія папечнікі вучыліся ў лепшых еўрапейскіх універсітэтах і атрымлівалі там навуковыя ступені і званні. Недарэмна ж адну са сцен старога Паданскага ўніверсітэта ўпрыгожвае зараз памятная дошка пра гэты факт. Але як тады, так і цяпер нам лепш выпадае арыентавацца на вяршыні еўрапейскай культуры, а не на перыяды яе ўпадку, бо менавіта на вяршынях праходзіць, як у матэматыцы, агібаючая лінія дасягненняў агульначалавечай культуры. Век Пярыяла ў Грэцыі і бра-тоў Гракхаў у Рыме, век Тамаша Аквінскага, век Рафаэля, Леанарда і Мікеланджэла, залаты век Скарыны, век Асветніцтва з яго найвышэйшым пікам, філасофія Гегеля — вось тыя вяршыні, на якія нам трэба раўняцца, калі хочам годна ўвайсці ў сусветную агульначалавечую культуру. Раўняцца на іх, але глядзець наперад, бо ўсё ў нас, трэба думаць, наперадзе: і адраджэнне, і ўзлёт, і росквіт.

Адсюль заканамерна вынікае яшчэ адна жаданая рыса беларускай філасофскай культуры — яе ГІСТАРЫЧНЫ АПТЫМІЗМ. Без яго ў прычыне не можа быць дасягнутай галоўная мэта Адраджэння беларускай нацыянальнай культуры, насычанай ўласнай самасвядомасцю і філасофіяй. Ідэал наш яшчэ наперадзе, і нам зусім не патрэбен той змрочны скепсіс і песімістычны нігілізм, што раз'ядноўвае, на жаль, сучасную амерыкана-еўрапейскую духоўнасць. Больш таго, увайшоўшы ў еўрапейскі культурны дом і ўзяўшы там багацейшы вопыт матэрыяльнага дабрабыту, мы

проста абавязаны будзем падзяліцца сваёй духоўнасцю і аптымізмам. Цяпер гэта можа здацца каму-небудзь занадта саманадзейным, але веру, што так будзе. Іншага шляху ў нас няма.

Гістарычнасць яшчэ з часоў Геракліта была адметнаю рысаю дыялектычнага тыпу мыслення. Рака гісторыі цячэ няспынна, і нельга ўвайсці ў яе двойчы: кожны момант яна інакшая; так і з цэлымі эпохамі. Для Рэспублікі Беларусь і яе народа зараз пачынаецца новая эпоха, наступае, гаворачы словамі Шлэнглера, вясна. Адсюль і аптымізм. Але ў філасофіі «вясенні» аптымізм выліваецца ў спецыфічныя формы. Для філасофіі, галоўным прадметам якой з'яўляюцца дыялектычна супярэчлівыя ўзаемаадносіны паміж ідэальным і рэальным у іх неразрывным і ў той жа час рухомым адзінстве, характэрна тое, што на фазе ўзлёту пануючы становіцца ідэальны пачатак, ідэалізм. На фазе росквіту — гарманічная філасофія ўсеадзінства, якая аб'ядноўвае сабой ідэальна рэальнае, ідэалізм і матэрыялізм. І на зыходзячай фазе, фазе ўпадку, пераважае ўжо рэальнае над ідэальным, матэрыялізм над ідэалізмам. Бліскучым пацвярджэннем гэтага можа быць класічная нямецкая філасофія: энергічны, актыўны ідэалізм Фіхтэ змяніўся філасофіяй адзінства рэальнага і ідэальнага ў Шлэнга і Гегеля, за якімі ўзнік феэрбахаўскі матэрыялізм, а за ім — знаёмая нам лінія развіцця заходне-еўрапейскай філасофіі да сучаснага яе стану. (Такая ж заканамернасць назіраецца, дарэчы, не толькі ў гісторыі філасофіі, але і ў мастацкай літаратуры, пачынаючы амаль што са старажытнага Егіпта. Маладой мастацкай культуры таксама ўласцівы ўзніск рамантызм (або класіцызм) сталай, квітнеючай культуры — гарманічнай, фідэўска-рафаэлеўскага тыпу рэалізм, які Г. Лукач называў вялікім рэалізмам, і, нарэшце, культуры «старэючай» — натуралізм, барока, а потым ужо і дэкаданс. Адначалі гэтую заканамернасць і Віка, і Гердэр, і Гегель, і Шлэнглер, і Тойнбі, і Сарокін. Зрэшты, амаль трыццаць гадоў на Беларусі гэтая канцэпцыя распрацоўвалася адносна мастацтва і самога чалавека аўтарам гэтых радкоў, — але яна старанна замоўчалася Масквы і мясцовымі «калегамі ад партакратыі», — дарэчы, замоўчваецца і цяпер).

Нашай культуры, як і беларускаму чалавеку ўвогуле, на сучаснай фазе развіцця патрэбна зараз пераважаючая роля ідэалізму, прычым не дагматычна-метафізічнага, абсалютна варажого да матэрыялізму, а такога, які з цягам часу зліваецца з матэрыяльнай рэальнасцю.

У агульнакультурным кантэксце гэта выступае як патрэба ў духоўнасці, якая выразае адчуваецца праз, праяўляючыся ў росце, напрыклад, рэлігійных настрояў і пошукаў. Нам патрэбна вера, але вера, спалучаная з розумам, з разумным, так бы мовіць, рацыяналізмам. Трэба адкрыта прызнацца, што менавіта розуму — філасофскага і жыццёскага — нам не хапала. Для нас зараз шкодна (не магу, на жаль, знайсці іншых слоў) эпігонскія эскапады супраць розуму і рацыяналізму, што гучаць часам з вуснаў мясцовых адптаў «некласічнага» мыслення. Чарнуха-парнуха, у якой аказаліся сёння наша культура і мы, ёсць толькі пераломны, крызісны стан грамадства, і ён, будзем спадзявацца, усё ж такі некалі праміне.

Духоўнасць і ідэалізм, аднак, не павінны быць чымсьці выключна элітарным, проціпастаўленым глыбіням народнага жыцця. Што культура ствараецца быццам бы толькі элітай, часта гавораць некаторыя нашы рускамоўныя інтэлігенты, маючы на ўвазе, натуральна, сябе і сваю рускамоўную асабістую культуру. Але яшчэ Артэга-І-Гасэт, адзначаючы наяўнасць такога разрыву паміж элітарнай і масавай культурай на сучасным Захадзе, падкрэсліваў, што гэта вядзе да дэгуманізацыі культуры ў цэлым, што мы, на жаль, там і бачым.

Для беларускай культуры такі падыход быў бы смертаносным. Тут, наадварот, ці не адзінай апарай культуры і філасофіі з'яўляецца народны, нацыянальны менталітэт, а менталітэт гэты канцэнтруецца пераважна ў фальклоры, як пра гэта зусім слушна пісаў у тыднёвіку «Культура» (кастрычнік г. г.) Уладзімір Конан. Менавіта ў фальклоры крыюцца вытокі не толькі мастацкай літаратуры, але і філасофіі. Нездарма беларуская філасофская думка выражалася ў нас дагэтуль пераважна мастацкімі творами.

АПАРА НА НАРОДНЫ МЕНТАЛІТЭТ і на канкрэтную яго форму — фальклор — ёсць яшчэ адна і, напэўна, галоўная рыса, будучай беларускай філасофіі. Галоўная таму, што філасофія, з'яўляючыся душою нацыянальнай культуры, выступае як своеасаблівы кандэнсат народнай самасвядомасці, яго, як гавораць псіхологі, «мы-пачуццём». Разбудзіць і развіць гэтую самасвядомасць — першачарговая, важнейшая задача, асабліва цяпер, калі беларускі народ здабыў дзяржаўную самастойнасць.

Вялікі французскі філосаф Рэнэ Дэкарт у вядомым афарызме з мыслення выводзіў само існаванне. Перафразавашы гэты афарызм, нам пра сябе можна было б сказаць: cogitamus ergo sumus — «Мыслім — значыць, існуем». Існуем, прынамсі, як самастойны, незалежны народ.

Мартыралог Беларусі: імёны і факты

БЫЛІ Ў ШЭРАГАХ ПАЎСТАНЦАЎ

СЯБРЫ РАДЫ

Жаўрыд Павел — камісар Найвышэйшае Рады Беларускай Народнай Рэспублікі ў Слуцкім павеце ў 1920 г., сябра Рады Слуцчыны БНР. Расстраляны ў Менскім ГПУ ў 1925 г.

Русак Васіль — старшыня з'езда Слуцчыны 14—15 лістапада 1920 г., на якім прынята пастанова аб пачатку паўстання, сябра Рады Слуцчыны.

Пракулевіч Уладзімір — віцэ-старшыня з'езда Слуцчыны, старшыня Рады Слуцчыны Беларускай Народнай Рэспублікі. Ад жніўня 1923 да кастрычніка 1925 г. — дзяржаўны пісар ва ўрадзе БНР, потым выехаў у Менск, загінуў у ГУЛАГу.

Лістапад Юрый (Юрка) — сябра Рады Слуцчыны БНР, адказны за кантроль і за даставу харчавання 1-й Слуцкай брыгадзе стральцоў БНР, потым двойчы арыштаваны ў БССР, быў у ссылцы, загінуў у ГУЛАГу.

Паўлюкевіч А. — лекар, сябра Рады Слуцчыны, начальнік вайскова-палявога шпіталю 1-й Слуцкай брыгады стральцоў БНР.

Асвяткімскі — сябра Рады Слуцчыны.

Мацэлі, паручнік — камандзір беларускай міліцыі ў Слуцку і Слуцкім павеце падчас паўстання, сябра Рады Слуцчыны.

Сасноўскі Юльян — сябра Рады Слуцчыны, скончыў жыццё самагубствам з-за здзекаў польскай адміністрацыі.

Радзюк — сябра Рады Слуцчыны.

Мяшочак — сябра Рады Слуцчыны.

Дубіна — сябра Рады Слуцчыны.

Бусел Сяргей — сябра Рады Слуцчыны.

Анцыповіч, капітан — сябра Рады Слуцчыны.

Біруковіч Іван (Янка) — сябра Рады Слуцчыны, старшыня вайсковага суда 1-й Слуцкай брыгады стральцоў БНР.

Кабычкін Аляксей — сябра Рады Слуцчыны.

Грынько Рыгор — сябра Рады Слуцчыны.

Бань Павел — сябра Рады Слуцчыны.

У склад Рады Слуцчыны ўваходзіла 17 абраных на з'ездзе Слуцчыны сяброў (15 лістапада 1920 г.).

ВАЙСКОУЦЫ

Анцыповіч, капітан — сябра Рады Слуцчыны, камандзір 1-й Слуцкай брыгады стральцоў БНР. Вызвалены ад пасады 3 снежня 1920 г. з-за здрады капітана Чайкі. Выданы польскімі ўладамі большавікам, расстраляны.

Сокал-Кутылоўскі Антон, штабс-капітан, камандзір 1-й Слуцкай брыгады стральцоў БНР (прызначаны Радай Слуцчыны 3 снежня 1920 г.), у 40—60-х гг. у ГУЛАГу.

Семянюк, капітан — камандзір 2-га Грозаўскага палка

1-й Слуцкай брыгады стральцоў БНР.

Якубецкі Андрэй, маёр, афіцэр брыгады.

Борык, капітан — начальнік штаба 1-й Слуцкай брыгады стральцоў БНР.

Мірановіч, паручнік — начальнік контрразведкі 1-й Слуцкай брыгады (да 3 снежня 1920 г.).

Гаўрыловіч, падпалкоўнік — камандзір 1-га батальёна 1-га Слуцкага палка 1-й Слуцкай брыгады стральцоў БНР (з 3 снежня 1920 г. — камандзір 1-га Слуцкага палка). Загінуў у ГУЛАГу.

Якушэнка, паручнік — начальнік контрразведкі 1-й Слуцкай брыгады (з 3 снежня 1920 г.). У 1939 г. высланы ў Сібір.

Лагіновіч Іосіф (Язэп), шэраговец. У Заходняй Беларусі — сябра партыі беларускіх эсэраў. У 1926—1936 гг. ўзначальваў КПЗБ (нацыянальны сакратар КПЗБ). Расстраляны ў БССР.

Арцішэўскі, паручнік — ад'ютант камандзіра 1-й Слуцкай брыгады стральцоў БНР.

Гнароўскі, капітан — намеснік камандзіра 2-га Грозаўскага палка 1-й Слуцкай брыгады стральцоў БНР.

Хвасеня, паручнік — афіцэр брыгады.

Капец, паручнік — афіцэр брыгады.

Янкоўскі, паручнік — афіцэр брыгады.

Кітовіч, паручнік — афіцэр брыгады.

Казека, паручнік — афіцэр брыгады.

Дудка, паручнік — афіцэр брыгады.

Рудзік, прапаршчык — афіцэр брыгады. Расстраляны НКВД у 1940 г.

Сергідзевіч, падпаручнік — афіцэр брыгады.

Данілюк Фёдар — паручнік, афіцэр брыгады, начальнік вайсковай афіцэрскай школы брыгады. У 1921 г. святар, потым святар Беларускай Аўтакефальнай Царквы ў Амерыцы. Памёр у 1960 г.

Клюка, капітан — афіцэр брыгады.

Бабарэка Пётр, прапаршчык — афіцэр брыгады.

Самусевіч, капітан — камандзір 1-га батальёна 2-га Грозаўскага палка. Выданы польскімі ўладамі большавікам, расстраляны.

Кернатыцкі, паручнік — камандзір кавалерыйскага аддзела 1-й Слуцкай брыгады. У 1939 г. высланы ў Сібір.

Мацэля, штабс-капітан — камандзір 2-га батальёна 2-га Грозаўскага палка 1-й Слуцкай брыгады.

Багушэвіч, паручнік — афіцэр брыгады, загінуў у ГУЛАГу.

Бранавіцкі, паручнік — афіцэр брыгады, забіты агентам НКВД у Заходняй Беларусі.

Дзмітраў, шэраговец — (1904 г. нар.), апошні Слуцкі паўстанец. Жыве ў Лондане.

Падрыхтаваў
А. ГРЫЦКЕВІЧ.

ВЫСТАВЫ

Дзеціям Чарнобыля

У адной з залаў выстаўкі-продажу. Фота Уладзіміра ШУБЫ.

Дабрачынная выстаўка-продаж пад назвай «Навагодні кругаворот» адкрыта ў Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры ў Траецкім прадмесці. Па ініцыятыве навукова-тэхнічнага цэнтру мастацтваў «Тэма», арганізатара выстаўкі, частка сродкаў, выручаных ад продажу вырабаў, будзе перададзена ў Беларускі дабрачынны фонд «Дзеціям Чарнобыля».

У экспазіцыі прадстаўлены работы з саломкі, косці, керамікі — ледзь не ўсе віды народнай творчасці Беларусі. Новы падыход да фларыстыкі дэманструе Наталля Гарабурда. Вытанчана і насьцю вылучаюцца карункі Ірыны Вавілавай, вырабы з саломкі Алены Нелівайка. З мяккім гумарам выкананы лялькі розных эпох Уладзіміра і Ліліі Серабраннікавых.

БЕЛІНФАРМ.

ПЛЕНУМЫ

Барацьба за выжыванне?

Праблемам Саюза музычных дзеячаў Беларусі ў сучасных умовах быў прысвечаны даклад старшыні яго праўлення М. Дрынеўскага, які праслававаў ды абмеркаваў удзельнікі чарговага пленума СМД. Адзначыўшы плён дзейнасці маладога саюза (у тым ліку і правядзенне гістарычнага і фестывалю «Адраджэнне беларускай капэлы»), прамоўца канстатаваў, што ў сённяшніх такіх зварных рынковых умовах творчая суполка беларускіх музыкантаў вымушана змагацца за выжыванне, прытым не адчуваючы ў гэтай барацьбе ніякай падтрымкі, нават спачування з боку тых, каму накіравана дбаць не толь-

кі пра захаванне нашай культурнай спадчыны, але і нашай культурнай будучыні. Улічваючы не проста карысць — неабходнасць існавання Саюза музычных дзеячаў у хаўрусе грамадскіх творчых арганізацый суверэннай Беларусі, пленум вырашыў звярнуць увагу грамадскасці ды афіцыйных структур рэспублікі на катастрофічнае становішча СМД, па чыйсёй злы волі ці непаразуменнасці пазбаўленага (адзінага з усіх творчых саюзаў і фондаў) дзяржаўнай датацыі. Заарот удзельнікі пленума друкуецца ў гэтым нумары «ЛіМа».

Н. К.

ДРУК

Газета не для ўсіх...

Па чым мы можам дагнацца, а то і перагнаць высокаразвітыя краіны свету, дык па колькасці назваў перыядычных выданняў на душу насельніцтва. Не паспелі разам з газетай «К широким опозициям» пайсці шырокім крокам у апазіцыю, як у іюльскім з'явілася лшчэ адна — «Нацыянальная эканамічная газета». Праўда, рэдакцыя загадала агаворваецца, што гэта «газета не для ўсіх». І тут жа ў невялікім праграмым уступе «А для кого?» расказвае пра мэты і задачы выдання. Тыя, хто чанка «легкого читав», дешевых сенсацый і скандалов», на старонках «НЭГ» іх не сустрэне, «за-

то на ее страницах вы найдете все важнейшие документы, которые регулируют экономические отношения в Беларуси и Беларуси с другими странами, компетентный комментарий этих документов официальными лицами» и г. д. Мяркуюцца, што «Нацыянальная эканамічная газета» будзе штотыднёвікам, аб'ём ад 8 да 16 «лімаўскіх» палос, выдавацца на беларускай і рускай мовах. Першы ж нумар выйшаў рускамоўным, што рэдакцыя вытлумачвае «тэхнічэскімі прычынамі». Ці ж знікнуць тэхнічныя прычыны ў будучым?

Голас Залатавуста з Турава

Гэты прыгожа фармілены, нішаннага фармату томік ужо прынёс нямала радасных хвілін усім, хто не проста ведае цану каштоўным выданням, а і цікавіцца гісторыяй беларускага прыгожага пісьменства. Знакаміты даследчык з Масівы Юры Лабінцаў у зборніку «Напой россою благодати...», які пабачыў свет у выдавецтве «Мастацкая літаратура», падрабязна раз-

глядае асаблівасці малітоўнай паэзіі Кірылы Тураўскага. Выданне адметнае і тым, што падарожца ў арыгінале тэксты найбольш значных твораў выдання асветніка, якога прызвалі Залатавустам з Турава. Раней у той жа «Мастацкай літаратуры» выйшаў аналагічнага фармату томік, у якім Ю. Лабінцаў разважаў пра творчасць першадрукара Францішка Скарыны.

Калі ўзнікае сумненне...

Не толькі школьнікам прыйдзецца даспадобы «Слоўнік нацыі ў беларускай мове» М. Бірылы (а ім ён у першую чаргу адрасуецца), выпушчаны выдавецтвам «Народная

асвета». Знакаміты мовазнаўца, які, на жаль, нядаўна памёр, сабраў каля 5 500 найбольш распаўсюджаных слоў, адносна нацыі ў яхні ўзнікаюць часам сумненні.

Адразу — дзве!

І раней французскія аўтары былі ў пашане ў нашых выдавецтвах. Але каб адразу дзве кнігі выйшлі! Такого, здаецца, не было. Тым не менш, факт застаецца фактам, і зрабіла гэта выдавецтва «Мастацкая літаратура».

Першая кніга — зборнік «Французская навела XX стагоддзя» (унладанне, прадмова, весткі пра аўтараў Л. Казыры) аб'яднаў творы Л. Арагона, Э. Базэна, А. Барбюса, П. Гамара, М. Друона, А. Ма-

руа і іншых знакамітых пісьменнікаў, перакладзеныя З. Коласам, А. Марозам, А. Асташанкам, Л. Казырам... Другая — кніга Ж. Сімянона «Пад страхам смерці» (унладанне і прадмова Л. Казыры) па-

«Часопіс», № 12

Прышоў апошні ў гэтым годзе нумар беластоцкага «Часопіса». У ім Юры Хмялеўскі аналізуе сітуацыю ў радыёэфіры Польшчы і, у прыватнасці, на Беластоцчине (там існуюць планы стварэння нацыянальнай беларускай ды праваслаўнай радыёстанцыі).

Аднак ажыццяўленне гэтай мары стрымліваецца бракам адпаведных сродкаў. Тама беларускамоўнага эфіру прадоўжана ў артыкуле «Радыё «Беластон» і беларусы», у карыкатуры Лёніка Тарасвіча. «Жывем у цікавы час», — канстатуе ў аднайменным інтэрв'ю Вячаславу Харужоўму галоўны рэдактар «Нівы» Яўген Мірановіч. Ён дае глыбокі сістэмны разгляд палітычнага й нацыянальна-культурнага жыцця беларусаў Беластоцчыны ў мінулым і сучаснасці.

«Часопіс» змяшчае гістарычныя матэрыялы пад традыцыйнымі рубрыкамі знойдзена ў архіве» і «Выпраўленне гісторыі». Пра адзін з момантаў тэроу супраць беларусаў у паваннай

поўніла серыю «Бібліятэка замежнай прозы». А. Асташанак пераклаў раман «Порт у тумане», аповесці «Чалавек на лаўцы», «Пад страхам смерці», «Дзяўчына і бясхвостыя парсючкі» і лекцыю «Раманіст».

Польшчы апавядае Ян Максіміук (пераклад з «Нівы»).

На падставе матэрыялаў шэрагу эміграцыйных выданняў Антон Мірановіч піша пра беларускія цэрквы ў замежжы. Побач ідзе гаворка пра рэлігійныя абшчыны Беларусі. Як заўсёды, у часопісе чытаем пра «Нашы прыходы», «Нараджэнне святла» і «Нараджаецца праваслаўны чалавек».

Паралелі ў жыцці беларусаў і нарвежцаў праводзіць Алех Дзярновіч. «Часопіс» задаецца пытаннем «Хто нас пачуе?» з нагоды пратэстаў беларускай грамадскасці перад пасольствам РБ у Варшаве. Дарота Кузьміч завяршае свой матэрыял з мінулага нумара — «Найгоршае — старасць, самотнасць і зіма...» Пісьменнік Сакрат Яновіч працягвае свае ўспаміны «Даліна, поўная лёсу», «Наша хроніка» падае навіны з Польшчы (найперш з Беластоцкага краю), Беларусі і іншых краін.

Юрась СЦЯПАНАУ.

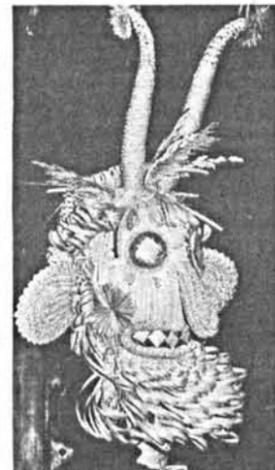
СПАДЧЫНА

«Ой, калядачкі...»

Сярод шматлікіх экспанатаў Музея беларускага народнага мастацтва ў Раўбічах — калядныя маскі, зробленыя з саломы майстрыхай Таісай Агафоненка.

...У ноч пад каляды выпраўлялася моладзь калядаваць — з песнямі, жартамі і, вядома, з пераапаранутымі. Суправаджалі калядоўшчыкаў каза — сімвал дастатку, бусел — сімвал кахання і шчасця, і чорт, якому адводзілася роля свавольніка і насмешніка над няўмелымі гаспадарамі. Ох, і даставалася такім ад чорта! А таму стараліся забарыць калядоўшчыкаў і моцным напіткам, і ўсялякай смачнай стравой, прыгатаванай да святчнага стала...

І як было б цудоўна, калі б традыцыі калядавання адродзіліся паўсюдна. Каб не толькі ў музеі можна было б сустрэцца

з каляднымі персанажамі. Яўген КАЗЮЛЯ, БЕЛІНФАРМ.

ЛІТКУР'ЕР

У Сачкаўцы, на Шклоўшчыне

У вёсцы Сачкаўка Шклоўскага раёна Яўген Крупенька нарадзіўся, там закончыў сярэднюю школу. Часта наведваўся да землякоў, калі шляхі дарогі прывялі ў Мінск. Памятаюць і яго на Шклоўшчыне. Пацвярдзенне таму і адкрыццё мемарыяльнай дошкі на

доме, у якім нарадзіўся Я. Крупенька. Слова пра земляка сказалі старшыня Шклоўскага райвыканкома А. Думар, рэдактар шклоўскай раённай газеты Л. Анціпенка, паэт Р. Яўсееў і іншыя. У мясцовай школе прайшоў літаратурны вечар.

Школьнікам — пра Адраджэнне

Паэт, старшыня Віцебскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі Алех Салтук любіць бываць ва Ушацкім раёне — у вёсцы Якаўні Глыбачанскага сельсавета жыве яго бацька. У райгазете Алех Уладзіміравіч раней працаваў — застаўся сябра, знаёмля. На гэты ж раз па запрашэнні педагогаў, раённай

рады Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны А. Салтук наведаў Ушацкую сярэднюю школу. Гаворка ішла аб паэзіі, аб перспектывах развіцця роднай мовы, дзейшага нацыянальнага Адраджэння. І, канечне ж, гучалі вершы. Г. ВАРАТЫНСКАЯ, старшыня Ушацкай раённай рады ТБМ.

Алех САЛТУК выступае перад вучнімі.

ВІНШУЕМ!

Тэлеграма юбілярыцы

У сувязі з юбілеем Алены Васілевіч атрымала тэлеграму ад Камісіі Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь па адукацыі, культуры і захаванні гістарычнай спадчыны. У ёй гаворыцца: «Сардэчна віншваем Вас з Вашым прыгожым высокім юбілеем. Радасна ўсведамляем, якая адметная Ваша прысутнасць у беларускай літаратуры, у духоўным жыцці нашага народа. Дзесяткі Вашых

яркіх, таленавітых кніг — гэта важкі ўклад не толькі ў нацыянальную мастацкую скарбніцу, але і ў нацыянальную педагогіку. На іх добрых, светлых, мудрых асновах выхоўваецца ўжо не адно пакаленне грамадзян нашай краіны. З пачуццём шчырай удзячнасці і глыбокай павагі зычым Вам добрага здароўя, шчасця і новых багатых плёнаў у творчай працы дзеля славы Бацькаўшчыны».

Лаўрэаты «Малодосці»

Рэдакцыя часопіса «Малодосці» разгледзела публікацыі 1992 года і прысудзіла прэміі за лепшыя творы. Лаўрэатамі «Малодосці» сталі І. Снарскі (верш № 6), Б. Пятровіч (кніга апавяданняў «Ловы» «Бібліятэка

часопіса «Малодосці»). М. Чарняўскі (публікацыя «Гісторыя Беларусі ў ілюстрацыях», № 1 — 12), Я. Конев (артыкул «Зірніце: мы прыйшлі», № 12), А. Назаранка (мастацкае афармленне шэрагу нумароў).

Руплівец з Ліды

Удзельнікі чарговага пленума Саюза музычных дзеячаў Беларусі ўрачыста папіншавалі з 60-годдзем свайго калегу, дырэктара Лідскага музычнага вучылішча Мар'яна Баяровіча. Музыканты ведаюць, якая творчая абстаноўка сфарміравалася ў вучылішчы за гады кіравання М. Баяровіча. Выхаванцы Лідскага музычнага часцямом вылучаюцца на рэспубліканскіх выканаўчых конкурсах, ступаюць у вышэйшыя навукальныя ўстановы. Намаганнямі дырэктара многае робіцца для ўмацавання матэрыяльнай базы вучылішча, стабілізацыі педагагічнага калектыву. І — дзеля беларусізацыі як навукальнага працэсу, так і пазакласнага жыцця. Антыўны руплівец Лідскай гарадской рады ТБМ імя Ф. Скары-

ны, М. Баяровіч многа робіць для таго, каб роднае слова прысутнічала ў вучылішчы не толькі фармальна, у т. зв. нагляднай агітацыі, а і ў жытцёвых чалавечых стасунках: тут адзначаюцца Каляды і Гуанне вясны, Купалле і Дзень незалежнасці Беларусі. Мае руплівец з Ліды і нямала афіцыйных узнагарод, грамад, але галоўнае не гэта: на працягу многіх гадоў збіраў ён музычную спадчыну роднага краю, і зборнік са 150 народнымі песнямі Гарадзеншчыны, складзены М. Баяровічам, знаходзіцца зараз у абласным навуковым — метадычным цэнтры народнай творчасці. Есць у яго і свае метадычныя распрацоўкі. І арыгінальная музыка — як, напрыклад, «Фантазія на беларускую тэму» для баяна...

МІЛАСЭРНАСЦЬ

Пад знакам дабрачыннасці

Спектакль «Чарадзейная гісторыя пра цара джынаў, удачлівага Аладзіна і прымыцсу Будур», што нядаўна прайшоў у Тэатры юнага глядача, быў незвычайны: на яго запрасалі дзетак-інвалідаў. Што ж, у наш трывожны час, калі столькі няпэўнасці, і гэтая, няхай і не такая вялікая, дабрачынная акцыя радуе.

Спектакль «Чарадзейная гісторыя пра цара джынаў, удачлівага Аладзіна і прымыцсу Будур», што нядаўна прайшоў у Тэатры юнага глядача, быў незвычайны: на яго запрасалі дзетак-інвалідаў. Што ж, у наш трывожны час, калі столькі няпэўнасці, і гэтая, няхай і не такая вялікая, дабрачынная акцыя радуе.

НЕ ДА КУЛЬТУРЫ

Грошы — на вецер

Невясёлыя думкі адольваюць Г. Макеева ў пустой халоднай зале Дома культуры. Фота аўтара.

Больш за два мільёны абшоўся дзяржаўе рамонт Дома культуры ў Горках. Але, як лічыць загадчык аддзела культуры мясцовага райвыканкома Г. Макееў, задумаў ён яго на сваю галаву. Не прайшло і года, а ў будынку ўжо адвальваецца тынкоўка, іржавее дарагое абсталяванне. Прычынай усламу — холад. Пасля капітальна-

га рамонту сістэма ацяплення ў Доме культуры не працуе. Калі здаваўся аб'ект, кіраўніцтва створанага пры гарвыканкаме аб'яднання цеплаэнергетыкі абцякала выправіць непалады. Але, на жаль, з сакавіка 1991 года рукі да культуры так і не дайшлі.

Аляксандр ТАЛОЧКА, БЕЛІНФАРМ.

РЭПЛІКА

Не без хібаў...

Упершыню Беларусіе картограф — геадэзічнае прадпрыемства выпусціла тапаграфічную карту Рэспублікі Беларусь, якая ўключае даволі падрабязныя дадзеныя радыяцыйнага забруджвання шэрагу нашых тэрыторый. Але ў гэтай доб-

рай карце не абыходзіліся без хібаў: тапонімы ўсіх сумежных дзяржаў пададзены на рускай мове. Можна, складальнікі мяркуюць, што беларускія «не дарасла» лшчэ да «цывілізаваных» моў?

У ГЭТА публікацыя ўвазе чытача ўпершыню прапануе тэкст ліста трох членаў літаратурнага аб'яднання «Маладняк» (М. Зарэцкі, А. Ажгірай, А. Алесандравіч), які яны накіравалі 12 кастрычніка 1925 г. у бюро ЦК КП(б)Б. Аўтары ліста звяртаюцца да вышэйшага партыйнага органа са сваімі меркаваннямі і прапановамі з нагоды даклада сакратара ЦК КП(б)Б А. Крыніцкага на сходзе Мінскага гарадскога партыйнага асаблівага ўнутрыпартыйнага становішча ў Кампартыі Беларусі, дакладчык прыцягваў увагу не толькі мінскіх актывістаў, а і ўсёй рэспубліканскай арганізацыі да небяспечна дробна-буржуазных уплываў, якая, па яго думцы, павялічылася ў апошні час у абставінах «разгорнутага напэ» і выкліканай ім «вялікай актывісцкай сялянства, т. значыць: дробнабуржуазнай інтэлігенцыі». «Ціск іх на партыю далей, — гаварыў дакладчык, — будзе ўзрастаць, калі не станем відучымі, будзем бачыць ворага, не пусцім яго ўплыву ў нашы рады».

ПОШУКІ, ЗНАХОДКІ

«...ПАЖАДАНА НАДРУКАВАЦЬ ДАДАТКОВЫЯ ТЛУМАЧЭННІ»

А. Крыніцкага асабліва непакоеў «уплыў дробнабуржуазнай інтэлігенцыі», гэты ўплыў, лічыў дакладчык, «ва ўмовах Беларусі трэба прызнаць найбольш небяспечным»: «Пераважна частка інтэлігенцыі, з якою мы цяпер працуем, вышла з сялянства, з месцінскіх працоўных слаёў, горада і прыгарада, у меншай меры з буржуазных слаёў. Частка гэтай інтэлігенцыі цвёрда стала на пазіцыю рабочага класа — яны ў Камуністычнай партыі ці ў камсамоле. Частка на паўдарозе — яшчэ не парвала канчаткова з дробнабуржуазным асяроддзем, але хоча ісці з намі, усё больш набліжаецца да нас. Нарэшце, трэцяя частка «лаляная» працуе ў Савецкай улада, але мяккія, якая аддзяляе яе ад дыктатуры пралетарыята, яна не перайшла, бо не пераадолела сваёй дробнабуржуазнай прыроды». Менавіта трэцяя частка інтэлігенцыі, сцэнтрэванай у Інбелкульту, Наркамсветы, савецкім апарце, асабліва цэнтральным, школах, перш за ўсё вышэйшай, аўтар і ўдзяліў галоўную ўвагу ў сваім дакладзе, з яе ўплывам звязан многія небяспечны для партыі».

Першае праяўленне ўплыву дробнабуржуазнай інтэлігенцыі сакратар ЦК убачыў у «культурніцкім» ухале ў нацыянальнай палітыцы — калі гавораць аб мове, беларусізацыі апарату, забываючы «задачы ўздыму эканомікі адсталага краю». Другое — «калі беспартыйны апарат, надта поўны кваліфікаванай інтэлігенцыяй, вырываецца ў нас з рук, цісне на тых кіраўнікоў, якіх партыя паставіла кіраваць». Парушэнні ва ўнутрыпартыйных адносінах, рознага роду «дыпламатычнае» пры вырашэнні спрэчак і пераадоленні рознагалоссяў, правыя «правадырства», нават абыяцельшчына, — усё гэта, па Крыніцкаму, ідзе ад шнодных уплываў дробнабуржуазнай інтэлігенцыі. «Калі мы будзем губляць кіраўніцтва над гэтай часткай інтэлігенцыі, — перасцерагаў ён, — дык у некаторых частках нашай арганізацыі будзем падарвацца нацыяналі-дэмакратычнаму пераарыентаванню».

У сувязі з усім гэтым, а таксама шэрагам іншых палажэнняў даклада ў аўтараў ліста ў ЦК КП(б)Б узніклі пытанні, дадатковага растлумачэння якіх яны і чакалі ад яго бюро.

У БЮРО ЦК КП(б) БЕЛАРУСІ

Дарагія таварышы!
У звязку з прамоваю тав. Крыніцкага, надрукаванай у газеце «Звязда», а затым і асобным выданнем («А. Крыніцкі. Особенности внутри-партийного положения КП(б)Б. 18 сентября 1925 г. Издание газеты «Звезда»), у нас паўстала некалькі пытанняў. Запытанні гэтыя грунтуюцца, — па нашым шчырым перакананні, — на недакладнасцях, якія дапушчаны тав. Крыніцкім у гэтай прамове.

Спасылаліся на словы тав. Гессена², які на фракцыі ЦБ Маладняка прапанаваў нам (у звязку з артыкулам «Можам пагаманіць») аб усіх спрэчных пытаннях пісаць у ЦК партыі, мы просім разгледзець наш ліст.

З прычыны таго, што даклад тав. Крыніцкага распаўсюджаны па Беларусі ў тысячых экзэмпляраў, вельмі пажадана надрукаванне ў нашай прэсе дадатковых тлумачэнняў.

1. На стар. 6 брашуры, на якую мы будзем увесць час спасылкацца, тав. Крыніцкі падзяляе ўсю інтэлігенцыю на тры катэгорыі.

Трэцяя катэгорыя — «Наконец, третья часть» «лояльна» работает с советской властью, но грани, отделяющей ее от диктатуры пролетариата, она не перешла, ибо не переработала своей мелкобуржуазной природы» — па заяве тав. Крыніцкага, падкрэсленай і надрукаванай чорным шрыфтам, з'яўляецца той самай, аб якой ён галоўным чынам і гаворыць у далейшым.

Сказанае падмацоўваецца прыкладамі: «гэтая беларуская дробнабуржуазная інтэлігенцыя працуе цяперка над

развіццём беларускае культуры. Найбольш ясна відаць гэта ў НКАсветы і ў Інбелкультуце...»

Кажучы пра гэта, тав. Крыніцкі спускаў з вока тое, што ў НКАсветы, у яго апарце ёсць шмат камуністаў і камсамольцаў беларусаў па нацыянальнасці, а таксама тое, што Маладняк, арганізацыя маладых пэстаў і пісьменнікаў беларусаў, на 50—60% камсамольцы і партыйцы, уваходзіць у поўным складзе ў Інбелкульт як секцыя.

Тав. з НКАсветы могуць сказаць за сябе самі, а мы, як члены Маладняка і Інбелкульту, павінны звярнуць Вашу ўвагу на тое, што гэта не растлумачанае сцвярданне нясе ў сабе тормаз для далейшай працы Маладняка, а выходзячы за яго рамкі, і для працоўнай інтэлігенцыі наогул.

Прыклад. Тав. Валынскі, член ЦК КП(б)Б, загадчык аддзела друку, рэдактар «Звязды», член літкамсіі ЦК КП(б)Б, выступіў на пасяджэнні літкамсіі ЦК і заявіў, што Маладняк — аб'яднанне дробнабуржуазнае і кулацка-шавінісцкае. Праўда, на фракцыі ЦБ Маладняка мы прасілі тав. Гессена загадаць тав. Валынскаму зрабіць на чарговым сходзе літкамсіі даклад на гэту тэму і тав. Гессен абяцаў зрабіць гэта.

Але справа не ў гэтым. На камісіі былі прысутнымі беспартыйныя і маладыя камсамольцы. На другі дзень амаль не ўвесь Менск з іх слоў ведаў, што ў ЦК Партыі маладнякоўцаў вінавацаць у «дробнабуржуазнасці і кулацка-шавінісцкасці».

Які вывад для абываталёў, з аднаго боку, і рэшты беларускай інтэлігенцыі, з другога боку?

А вывад такі. Калі маладнякоўцы дробнабуржуазія, тыя маладнякоўцы, якія з'яўляюцца рэвалюцыйным аб'яднаннем рабоча-сялянскіх пэстаў і пісьменнікаў, то рэшта інтэлігенцыі, мабыць, буржуазія буйная, «контррэвалюцыя» самая сапраўдная.

Мы лічым гэта першай памылкай. 2. 30 снежня 1923 г. прынята дэкларацыя аб утварэнні Саюза ССР. Роўна праз паўгода зацверданы тэкст Канстытуцыі Саюза ССР. Успамінаем гэта для таго, каб сказаць, што тэкст Саюзнай канстытуцыі пэўна не адзін раз уважна разглядаўся ў адпаведных органах. Калі так, дык, значыцца, ён добра прадуманы.

У тэксце Саюзнай Канстытуцыі ёсць артыкулы, у іх гаворыцца, што Саюз ССР утвараецца УСРР, БССР, РСФСР і ЗСФСР. Гэтыя чатыры рэспублікі як раўнапраўныя дзяржавы ўтварылі Саюз. Там жа ёсць цэлы раздзел «Аб суверэннасці Саюзных Рэспублік».

Такім парадкам да Саюза ССР і для ўсяго свету і апублікавана.

Тав. Крыніцкі на стар. 8 тлумачыць, што БССР з'яўляецца не самастойнай дзяржавай, як РСФСР, а самастойнай дзяржавай у косках (в кавычках).

Раней чым пісаць аб гэтым, варта паставіць пытанне аб скасаванні адпаведных артыкулаў і раздзелаў у Саюзнай Канстытуцыі.

Мы лічым гэта другой памылкай. 3. Ужо на стар. 22 тав. Крыніцкі кажа, што ў нас ёсць «культурніцкі ўклон», што занадта многа гаворыцца аб мове і беларусізацыі апарату і занадта мала аб эканамічным адрэджэнні Краіны.

Можна адкрыта сказаць, што аб мове і беларусізацыі гаворыцца многа затым, што зроблена вельмі мала.

Беларуская культура развіваецца самапасам, гэта значыць, «на подножном корму». Каб не быць галаслоўнымі, прыводзім факты з розных галін.

а) Літаратура. Дзяржаўнае Выдавецтва Беларусі ў агульнай прадукцыі (100%) на літаратуру дае 17% сваёй прадукцыі (тут жа і падручнікі), на газеты 20%. Рэшта — этыкеткі на дрожджы, на піва, ведамасці і г. д.

Наколькі нам вядома, на мастацкую літаратуру на 1925/26 операцыйных год было вылучана 150 друкаваных аркушаў, цяпер зменшаны да 130 друкаваных аркушаў. Гэта значыць — 130 нумароў у 4 старонкі. А калі перавесці на кнігі — 10—15 шчупленькіх кніжачак у год.

Ганарар за іх. Ганарар за творы даець-

ца такі, які ні ў якім разе не дазволіць існаваць літаратуры без пабочнай працы. Дапамога арганізацыі. Калі Варонскі піша, што адной расейскай літараткай групе далі субсідыю ў 40.000, ён называе яе, субсідыю, жабрацкай («нищенской»).

Толькі ў 1925 годзе, дзякуючы падтрыманню члена ЦК КП(б)Б тав. Адамовіча, мы атрымалі 3.000 да новага бюджэтнага года і 9.000 на новы бюджэтны г.

б) Беларусізацыя. Мы мелі выпадак паказаць т. Адамовічу афішы і лозунгі, выдрукаваныя ў Віцебску са страшэннымі і недарэчнымі памылкамі ў адносінах да мовы. Гэтка выданы можна назваць дыскрэдытацыйнай мовы і самой беларусізацыі. Бібліятэкі — навуковыя і вучэбныя ўстановы, якія падлягаюць беларусізацыі, не папаўняюцца нармальна беларускай літаратурай.

Прыклад — бібліятэка Горацкай С. Г. Акадэміі, якая павінна абслугоўваць не менш чым 1.500 чытачоў, мае ў сваім складзе штук 50—60 кніжак на беларускай мове. Невядома, ці будзе закуплена літаратура і ў гэтым годзе, бо на гэта патрабуецца не менш 250 руб. на месяц.

Таксама стаіць справа і ў іншых установах. А якая будзе беларусізацыя, калі чалавек не пачытае мастацкай літаратуры?

в) Пераклады. Ува ўсіх Саюзных рэспубліках друкуюцца пераклады з чужаземных моў, што дазваляе азнамяляць краіну з дасягненнямі сусветнай культуры.

У «Савецкай Беларусі» ад 11 кастрычніка г. г. прыведзены спіс перакладаў, зробленых з грэцкай і англійскай мовы на беларускую. Ён можа быць значна пашыраным. Але наша выдавецтва не мае магчымасці выдрукаваць і гэта, бо няма ў плане адпаведнага ліку «аркушаў».

г) Навука. Падрыхтаваныя да друку матэрыялы па беларускай навуцы не друкуюцца. Не друкуюцца таму, што іх мала будучь купляць. Вядома, каб выдавецтва пачало друкаваць «сышчыкаў», «Нат Пінкертон» на беларускай мове, іх куплялі б нарасхват, але гэта не было б будаваннем беларускай культуры. Мы не прыводзім спісу гэтых твораў, можа даць яго на першым Вашым загадзе.

Падзедзеныя факты сведчаць, што ў галіне сапраўднай беларусізацыі і сапраўднага будавання беларускай культуры зроблена малавата. Мы не скардзімся на гэта, мы разумеем становішча нашае дзяржавы, але гэта не з'яўляецца падставай заяўляць, што ў нас занадта многа гавораць на гэты тэмы. Чаму? Бо калі не гаварыць аб гэтым, то зусім нічога не будзе рабіцца.

У гэтым мы бачым трэцюю памылку.

4. Тав. Крыніцкі лагічна разважае. Скажушы аб тым што намі зазначаным, ён кажа на старонцы 27 літаральна вось што:

«также, например, в вопросе о русской школе — разве тут мало «мазни»? Решили проводить белоруссизацию — проводим ее. Правильно, нужно проводить. Но нельзя же рвать, родители которых никогда не говорили по-белорусски, напр., старообрядцев, тоже белоруссизировать. Такие ошибки в отношении к нашим национальным меньшинствам срывают национальную политику партии и ее основную линию».

Мы не ведаем дакладна, колькі ў гэты час на Віцебшчыне жыве старавераў (бо яны ў кампактнай масе і былі ў нас на Віцебшчыне і на Гомельшчыне). Калі раней, у межах старой Віцебшчыны, там было старавераў сто тысяч, дык частка іх адышла да Латвіі, частка да РСФСР (у Пскоўскую г.). Гэтакім чынам, на Віцебшчыне і ў межах БССР наогул старавераў ёсць тысяч 35—40. Але мы ведаем дакладна, што ў РСФСР жыве больш аднаго мільёна беларусаў. У Прыморскай краіне, напр., у Сібіры, беларусы складаюць 30% усяго жыхарства Краіны. Захавалі мову, і звычай, быт, нават назвы вёсак: Магілёўка, Сінда, Роскаш і г. д. Мы не звярталі ўвагу на тое, што гэты мільён беларусаў вучыць сваіх дзяцей у расейскіх школах. Дарэ-

чы кажучы, варта было б запытацца, што адказалі губернскаму аддзелу асветы Прыморскай Краіны (Хабараўск), які звяртаўся да НКА РСФСР у пачатку 1923 г. з просьбай аб прысылцы літаратуры на беларускай мове і г. д.

Але справа не ў гэтым. Замест сказа-нага, а затым надрукаванага «напры-мер — старообрядцев», можна паставіць «вообще великоруссов», «евреев», «поляков» і г. д. і г. д.

Што ж будзе? А будзе тое, што на падставе гэтага скажучь: Беларусізацыя — вообща не нужна. Разве можно обучать детей не белорусов белорусско-му языку?

Наколькі нам вядома, Камуністычная партыя Беларусі і адпаведныя савецкія інстанцыі не аднойчы выносілі пастановы аб беларусізацыі. Гэта значыць, што ўсе нацыянальнасці, якія вывучаюць свае родныя мовы, павінны ведаць і мову большасці жыхарства БССР — беларускую.

Нам здаецца, што тав. Крыніцкі несва-дома гэтак запырачыць і ў сілу далейшага тэкста, бачыць у гэтым «срыв основ-ной линии партии».

Мы бачым у гэтым чацвёртую памыл-ку.

5. Тав. Крыніцкі вельмі часта ўжывае ў сваіх артыкулах цытату з прамовы тав. Сталіна аб форме і змесце нацыяналь-най культуры. Ёсць яна і тут — на стар. 26. Успомнім яе і мы:

«Праль-гурская па зместу, нацыяналь-ная па форме — вось якая тая агульна людская культура, да якой ідзе сацыялізм».

Мы ведаем вельмі аб многа чым прыгожым, што нясе нам канчатковая пера-мога пралетарыята на ўсім свеце і да-сягнення сацыялізму. Нагледзячы на сваю маладосць, мы многа папрацавалі для гэтага і ў часе грамадзянскай вайны і цяпер. Мы і жыццё сваё ахвяруем на гэта. Безумоўна, далучаемся да думкі тав. Сталіна, аднаго з самых аўтарытэт-ных правадыроў Камуністычнай партыі.

Але, на наш погляд, думкі тав. Сталі-на трэба тлумачыць лепш. Тав. Сталін кажа: «Вось якая тая агульна людская культура, да якой ідзе сацыялізм». А са слоў тав. Крыніцкага, сказаных і тут, і ў папярэдніх артыкулах, прыходзіцца раз-зумець: «вось тая культура, якая павін-на быць і ў нас на Беларусі ў гэты час». Вывад трэба зрабіць такі — усё тое, што пад гэту мерку ў гэты час не пады-ходзіць, павінна разглядацца як уклон, вывх і г. д.

Пачнём жа разбірацца.

Перш-наперш — прыклады. Не дума-ем, каб у Цэнтральным органе партыі, у «Правде», сядзелі «расейскія патрыёт-ы». Аб гэтым не можна і падумаць. Возьмем жа цяпер і глянем на творы тых пэстаў, якія змешчаны ў апошнім нумары часопіса «Прожектор» (№ 18) 64, ад 30/IX-25, дадатак да «Правды». Ёсць там і Ясенін і М. Ціханаў.

Ясенін напісаў «Страну Советскую», але Ясенін напісаў і «Москву кабацкую». У Ясеніна ёсць радкі і савецкія, але ў Ясеніна, як ні ў кога больш, з пункту погляду аб'ектыўнага, расейскага нацыяналізму. Напр.:

Я буду воспевать всем существом в поэте Шестую часть земли, Названьем кратким Русь...

Вось і ў «Прожекторе» Ясенін піша верш пра Персію, «Персидский мотив», а пачынае яго так:

Отчего луна так светит тускло, На сады и стены Харасана. Словно я хожу равниной русской Под шуршащим пологом тумана...

Абываталь скажа: «і ў Персіі рускія раўніны». А вось «Прожектор» друкуе. Ціханаў напісаў шмат рэвалюцыйных вершаў — «Самі», «Балада пра сіні па-кет» і г. д. і г. д. Але ў Ціханава ёсць та-кі верш (зборнік «Брага», 1922 г., ст. 67):

Разве жить без русского простора Небу с позолоченной резьбой? Надо мной, как над студеным бором, Птичий трепет — облаков прибой...

Абываталь скажа — «які расейскі вя-лікадзяржаўны шавінізм! Аж на неба ле-зе!»

А «Правда» не лічыць Ціханава шавіні-стам і друкуе яго другія вершы ў сваім часопісе «Прожектор».

У чым жа справа?

А справа вось у чым.

Як для таго, каб прыйсці да сацыяліз-му, трэба прыйсці праз вядомыя этапы, таксама і для таго, каб прыйсці да той агульналюдскай культуры, аб якой кажа тав. Сталін, трэба прыйсці праз вядо-мыя этапы.

Аляксандр Міронаў

15 снежня пасля працяглай хваробы памёр вядомы пісьменнік, заслужаны работнік культуры Рэспублікі Беларусь Аляксандр Міронаў.

Нарадзіўся Аляксандр Яўгенавіч Міронаў 23 лістапада 1910 года ў горадзе Орша ў сям'і чыгуначнага служачага. Скончыў агульнаадукацыйныя курсы ў Мінску. Працоўны шлях пачаў рабочым. Быў рэдактарам газеты «Звязда». У 1930 годзе выехаў з Мінска ў Архангельск. Працаваў журналістам. Пляваў на суднах гандлёвага флоту матросам. Удзельнічаў у гістарычнай чалюсінскай эпапеі 1933—1934 гадоў. У час Вялікай Айчыннай вайны служыў на Паўночным Флоте. Прымаў удзел у баях Антыўна супрацоўнічаў у флотаім друку. Пасля вяртання ў Беларусь працаваў уласным карэспандэнтам газеты «Звязда», адназначным сакратаром рэдакцыі альманаха «Советская Отчизна», начальнікам сцэнарнага аддзела кінастудыі «Беларусьфільм».

Сваю літаратурную дзейнасць Аляксандр Міронаў пачаў у трыцятых гадах. Першыя яго кнігі прозы выйшлі ў Архангельску. Шматгадовая плённая творчая праца прынесла аўтару шырокую вядомасць. Убачылі свет дзесяткі яго кнігі: «Морские будни», «Поход «Челюскина», «Чукотские новеллы», «Большое сердце», «Мужество», «Крестов во льдах», «Остров розовых скал», «Конец легенды», «Флаг корабля», «По морям, по океанам», «Корабли выходят в океан», «Только море вокруг», «Ледовая Одиссея», «Коса на камень», «Через тысячу смертей», «Не поле перейти» і іншыя. У гэтыя яго кнігі, авяняны халялюючай марской раман-

тынай, прасякнутыя палымнай любоўю да Радзімы, увайшлі шматлікія нарысы і апавяданні, апавесці і раманы — шчырыя і па-мастачу праўдзівыя творы, прысвечаныя людзям працы, героям вайны, маракам, — іх нялёгкаму, поўнаму выпрабаванню, мужнаму жыццю.

Шмат зроблена пісьменнікам для дзяцей. Без перабольшвання можна сцвярджаць: на кнігах пісьменніка выхоўваліся не адно пакаленне. Аляксандр Міронаў адрасваў юным чытачам апавесць «Далеко на севере», зборнікі апавяданняў «В стране голубых просторов», «Честное пионерское», «В краю полуночного солнца», «В чужих

широтах», «На океанских дорогах», «Сын докера», «Это твои друзья», апавесць-успаміны «Дзед Маур» і іншыя.

У жыцці Аляксандр Міронаў быў гэтым жа сумленным, прынцыповым і звычлівым чалавекам, як і героі яго твораў. Заўсёды памагаў маладым аўтарам. Неацэнны ўклад пісьменніка ў летапіс Вялікай Айчыннай вайны. Менавіта ў яго літаратурнай апрацоўцы убачылі свет больш дзесятка кніг удзельнікаў вайны: дакументальныя апавесці В. Сабліна «Батка Минай», В. Паўлава «Идущие впереди», Я. Акушэвіча «Огни в родных лесах» і іншыя.

Значныя заслугі пісьменніка ў літаратуры і грамадскім жыцці адзначаны высокімі ўрадавымі ўзнагародамі. Аляксандр Міронаў быў узнагароджаны двума ордэнамі Чырвонай Зоркі, ордэнамі «Знак Пашаны», Дружбы народаў, Айчыннай вайны II ст., медаллямі, Ганаровымі граматамі Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь, нагруднымі знамяці «Выдатнік міліцыі СССР» і «Выдатнік пагранічнай II ступені».

Светлая памяць аб таленавітым пісьменніку, чалавек добрай душы і чыстага сумлення назаўсёды застанецца ў нашых сэрцах.

С. С. ШУШКЕВІЧ, В. Ф. КЕБІЧ, М. І. ДЗЯМЧУК, А. І. БУТЭВІЧ, Я. К. ВАЙТОВІЧ, П. К. КРАУЧАНКА, У. Д. ЯГОРАУ, І. А. БРЫЛЬ, В. У. БЫКА, Р. І. БАРАДУЛІН, Н. С. ГІЛЕВІЧ, П. Е. ПАНЧАНКА, Я. Т. СКУРКО (Максім Танк), І. П. ШАМЯКІН, В. У. АДАМЧЫК, С. А. АНДРАЮК, А. С. ВАСІЛЕВІЧ, Г. А. ВАСІЛЕўСКАЯ, А. І. ВЯРЦІНСКІ, М. С. ГІЛЬ (ГІЛЕВІЧ), Г. В. ДАЛІДОВІЧ, В. П. ЖАЛЯЗУСКІ, С. І. ЗАКОННІКАУ, В. В. ЗУЕНАК, Ц. В. КРЫСЬКО (ВАСІЛЬ ВІТКА), А. П. КУДРАВЕЦ, А. А. КАРАТАЙ (Максім ЛУЖАНІН), В. А. ЛУКША, І. Я. НАВУМЕНКА, У. А. ПАУЛАУ, Н. Е. ПАШКЕВІЧ, А. І. ПІСЬМЯНКОУ, І. М. ПТАШНІКАУ, Б. І. САЧАНКА, І. Д. СІПАКОУ, В. П. СУПРУНЧУК, В. Я. ТАРАС, В. Ф. ТРЫХМАНЕНКА, М. І. ЧАРГІНЕЦ, І. Г. ЧЫГРЫНАУ.

ДАРУЙ І БЫВАЙ, ДЗЯДЗЬКА МІХАЛ

Адышоў ад нас дзядзька Міхал. Так яго звалі многія літаратары, мастакі, музыкі, сябры. Няўрымслівы і ветлівы, безабаронны і мужны быў гэты чалавек. Памёр Міхал Сымонавіч Ляпеха.

Прачытаўшы гэтае прозвішча, многія прыпомняць Кушляны, хату Францішка Багушэвіча, і зашчымяць сэрцы ад цяжкай страты ахоўніка слаўтай сядзібы. Калі б дайшла справа да выдання багушэвічаўскай энцыклапедыі, то, несумненна, Міхал Ляпеха ў ёй быў бы змешчаны. Пачае ад тых дзён і часу. Яго называлі кушлянішкім Гейчанкам. Тут нешта ёсць агульнае. Гейчанка пасля вайны прыехаў у Міхайлаўскае, а Ляпеха — у Кушляны. Адзін і другі адраджалі сядзібы паэтаў. Аднаму спрыялі, дапамагалі, а другому больш перашкаджалі.

Вось як сам апісваў дзядзька Міхал свой прыезд у Кушляны. «Загадам Смаргонскага райпрамакміната, дзе я працаваў, быў накіраваны ў 1945 годзе на пошукі пакладаў вапны ў Стрыпунскім сельсавет. Доўга хадзіў па гарах гэтага краю, пакуль адшукаў залежы вапнавага каменю. Гэта была Лысая Гара каля вёскі Трыколі (цяпер яе няма)». Пасля чаго М. Ляпеху прызначылі майстрам па выкапцы вапны і загадчыкам вапельні. Шукаў тут сабе жылло. Хат пустых было шмат, бо некаторыя мясцовыя людзі, залічыўшы сябе да палякаў, паехалі ў Польшчу. Ён звярнуў увагу,

што і хата Ф. Багушэвіча таксама без гаспадара. У райфа ён даведаўся, што цана яе высокая, а таму і купца не знаходзілася. Міхал Ляпеха пераконаў улады, што гэтая хата беларускага паэта і яе трэба захаваць. Яе падладзілі і размясцілі ў ёй бібліятэку, а дзядзька Міхал стаў вартульніком. Ён стаў рупіцца за ўсё, што звязана з імем Ф. Багушэвіча. На доўгія гады ўся ўвага гэтага шчырага беларуса пераключылася на паэта-дэмакрата. Пачаў ха-дзіць па ўсім наваколлі і збіраць мэблю, усё, што належала да яго імя.

Дзядзька Міхал збіраў спадчыну, перапісваўся з літаратурнаўцамі, прымаў іх у Багушэвічавай хаце. Пачаў вадзіць экскурсіі, па-майстэрску дэкламаваць вершы паэта. Яго непакоіла, што часта мяняюцца бібліятэкары. Напужала яго і тая акалічнасць, што не дзе ў канцы 40 — пачатку 50-х гадоў раптам пачалі гарэць адна за другой сядзібы суседніх лясенцаў: у Асіпанах, Стрыпуні, Сцілінах. Падпаўзла «чарга» да Кушлянаў. Пільнай стаў прыглядацца бывалы вартульнік. І ўсё ж пажар выбухнуў на суседняй сядзібе Маркоўскага. Дзядзька Міхал у імгненне вока па драбіне заскочыў на страху і атушыць. Агонь мо перакінуцца і на хату Ф. Багушэвіча. Руплі-

вец апырэдзіў яго. І ўсё ж дом Маркоўскага ўладжываў і пабудавалі з яго ў нейкай вёсцы школу-сямігодку.

Больш сарка гадоў даглядаў Міхал Ляпеха сядзібу нашага паэта. Колькі ён правёў экскурсій. Колькі пачуў пра «мужыцкага адваката». Ён быў і вартульніком, і садоўнікам, і наглядачыкам, і экскурсаводам, і стальяром, і яшчэ шмат чым. Рамантаваў алтанку, рабіў падсадку дрэў, паставіў абгародку каля запаветнага каменя Багушэвіча, маляваў, садзіў кветкі... У старэчым узросце дачкаўся той шчаслівай хвіліны, калі даваў парады распрацоўшчыкам першай экспазіцыі мемарыяльнага музея любімага паэта. І хоць сам пераехаў ужо жыць да дачкі ў Маладэчна, але пастаянна думаў пра Кушляны. Акрылены прыезджаў на адкрыццё музея і нават разразаў запаветную стужачку. Прымаў падзяку і кветкі. Гэта была яго найвышэйшая радасць. Толькі цяпер ён пераканаўся, што збылася яго мара і ён выканаў свой святы абавязак беларуса і грамадзяніна.

Жаліўся дзядзька Міхал на сваё нягэглае здароўе: Не хочацца казаць, Але сэрца часта кажа, Што Міхале скоры У зямельку ляжа.

Так ён пісаў недзе год назад. І вась гэты развіталы час прабіў. У сваё 89 гадоў ён лёг у зямлю. Няхай яна яму будзе пухам.

Генадзь КАХАНОўСКІ.

Саюз пісьменнікаў Беларусі выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку, вядучаму навуковаму супрацоўніку Інстытута літаратуры Акадэміі навук Беларусі Мікалаю Мікалаевічу Арочу і яго жонцы, былому намесніку дырэктара Дома літаратара Марыі Іванавне Арочы за прычыны напатаўшага іх гора—трагічнай смерці сына ВІТАЛЯ.

Акадэмік Аўсянікаў-Кулікоўскі ў сваёй працы «Психология национальностей» выводзіць, што кожная нацыянальнасць мае свае ўласцівыя рысы ў псіхалогіі. Пэрт, які піша рэвалюцыйныя вершы, які ўсёй сваёй істотай адданы Камуністычнай партыі, у даны пераходны момант мае права час ад часу напісаць не толькі на агульна-палітарскія матывы, а і аб сваёй краіне, аб спецыфічным у Беларускай псіхалогіі і г. д.

У гэтым няма нічога страшнага. У таго, хто пачытае гэты верш, будзе больш ахвоты працаваць у гэтай краіне. Гэта добра ведаюць тав. з цэнтральных партыйных органаў, трэба, каб і ў нас гэты ведалі нашы часопісы і газеты.

У іншым выпадку гэта будзе не культура, або голая агітацыя, або этнаграфія.

Каб тав. Крыніцкі трымаў гэта ўсё на ўвазе, калі ён расшыфроўвае думкі тав. Сталіна, тады ён не запісаў, што нібыта ў нас хто кажа: «Беларуссия крестьянский край, значит, «наша культура — крестьянская культура». Ні ад кога мы такіх слоў не чулі. А варта было б напісаць так:

«Як пераходная форма да агульналюдскай культуры, аб якой кажа і тав. Сталін, у нас, на Беларусі, існуе беларуская культура як у Расіі — руская і г. д. Паасобныя культурныя працяўнікі, пападаючы пад уплыў не нашай ідэалогіі, могуць адбіваць яе (ідэалогію) у сваіх творах. Наша задача, шчыра дапамагаючы развіццю беларускае культуры, дапамагаць гэтым паасобным таварышам вышывацца ад варожай ідэалогіі».

Паколькі так не было сказана, мы бачым у гэтым пятаю памылку.

6. Тав. Крыніцкі на стар. 28—29, дзе ён гаворыць аб «уплывах» «абыватальшчыны», чамусьці ўспамінае аб правадырах. Гаворыць, што папулярнасць правадыроў даходзіць у нас да абсурду.

Каб рабоча-сялянскія масы ведалі, чые загады яны выконваюць, яны павінны верыць у гэтых людзей, глядзец на іх, як на правадыроў. Гэта, на наш погляд, трэба рабіць у імя ўзмацнення аўтарытэту цэнтральных савецкіх органаў БССР, як гэта робіцца і на Украіне і ў РСФСР.

У прамове тав. Крыніцкага гэта не ясна, а няяснасць часамі праводзіцца ў жыццё. Каб не застацца галаслоўнымі, правядзем адзін характэрны факт. Думаем, што не робім дрэннага ўчынку, агаляючы яго, і думаем, што тав., на якога будзем спасылкацца, не адмовіцца пацвердзіць гэты факт.

Па справах дапамогі другой дывізіі ў выданні літаратуры на беларускай мове прыйшлося быць у тав. Арабей. Арабей прасіў тэрмінова пералажыць на беларускую мову «Памятку отпускнику красноармейцу». Адзін з ніжэйпадпісаных перагледзеў рукапіс і заўважыў, што там няма нічога аб Беларусі. Ён сказаў аб гэтым тав. Арабею: «Чаму б гэта не ўключыць у кніжку пару артыкулаў аб Беларусі, аб беларускай школе, культуры, чаму б адначасна з жыццяпісам тав. Калініна і Рыкава не даць жыццяпісаў тав. Чарвякова і Адамовіча. Першы — Старшыня Саюза ЦВК, а другі — старшыня СНК БССР і член РВС СССР, які мае самыя блізкія адносіны да арміі».

Тав. Арабей ад непасрэднага адказу ўхіляўся, але пасля прызнаўся, што якраз падобнае пытанне ён узнімаў у ЦК партыі і там яму не дазволілі змясціць матэрыялы аб т. т. Чарвякову і Адамовічу.

Кніжка выдрукавана і можна бачыць у яе дадатковыя частцы партрэтны т. т. Адамовіча і Чарвякова без адпаведнага тэксту.

Мы бачым у гэтым шостую памылку. Урэшце, яшчэ раз зазначаем, што паданія факты і, на наш погляд, памылкі, падаючы на ВАШ аўтарытэты разгляд з думкаю, што высвятленне іх дэдаць больш яскасці той лініі, якая праводзіцца на Беларусі КП(б) Беларусі.

12 кастрычніка 1925 г.

3 камуністычным прывітаннем:

М. ЗАРЭЦКІ, Анатоль АЖГІРЭЙ, Андрэй АЛЕКСАНДРОВІЧ.

Такім чынам, аўтары ліста разлічвалі на яго «аўтарытэты разгляд» з тым, каб «дадаць больш яскасці» лініі КП(б) у нацыянальнай палітыцы. Былі адрэслены і тыя праблемы, разглядаючы якія сакратар ЦК, па іх думцы, дапусціў шэраг недакладнасцей. Для выпраўлення іх прапанавалася выявіць:

- больш уважліва адносіны да інтэлігенцыі, разуменне яе ролі ў нацыянальным аднаўленні Беларусі;
- недапушчэнне любой знявагі да месца і правоў рэспублікі ў саюзнай дзяржаве, што вызначана Дэкларацыяй аб утварэнні Саюза ССР;
- правільнае разуменне культуры ў агульначалавечым і нацыянальным вымярэнні;
- правядзенне на справе, а не на словах беларусізацыі;
- уважліва да нацыянальных лідэраў, не дапускаючы іх прыніжэння ў параўнанні з саюзнікамі.

Вызначаныя пажаданні, якія намчалі шляхі да грамадскай згоды, пачуты аднак не былі. Ужо на трэці дзень пасля атрымання ліста Крыніцкі значную частку сваёй прамовы на пленуме ЦК КП(б) (12—15 кастрычніка), дзе, побач з іншымі, абмярновавалася і нацыянальнае пытанне, прысвечыў лісту маладнякоўцаў. Перш-наперш ён падкрэсліў, што даклад на мінскім партактыве рабіў не ад сябе, а па даручэнні бюро, канспект і станаграму выступлення таксама зацвердзіла бюро і яно ж дало згоду на апублікаванне. Бюро, заявіў Крыніцкі, аднагалосна вырашыла прапанаваць пленуму пацвердзіць аналіз, які зроблены ў гэтым дакладзе. Сакратар ЦК пярэчыў аўтарам ліста па ўсіх пытаннях, якія яны ўзнімали, сцвярджаючы, што яго альбо не так зразумелі, альбо аўтары самі дапускаюць недакладнасці.

Галоўным быў, аднак, той вывад, да якога сакратар ЦК імкнуўся падвесці пленум: «назрело такое положение, что интеллигенцию дифференцировать нужно поосновательнее, нужно выделить часть, действительно близкую нам, больше чем выделить, демонстрировав доверие ей, вызвать демонстрацию доверия к нам с ее стороны... и выявить действительно враждебную нам линию части (мы думаем, меньшей части) интеллигенции. Значительная часть интеллигенции, очевидно, будет только пассивно неопределенна».

Што тычылася маладнякоўцаў, то «мы признали необходимым разговор с «Молодняком», вернее с частью тт. (может быть, более широкой группой, человек 5—7), подписавшим письмо, выделить для этих переговоров из бюро ЦК 5 человек»; «молодняковцы должны будут ответить или заявить кое-что в газете, например, так, что они понимают эти опасности, видят их... что опасности этого мелкобуржуазного влияния пробираются в их среду и они считают нужным с ними бороться и поэтому согласны в основном с анализом, данным в докладе...».

Крыніцкі ў дадзеным выпадку перадаваў размову на закрытым пасяджэнні бюро ЦК, якое адбылося 13 кастрычніка, на другі дзень пасля паступлення ліста. Па пытанні, сфармуляваным як «Заява тт. з групы Маладняк у бюро ЦК», была прынята пастанова з шасці пунктаў. У першым з іх гаварылася: «использовать реакцию интеллигенции на доклад «Особенности внутрипартийного положения КП(б) в целях расхождения ее, приближения к партии тех из интеллигентов, которые на деле готовы с партией работать». Далей пералічваліся канкрэтныя меры-прыемствы, якія намчалася ажыццявіць у адносінах да «Маладняка»: правесці агульны сход, сустрэцца з яго партыйнай фракцыяй пры ўдзеле Крыніцкага, Чарвякова, Адамовіча, Гессена, паставіць даклад Крыніцкага аб пленуме ЦК, дзе «асяцяць» паміж іншым, высунуць гэтай заявай пытанні» і інш.

Праз некалькі дзён, 22 кастрычніка, бюро ЦК прымае рашэнне «Аб газеце «Савецкая Беларусь», цесна звязанае і з пастановай па лісце маладнякоўцаў, і нядаўнім пленумам ЦК КП(б)Б. Першым пунктам бюро канстатвала, што «политическая линия газеты, выразившаяся в ряде помещенных в последнее время статей и фельетонов, ведет к превращению газеты не в орган, проводящий влияние партии, а в орган, говорящий от имени беспартийной интеллигенции, делающей выпады против партийных газет и допускающий прямое проявление национализма». У другім пункце гаварылася аб недапусцімасці «помещения без согласования с партийными органами и без меньшей оговорки от редакции статьи Трамповича, полемизирующей против постановки вопросов, данной ЦК КП(б)Б». Бюро вырашыла «тов. Шипило немедленно снять с работы редактора «Савецкая Беларусь», ад імя рэдакцыі неадкладна даць адказ на артыкул Трамповіча, узагадніўшы яго з аддзелам друку ЦК, перагледзець склад работнікаў газеты і ўзмацніць яго членамі партыі і камсамольцамі. Агітацыйна-прапагандысцкаму аддзелу было даручана арганізаваць у «Савецкай Беларусі» выступленне «у духу лініі партыі» буйнейшых прадстаўнікоў інтэлігенцыі—маладнякоўцаў.

3-га лістапада 1925 г. А. Крыніцкі выступіў з дакладам на канферэнцыі камстудэнцтва і настаўніцтва ВМУ і рэфармаў. З даклада больш падрабозна высветлілася падпалёна расправа з «Савецкай Беларуссю»: дыскусія з устаноўкамі ЦК, якія друкаваліся ў «Звяздзе», уключаючы і даклад «Асаблівасці ўнутрыпартыйнага становішча КП(б)Б», дыскусія аб «Маладняку», не ўзгодненая з партыйнымі органамі, смягонны артыкулы аб працы Белдзяржвыдавецтва, нарэшце, публікацыя артыкула Трамповіча, «працягнутага думкамі аб выключнай ролі і гістарычнай місіі беларускай інтэлігенцыі».

Стала таксама ясна, што выступленне Крыніцкага на сходзе мінскага гарадскога партыйнага актыву папярэднічала пастанова аргбюро ЦК УсеКП(б), якая папярэдзіла партыйныя арганізацыі аб небяспецы дробнабуржуазных уплываў, перараджэння і тых сацыяльных сілах, якія іх нясуць. Даклад Крыніцкага, які выклікаў у рэспубліцы далёка не адназначны водгук і адносіны, паказваў на наступленне змен у палітычным курсе, згортанне наза, вяртанне пад ціскам Сталіна да левакамуністычнай ідэалогіі і ваенна-камуністычных метадаў кіравання, што патрабавалі абвастрэння класавай барацьбы і стварэння «вобраза ворага».

Р. ПЛАТОНАУ, доктар гістарычных навук, вядучы навуковы супрацоўнік БелНДЦ дакументазнаўства і рэтрафармацыі.

1. Доклад прачытаны 18 верасня 1925 г. на сходзе членаў бюро ячэек Мінскай гарадской арганізацыі КП(б)Б.

2. Гессен С. М.—у 1925—1926 гг. член бюро і загадчык АПА ЦК КП(б)Б.

3. Арабей М. Л.—у 1925 г. супрацоўнік апарату ЦК КП(б)Б.

4. П. В. Трамповіч у артыкуле «Шляхі беларускай інтэлігенцыі» змешчаны ў «Савецкай Беларусі» 21 кастрычніка 1925 г. пісаў аб беларускай інтэлігенцыі як адзін з чалавек у групе, неадрыўнай ад рабочых і сялян, якая мае ўсе правы і падставы, каб наладзіць сувязь з партыяй і сумесна працаваць у партыйных і дзяржаўных установах. Аб дыферэнцыяцыі ў асяроддзі інтэлігенцыі, у процівагу А. Крыніцкаму, у артыкуле не гаварылася.

МИНУЛА НЯМАЛА ЧАСУ, калі ў Беларусі частка «вечна ўчарашніх», адмовіўшыся ад ранейшага наймення, утварыла чарговае грамадска-палітычнае аб'яднанне — Народны рух Беларусі. Даўня большавіцкая традыцыя пераўтварэння грамадскага жыцця ў барацьбу класаў і ідэалогій, якая ідзе з часоў франтоў грамадзянскай вайны супраць усяго народа, фронту барацьбы за калектывізацыю супраць сялянства, фронту барацьбы з «нацыяналізмам» супраць беларускай — і не толькі — інтэлігенцыі і інш., прыпыніла, як вядома, эканамічнае, сацы-

і—вось дзіва! — камерсанты з кааператываў паважаных ветэранаў вайны, працы і ўзброеных сіл былога СССР. Што і казаць, знаёмая ўсё твары, як і знаёмая ідэя. Фронт нянавісці і хлусні дробра вядомы грамадзянам Беларусі. Гэта тыя, хто называе сябе абаронцам сацыяльных правоў працоўных, а імкнецца пазбавіць рабочых права на атрыманне ўласнасці ў выніку прыватызацыі, сялян — права на зямлю, інтэлігенцыю — права зарабіць на дастойнае чалавека жыццё. Хто, набраўшыся камерцыйнага «свербу», гандлюе не толькі талентам і працай наро-

ннца з новай сацыяльнай з'явай: нацыянальна-культурным адраджэннем Бацькаўшчыны.

У адным з апошніх нумароў газеты «Мы і время» ў форме «папрабаванняў выбаршчыкаў» да дзесятай сесіі Вярхоўнага Савета выкладзены ў сістэматызаваным выглядзе ідэі, вельмі прывабныя для прыхільнікаў фронту нянавісці і хлусні:

— Асудзіць пагадненне ў Віскулях. Падтрымаць ініцыятывы аб аднаўленні адзінства савецкіх народаў... (г. зн. аднавіць таталітарны рэжым улады і рэанімаваць СССР).
— Замарозіць цэны, зняць з парадку дня сесіі прыняцце Закона аб прыватызацыі... (г. зн. працягваць «прыватызацыю» пры адсутнасці Закона на карысць выключна былой кампартыйнай наменклатуры, якая «асела» ў органах дзяржаўнага кіравання).

— Не прымаць Закон аб увядзенні прыватнай уласнасці на зямлю... (г. зн. працягваць утрымліваць у кабале значную частку сялян і пакінуць на паўгалодным «пайку» гараджан, стрымліваючы сацыяльна-эканамічныя рэформы ў сельскай гаспадарцы).

— Выключыць скупку нацыянальных багаццяў замежнымі капіталістамі... (г. зн. не дапусціць замежныя інвестыцыі ў эканоміку Беларусі, што выгадна толькі «прыватызатарам» і той частцы дырэктарска-старшынёўскага гаспадарчага корпусу, якая сумуе па адміністрацыйна-каманднай эканоміцы).

— Адмовіцца ад абодвух праектаў Канстытуцыі Беларусі, падрыхтаваных камісіяй Вярхоўнага Савета і БНФ... (г. зн. захаваць дзейнае Канстытуцыйнае бюро БССР, што дае карт-бланш на яе аднаўленне ў складзе СССР).

— Узаконіць беларускую і рускую мовы ў якасці афіцыйных... (г. зн. пазбавіць народ Беларусі перспектыву нацыянальна-культурнага адраджэння).

— Адмяніць дзяржаўную сімваліку... (г. зн. заняцца лепшымі старонкамі айчыннай гісторыі, звязанымі з яе выкарыстаннем).

— Захаваць адзіную вайсковую прысягу... (г. зн. пазбавіць маладую дзяржаву ўзброеных сіл і сіл аховы грамадскага парадку).

І напрыканцы класічнае: адмяніць неканстытуцыйнае антыдэмакратычнае прыпыненне дзейнасці КПБ.

Азначаны фронт актыўна дзейнічае над увасабленнем сваіх ідэй, спадзеючыся, што настане час для захопу ўлады і аднаўлення антыдэмакратычнага рэжыму ў рэспубліцы. Пажадаем яму няўдачы, як і ў жніўні 1991 года.

Разам з тым, як да магчымага варыянту барацьбы за ўладу, фронт нянавісці і хлусні рыхтуецца і да ўдзелу ў будучых выбарах у Саветы народных дэпутатаў, спадзеючыся на набыты за дзесяцігоддзі багаты вопыт сацыяльнай дэмагогіі, на грашовыя мяшкі схаваных партыйных фінансавых сродкаў, укладзеных да пары да часу ў камерцыйныя структуры, а таксама на падтрымку наменклатуры ў цяперашніх структурах улады.

Рэальна процістаяць фронту аб'яднанай рэакцыі можа згуртаванне дэмакратычных палітычных партый і рухаў, якім, аднак, не шкодзіла б паскорыць перыяд самаарганізацыі і самацвярджэння. Палітычнай асновай для такога аб'яднання павінна быць праграма ўмацавання дэмакратычнай незалежнай беларускай дзяржавы, развіцця шматукладнай эканомікі на грунце суіснавання розных формаў уласнасці, шырокага забеспячэння асабовых і сацыяльных правоў чалавека. Менавіта з такой ініцыятывай выступіла Беларуска сацыял-дэмакратычная грамада яшчэ на пачатку гэтага года, прапануючы стварыць шырокі дэмакратычны блок Новая Беларусь. Гэтая ідэя цяпер блізкая да увасаблення, пацвярджэннем таму служыць дзейнасць Каардынацыйнай нарады дэмакратычных патрыятычных арганізацый рэспублікі, якая аб'ядноўвае большасць партый і шэраг непалітычных арганізацый, заклапочаных лёсам народаўладдзя, дзяржаўнасці і нацыянальнай культуры Беларусі. Больш за ўсё фронт нянавісці і хлусні баіцца праўды і салідарнасці людзей, якім дарагія ідэалы свабоды, народаўладдзя, эканамічнага і нацыянальна-дзяржаўнага адраджэння Бацькаўшчыны, бо з увасабленнем гэтых ідэалаў ён немінуча адыдзе ў бясслаўнае забыццё.

Яўген ЦУМАРАЎ,
народны дэпутат Рэспублікі Беларусь,
сябра апазіцыі і фракцыі БСДГ
у Вярхоўным Савеце.

ПРАЗ 60 ГАДОЎ

12—13 снежня 1992 г. у г. Мінску ў памяшканні Дома дружбы з замежнымі краінамі адбылася канферэнцыя Беларускага цэнтра нямецкай культуры.

Урачыстасць, якая праходзіла ў год 200-годдзя пасялення немцаў-каланістаў у цэнтральных раёнах Беларусі (былым Мінскім павеце Мінскай губерні) і 60-годдзя 1-га з'езда працоўных немцаў Беларусі, сабрала 130 прадстаўнікоў нямецкай этнічнай супольнасці з самых розных раёнаў краіны. Акрамя членаў БЦНК-мінчан тут былі і прадстаўнікі Гродзенскага і Бабруйскага аддзяленняў аб'яднання. Адгунюшыся на покліч душы, для яднання з сучаснымі ў Мінску пасобку прыехалі немцы — жыхары Салігорска, Пінска, Маладзечна, Віцебска...

Пасля прывітання гасця — 1-га сакратара пасольства Федэратыўнай Рэспублікі Германіі ў Рэспубліцы Беларусь сп. Яаханаса Рэгенбрэхта і намесніка старшыні Камісіі Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь па нацыянальнай палітыцы і міжнацыянальных узаемаадносінках сп. Міхаіла Жэбрака, выступлення старшыні Праўлення аб'яднання сп. Алксандра Майснера і яго паплечнікаў, а таксама акадэмічнай інфармацыі па гісторыі немцаў Беларусі абмяркоўваліся самыя гарачыя, пільныя праблемы этнакультурнага адраджэння сучасных беларускіх немцаў. (Сучасных, бо даваеннае нямецкае насельніцтва рэспублікі было амаль у поўным складзе вывезена на ўсход у 1941-м, перад вайной. У пасляваенны час аднаўленне ліку немцаў Беларусі ішло за кошт перасялення з розных рэгіёнаў былога СССР). Асабліва актуальна гучала ў вуснах прамоўцаў патрабаванне вяртання да роднай мовы, нацыянальных традыцый. Бо многія з цяперашніх грамадзян Рэспублікі Беларусь нямецкай нацыянальнасці доўгі дзесяцігоддзі былі пазбаўлены магчымасці размаўляць на роднай мове. Прымусова высылка, лагэты, працармія... Пра гэта згадвалі многія з прысутных. Найвызначальнай жа здалася выразная перакананасць, што прагучала ў многіх правахах: ва ўмовах выбару паміж магчымасцю выезду на прапазіцыю і жыццём, працай у Беларускай дзяржаве немцы краіны ў сваёй большасці вызначаюцца наступным чынам — пачынаючы ўласнае этнакультурнае адраджэнне і падтрымліваючы адраджэнне беларускага народа, увішна працаваць для таго, каб быць шчаслівымі тут — у новай, незалежнай Беларусі.

Ігар КАРАШЧАНКА, малодшы навуковы супрацоўнік ІМЭФ АН Беларусі.

ЧАС І МЫ

ФРОНТ НЯНАВІСЦІ І ХЛУСНІ

Народны рух Беларусі — што гэта такое?

яльна-палітычнае і культурнае развіццё народаў былога СССР на дзесяты год, але знайшла ўвасабленне і ў сённяшняй рэальнасці рэспублікі. Гаворка ідзе пра ўтварэнне своеасаблівага фронту нянавісці і хлусні, найбольш прыдатнага ва ўмовах, калі не існуе больш СССР і КПСС-КПБ, для барацьбы за ўвасабленне ідэалаў сталінска-брэжнеўскага сацыялізму, аднаўленне таталітарнага рэжыму і выкрыцця іншадумцаў дэмакратаў.

Гэты фронт не зарэгістраваны ў адпаведнасці з дзейным заканадаўствам рэспублікі, але ён існуе і дзейнічае, не лічычыся з ідэаламі незалежнай дэмакратычнай прававой дзяржавы, ігнаруючы пісанні і няпісананыя законы грамадска-палітычнага жыцця і традыцыі грамадскай маралі, яго смуродна-пачорнае дыханне адчуваецца грамадзяне Беларусі, перагортваючы старонкі некаторых перыядычных выданняў рэспублікі або трапляючы на нешматлюдныя, але добра арганізаваныя мітынгі «вечна ўчарашніх».

Чаму фронт нянавісці? Бо такая прырода «вечна ўчарашніх»: ненавідзець усіх, хто дазваляе сабе думаць і дзейнічаць іначэй, чым прыхільнікі «адзіна правільнага вучэння». Нянавісць гэта «адрасавана» тым, хто імкнецца да ўсталявання новага канстытуцыйнага ладу ў рэспубліцы і пабудовы незалежнай дэмакратычнай беларускай дзяржавы, да эканамічнага разняволення працаўніка і стварэння ўмоў, каб ён стаў замोजным, а таму і вольным, да адраджэння нацыянальнай культуры і беларускай мовы.

Чаму фронт хлусні? Бо не могуць тыя, хто крываваў народы і хлусіў дзесяцігоддзі, гаварыць праўду. Жыць па праўдзе ўласціва тым, хто ведае цану людскасці і маральнасці. Хіба не грунтуецца на хлусні дзейнасць тых, хто сцвярджае, што беларускага народа няма, а ёсць насельніцтва паўднёва-заходняга краю? Хто не здольны «прачытаць» праўдзівую гісторыю Беларусі, абмяжоўваючыся інтэлектуальным набывтам сталінскага «кароткага курса» або «адкрыццямі» ўчарашніх і сённяшніх араккулаў імперскай расійскай мінуўшчыны? Хто, аднойчы выракшыся свайго народа, называе сябе яго абаронцам? Хто, гаворачы пра сацыяльную абароненасць працоўных, стварае «ценявую» эканоміку, заснаваную на карупцыі, раскраданні агульнанароднай маёмасці і бяспрыкладным падмане грамадзян Беларусі?

Дык хто ж яны, «айцы» фронту нянавісці і хлусні? Былыя наменклатурныя работнікі КПБ і выпешчанага ёй дзяржаўнага апарату, сённяшнія ўласнікі «грашовых мяшкоў», няправедна нажытых з выкарыстаннем карумпаваных наменклатурных сувязей і сумніцельных па паходжанні пачатковых капіталаў. Да іх прыкнілі прыхільнікі здзічэлага расійскага шавінізму і гвалтоўнай «панславізацыі» беларусаў, безумоўна ж, пад сцягам «старэйшага» брата. Увайшлі ў склад фронту як інтэлектуальнае эліта і няўдачлівыя аматары прыгожага пісьменства ў асобе т. зв. баталістаў і марыністаў. Не маглі пакінуць фронт без падтрымкі некаторыя ветэраны карных сталінскіх органаў

да, але нярэдка і радзімай, ствараючы біржы, выдавецтвы, пасрэдніцка-грабежніцкія фірмы, якія разбэшчваюць грамадскую мараль, распаўсюджаючы парнаграфію, кітчу культуру ды паціху фінансуюць дзейнасць палітычных структур, вядомых сваім варожым стаўленнем да дзяржаўнага і нацыянальна-культурнага адраджэння Беларусі.

Хто, выкарыстоўваючы сваё службовае становішча дзяржаўнага чыноўніка, за «ўзнагароды» дазваляе прыватызаваць тое з дзяржаўнай маёмасці, што патрапляе праграмным дзялякам пад спыртныя рукі. Хто — відаць, не без асабістай карысці — змарнаваў пён працы мільёнаў людзей і бязвыплата «настаўіў» прадукцыю прадпрыемстваў рэспублікі краінам былога СССР на суму звыш ста мільярдаў рублёў.

Хто сляшаецца аднавіць дзейнасць злачыннай КПСС-КПБ і адрадзіць СССР, імкнучыся ўсталяваць «камуністычны рай» для сябе і пекла для народа.

Хто, з'яўляючыся народным дэпутатам з нязручным, як аглобля, найменнем аграры, злосна пляжыць святое для кожнага грамадзяніна: дзяржаўнасць Беларусі, матчына слова, а мімаходзь і ўвогуле культуру, лічачы яе менш патрэбнай, чым культыватар. Хто, носячы генеральскія пагоны, выкарыстоўвае парламенцкую трыбуну, каб зганьбіць Дзяржаўны сцяг Рэспублікі, называючы яго фашысцкім.

Хто, воляю лёсу распараджаючыся большай часткай інфармацыйнай прасторы Беларусі, дзейнасць якой аплачана з бюджэтных сродкаў, імкнецца ўсяляк выцесніць з яе дзяржаўную мову. Гэта тыя, для каго гаварыць і пісаць па-беларуску горш, як есці хрэн без сала. Хто выкрадае шэльды Таварыства беларускай мовы: адзін раз у час правядзення рэфэрэндуму за захаванне СССР і другі—падчас святкавання «вечна ўчарашнімі» 72-й гадавіны Кастрычніцкага перавароту. Хто вінаваты ў тым, што дзеткі-першоталаснікі атрымоўваюць беларускія «Буквары» не І верасня, а напрыканцы лістапада. Хто паціху пераўтварае шэраг устаноў культуры і некаторыя творчыя саюзы Беларусі ў дамы гандлю і паслуг. Хто слова Божае нясе да людзей на чужой ім мове, выконваючы гэтым палітычны заказ той ці іншай структуры суседніх дзяржаў. Якая вера, калі святар служыць не Богу, а замежным палітыкам?

Гэты пералік можна працягваць. Аднак важней удакладніць: якія сацыяльныя групы насельніцтва Беларусі могуць падпаці пад уплыў азначанага фронту. Гэта значная частка кіруючага складу дзяржаўных прадпрыемстваў і калектывных гаспадарак; тыя групы рабочых і служачых, якія прывыклі мала працаваць, але атрымоўваюць гарантаную мінімальна-дастатковую для задавальнення жыццёвых патрэб зарплату; пэўныя колы ветэранаў-пенсіянераў і афіцэраў-адстаўнікоў; невялікая частка сялян, якіх магчымаць нападупраці-нападупраці-ста ў калгасах-саўгасах задавальняе. Да іх ахвотна далучаюцца, незалежна ад сацыяльнага паходжання і палітычных перакананняў, людзі, якія не могуць прыняць сумую ідэю дзяржаўнасці Беларусі і звык-

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; адказны сакратар — 33-19-85; аддзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ — 33-19-65; аддзел пісьмаў і грамадскай думкі: Марыя ГІЛЕВІЧ — 33-19-85; аддзел літаратурнага жыцця: Аляксандр МАРЦІНОВІЧ — 33-24-62; аддзел крытыкі і бібліяграфіі: Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ — 33-22-04; аддзел літаратуры; Юрась СВІРКА — 33-22-04; аддзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; аддзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жана ЛАШКЕВІЧ — 33-21-53; аддзел выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў: Пётра ВАСІЛЕУСКІ — 33-24-62; аддзел навін: Віталь ТАРАС — 33-19-65; Юрась ЗАЛОСКА — 33-22-04; аддзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУШАЎ — 33-44-04; фотанарэспандэнт Уладзімір ПАНАДА — 33-24-62; бухгалтэрыя — 26-86-40.

Пры перадаўцы просьба спасылка на «ЛІМ». Рукапісы рэдакцыі не вяртае і не рэцензуе. Паіцыя рэдакцыі можа не супадаць з думкамі і меркаваннямі аўтараў публікацый.

Нумар падпісаны ў друку 23.12.92 у 18.10.

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксандр АСІПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Анатоль ВЯРЦІНСКІ, Андрэй ГАНЧАРОВ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГІЛАМЕДАЎ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Аляксандр ЖУК, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Рычард СМОЛЬСКІ, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Віктар ТУРАЎ.

Адказны сакратар Барыс ПЯТРОВІЧ.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
Тыраж 18068 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Заснавальнікі:

САЮЗ ПІСЬМЕНІКАЎ БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І
РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах
Друкарня «Беларускі Дом друку».